

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Veronika Kršková

Marie Komárková,
žena ředitele měšťanské školy Karla Komárka

Marie Komárková,
Spouse of the Middle School Principal Karel Komárek

Praha 2020

doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. května 2020

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc. za vedení mé diplomové práce, konzultace, podnětné připomínky a za její vřelý přístup, ochotu, spolehlivost a neutuchající optimismus, kterým mě motivovala během celého studia. Dále děkuji pracovníkům SOkA Nymburk, především PhDr. Michalu Řezníčkovi za ochotné zpřístupnění nezpracovaných materiálů a Mgr. Igoru Votoupalovi. Díky patří také PhDr. Janu Kramářovi z Poštovního muzea České pošty, který mi pomohl s orientací v poštovní terminologii. V neposlední řadě děkuji Mgr. Olze Matějkové za závěrečnou korekturu textu.

Abstrakt:

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zachytit život poštovní úřednice, městské zastupitelky a radní Marie Komárkové. Jedním z hlavních témat bude zapojení ženy do veřejného života na počátku nové republiky. Pramennou základnu tvoří nejen vzpomínky a poznámky bývalé poděbradské radní, jejího manžela a syna, ale i korespondence, dobový tisk či různé prameny úřední povahy. Díky poznámkám, které si při jednání zastupitelstva a rady města Poděbrad vedla, analyzovat formování samosprávy v prvních letech Československé republiky. Proměna místních elit, úkoly místní samosprávy nebo zapojení žen do veřejného života, jsou témata, o kterých Marie Komárková zanechává své svědectví. Specifikem je v tomto případě také prostředí města Poděbrad, které se v daném období postupně profilovalo jako město lázeňské.

Cílem práce je přiblížit proměnu a fungování místní samosprávy na počátku nové epochy prostřednictvím osobních vzpomínek a poznámek jedné konkrétní osoby. Pozornost bude věnována také dalším tématům, která osobnost Marie Komárkové nabízí, jako např. dívčí vzdělávání nebo práce na poště na konci 19. století.

Klíčová slova:

Samospráva, proměna místních elit, Československo, Loučeň, každodennost, vzdělání dívek, rodinný podnik, Poděbrady, Československá strana socialistická/Česká strana národně sociální, memoáry.

Abstract:

The goal of this master thesis is to capture the life of a postal clerk, later a municipal councilor and councilor Marie Komárková. I am focusing on involvement of women in public affairs at the beginning of a new republic. Due to the remarks she made during the meeting of municipal council and the city council of Poděbrady, we can observe the background of formation of self-government during the first years of the newly founded republic. The transformation of local elites, the tasks of local self-government or the involvement of women in public life, these are the topics of which Marie Komárková gives subjective testimony in her writings. A specific feature of this case is also the Poděbrady town environment, which gradually became a spa town in the given period.

In addition, this work describes a transformation and functioning of local self-government during the first years of the Czechoslovak Republic through personal memories and notes of one particular person. There are also other topics Marie Komárková's character has to offer, such as girls' education or post office work at the end of the 19th century. The source base is made up not only of the memories and remarks of the former Poděbrady councilor, her husband and son, but also of correspondence, contemporary press or various sources of official character.

Keywords:

Self-government, The transformation of local elites, Turn of the Century, Loučeň, Everyday life, Girls Education, Family Business, Poděbrady, Czech National Social Party, Memoirs.

Obsah

Úvod	7
2. Prameny a literatura	10
2.1. Přehled dosavadního bádání	10
2.2. Pramenné ukotvení	11
3. Čas a prostor vzpomínání.....	15
3.1. „Duše moje je na smrt smutná! To nevěří nikdo jak!“ Memoáry jako zachycení procesu vzpomínání a momentálního stavu pamětníka.	15
3.2. „Lázně Poděbrady – lázeňské město české na prahu rozmachu a rozkvětu“.	19
4. „Od narození vždy raději jsem byla sama“. Dětství a dospívání na Loučení v paměti Marie Komárkové	27
4.1. Obec Loučeň druhé poloviny 19. století.....	27
4.2. Rodinné zázemí a výchova	29
4.3. Přímý či nepřímý vliv letních hostů na život Marie Komárkové	36
5. Rodina Dragounů a poštovníctví	41
5.1. Poštovníctví v průběhu 19. století	41
5.2. Poštovní praxe v rodině Dragounů	43
6. Institucionální vzdělání a pracovní uplatnění žen v poslední třetině 19. století	52
6.1. Institut blahoslavené Panny Marie Anglických panen	52
6.2. Slečna Marie Dragounová, poštovní úřednice na konci 19. století	59
7. Poděbradská samospráva očima pamětnice.	67
7.1. „Kdyby se poctivě kronika Poděbrad měla napsat, to by potomci za pár desetiletí koukali, jak předkové byli po převratu republikáni“.	67
7.2. „Na obec zdejší se se strany jiných žehrá“	73
7.3. Odbor sociální péče	89
8. Od důvěrnice k vyloučení z Československé strany socialistické	97
8.1. Důvěrnice místní organizace Československé strany socialistické	97
8.2. „Kabaret hadr“. Správní rada akciové společnosti Uhličitě lázně a zřídla v Poděbradech.....	104
8.3. „Odcházím dobrovolně, nečekajíc na ukončení tohoto dramatu“. Vyloučení ze strany a konec veřejného působení.....	110
Závěr.....	119
Prameny a literatura	124
Seznam obrazové přílohy	131
Obrazová příloha	132

Úvod

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl rozšířit řadu biografí dobově významných, politicky činných žen, o pohled zdola a představit aktivity dnes zdánlivě nevýznamné osoby, která se stala svědkem několika historických etap a rozhodla se o nich zanechat písemně své svědectví budoucím generacím. Práce je inspirována především subjektivním pohledem samotné pamětnice, případně její rodiny, tak jak jej ve svých písemně zaznamenaných vzpomínkách prezentovali. Nejedná se tedy o čistě obecný výklad vzpomínaných historických událostí, ale důležitou úlohu hraje vnímání daných situací pamětnicí samotnou. Jedním z hlavních témat je zapojení ženy do veřejného života, ať již jako členky samosprávných institucí, tak i ženy jako občana disponujícího aktivním (samozřejmě i pasivním) volebním právem.

Název předkládané práce je záměrně zvolen s ohledem na dobovou praxi, kdy bylo běžné, že přívlastkem a doplňující informací jména ženy bylo povolání jejího muže. Od jeho prestiže se poté odvíjelo i společenské postavení jeho manželky. Zároveň název práce funguje i jako určitý odrazový můstek a výchozí otázka. Na příkladu Marie Komárkové se pokusím ukázat, do jaké míry byl její život určován přítomností mužů, zda pro ni její pohlaví znamenalo nějaký handicap a do jaké míry si jej uvědomovala a jakým způsobem to ve svých textech reflektovala. Vztah k mužům z jejího okolí bude doplněn adekvátně zvolenými příklady vztahu k ženám, o kterých se v textech zmiňuje. Její náhled na ostatní ženy pomáhá ukotvit osobnost Marie Komárkové v daných společnostech.

V tomto konkrétním případě můžeme nahlédnout do pozadí poděbradské samosprávy, čímž získáme v konfrontaci s prameny úřední povahy (protokolů z jednotlivých schůzí městské rady a zastupitelstva) pestrý a ucelenější pohled na činnost jednotlivých členů zastupitelstva a rady v praxi. Jednotliví aktéři, jejichž vystupování je zachyceno na stránkách úředních pramenů dosti formálně, získávají díky svědectví pamětnice určité charakterové vlastnosti či projevují emoce, subjektivně interpretované autorkou. Cílem je přiblížit charakter vztahů k ostatním aktérům, o kterých pamětnice v zápiscích referuje. Svě mínění o nich dává nezřídka dosti explicitně najevo.

Členové Mariiny rodiny a jejich charakteristika je výběrová. Prostor mají ti členové rodiny, o kterých Marie ve svých pamětech nejvíce referuje. Z toho důvodu není tolik představena sestra Anna, babička z otcovy strany či prarodiče ze strany matčiny, o kterých se Marie Komárková sice zmiňuje, ale jejich vliv na formování její osobnosti není ve vzpomínkách prezentován jako

zásadní. Rodiče matky jsou v textu zmíněni jen okrajově z toho důvodu, že jejich existence je zdůrazněna jen v momentech, kdy přijeli na Loučeň na návštěvu. Matčino rodné Vrátno sice Marie Komárková charakterizuje jako druhý domov, ale chvíle, které tu v dětství se sestrou strávily, v textu nijak nepopisuje. Osobnost nevlastního otce slouží v pamětech jako určitá figura, vůči které se Marie Komárková vymezuje. Tato komparace je v příslušných částech textu naznačena. Vynechána je také většina konfliktů s nevlastním otcem Václavem Krajičkem, které určitým způsobem slouží k přesvědčení o trpělivém údělu pamětnice. Vztah k nevlastnímu otci byl jednoznačně negativní a dle mého názoru by nebyl přepis jednotlivých vyhrcočených momentů v textu příliš funkční.

Práce není chronologicky strukturována z několika důvodů. Především je zde zohledněna doba vzniku jednotlivých textů, z nichž nejstarším jsou *Paměti Marie Komárkové*, které vznikaly ve dvacátých letech 20. století. Myslím si, že je tedy nutné, nejprve popsat současnost pamětnice a stručně přiblížit její dosavadní zkušenosti, aby následně mohly být využity a lépe interpretovány informace obsažené v *Pamětech*, na jejichž vyznění měl nutně vliv i kontext doby, ve které vznikly. Další důvod vyplývá z povahy pramenné základny, která je neúplná a k některým obdobím z Mariina života nemáme téměř žádné informace. Můžeme je pouze rekonstruovat za pomoci některých dokumentů a textů, které se týkají především jejího manžela Karla Komárka. Z těchto příčin je tedy práce pojata tematicky a některé výraznější momenty z dochovaných textů jsou shrnuty do tematických celků a následně kontextualizovány.

První část předkládané práce vychází především z pamětí Marie Komárkové a je rozdělena do několika tematických okruhů. Tento způsob členění textu umožní zasazení individuálních zkušeností do obecnějšího rámce a jejich ukotvení v dobových společenských a kulturně-historických souvislostech. Hlavním tématem práce je aktivní zapojení Marie Komárkové do komunální politiky a především její působení ve veřejném prostoru. Z tohoto důvodu je předchozí období pojato jako jakýsi úvod k pozdějšímu Mariinu zapojení do veřejného života. Výchozí otázkou v této části textu je, zda existovaly předpoklady k tomu, aby Marie Komárková v dospělosti uspěla v komunální politice, a pokud ano, z jakých zkušeností pramenily. Tématem je též otázka sebeidentifikace a sebe prezentace, kterou můžeme na příkladu pamětí analyzovat. Dále je též věnována pozornost možnosti emancipace ženy z venkovského prostředí na konci 19. století.

Hlavním tématem předkládané práce je tedy vstup Marie Komárkové do komunální politiky, respektive proměna samosprávy po roce 1919. Na příkladu poděbradské samosprávy můžeme sledovat proměnu členstva a schopnost nových zastupitelů města, vypořádat se s úkoly, které

vyplývají ze společensko-politických změn. Vzhledem k velkému množství dílčích témat, která jsou s tímto procesem spojena, je vybráno několik zástupných příkladů, a to podle klíče: obec vs. korporace, obec vs. stát a obec vs. obec. V samostatné kapitole, týkající se sociální péče v Poděbradech, je pak přiblížena rovina obec vs. občan. Prostor je věnován také některým dílčím tématům, která z analýzy daných pramenů vyplývají. Jedná se především o lázeňskou praxi v Poděbradech a vznik akciové společnosti. Můžeme sledovat vývoj vztahu mezi akciovou společností a místní samosprávou a posoudit, do jaké míry dokážou tyto dvě instituce spolupracovat a u kterých témat se mezi jejich představiteli vytváří třecí plochy.

V neposlední řadě je pak centrem zájmu také samotný objekt celé práce, jímž je Marie Komárková. Na základě pramenů osobní povahy se pokusím přiblížit osobnost Marie Komárkové, její hlavní charakterové vlastnosti tak, jak je prezentovala ona sama, ale i jak byla popisována a vnímána svým okolím. Bude nastíněno také mentální rozpoložení pamětnice v době, kdy její texty vznikaly, což je také důležité pro pochopení jejich obsahu. Náklady aktérky jsou pak dokumentovány citacemi poznámek, které si psala v průběhu jednotlivých jednání a ve kterých ventilovala některé své emoce. Pro doplnění některých momentů z osobního života, budou použity také texty manžela Karla Komárka, který se svou ženou prožíval i některé složité situace, plynoucí z jejího veřejného působení.

2. Prameny a literatura

2.1. Přehled dosavadního bádání

Problematika emancipace žen se ve výzkumu posledních desetiletí stává čím dál tím populárnější nejen v historiografii. Vzniká řada prací, které dokumentují postavení žen v dobách, kdy neměly např. volební právo nebo byl omezen jejich přístup ke vzdělání. Zde je třeba upozornit zejména na Milenu Lenderovou, která k tématu postavení žen v moderní historii přispěla řadou důležitých prací, jmenujme např. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, *A ptáš se, knížko má...: ženské deníky 19. století* či *Chytila patrola, aneb, Prostituce za Rakouska i republiky*. Tématu českého ženského hnutí a žen v politice se věnuje např. Jana Malínská ve svých textech „*My byly, jsme a budeme!*“: *české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa* či *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. a Dana Musilová např. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. Dále připomeňme např. práce Pavly Vošahlíkové¹ či pro starší období texty od Jany Ratajové² či Daniely Tinkové.³

Sledovaným obdobím budou především první léta popřevratová, tedy po roce 1918 a dvacátá léta 20. století. S ohledem na obsah písemných výpovědí Marie Komárkové, respektive jejich pamětí, bude připomenuta také dobová atmosféra poslední třetiny 19. století, kterou pamětnice strávila na loučeňském panství Thurn-Taxisů. Osobnost Komárkové a její paměti nejsou jako podklad k historické práci použity poprvé. S určitými částmi pracovali ve svých textech o rodu a panství Thurn-Taxisů např. František Dudek nebo Zdeněk Mareček. Oba autoři pomocí pamětí dokumentovali každodenní život na Loučeni v poslední třetině 19. století. Druhý jmenovaný publikoval část pamětí v knize *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*⁴ a doplnil je stručným přehledem vývoje loučeňské pošty od poloviny 19. století až do počátku století následujícího a vzpomínkami vnuka posledního poštmistra na Loučeni Václava Krajíčka.

¹ VOŠAHLÍKOVÁ Pavla, MARTÍNEK Jiří a kol. - *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010.

² RATAJOVÁ Jana – *Existují „ženské“ dějiny?* Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny. 3, č. 1, 2001, [České Budějovice, 8.-9.11.2000] nebo RATAJOVÁ Jana, STORCHOVÁ Lucie – *Žena není přišera, ale nejmilejší stvoření Boží: diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2009.

³ TINKOVÁ Daniela – *Věčně nemocná žena. Žena a mateřství v lékařském myšlení na prahu moderní doby*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue. 26, č. 1, 2004, s. 7-11; TINKOVÁ Daniela – *Předcházet či trestat? Problém infanticidia v osvícenské společnosti*. In: Český časopis historický = The Czech Historical Review/ Praha: Historický ústav AV ČR 101, č. 1, (2003,) s. 27-76.

⁴ MAREČEK Zdeněk – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*. Loučeň: obec Loučeň, 2001.

Z toho důvodu může daná publikace sloužit také jako pramen zachycující autentické vzpomínky jednoho z pamětníků této pošty.

Přestože autor nepodrobuje pramen žádné hlubší analýze, hlavní přínos knihy spočívá v informacích o rodině Dragounů, respektive Krajíčků po odchodu Marie Komárkové z Loučeň, tedy počátkem 20. století. Loučeňský archivář Zdeněk Mareček pracoval s pamětmi jako s „Kronikou rodu Dragounů“ a pod tímto neoficiálním názvem jsou dodnes k dispozici v SOkA Nymburk. Po přečtení pramene je však zjevné, že text formou ani obsahem kroniku nepřipomíná. Dále v práci není reflektován pozdější život aktérky, tedy její působení v poděbradské samosprávě. Čtenáři je tedy autorem představena jako „... vnučka poštmistra, poštovní expeditorka paní Marie Dragounová, provdaná za učitele Karla Komárka v Poděbradech“.⁵ V knize je v důsledku použití jednoho pramene zachyceno pouze období, které strávila na Loučeni, tedy první polovina jejího života. Pobyť v Poděbradech je zde konstatován jako prostý fakt, bez upozornění na její zapojení do veřejného života.

Širším tématem práce je fungování a proměna samosprávy na místní úrovni. Problematice samosprávy v přecházejícím období se z pohledu každodennosti věnoval mimo jiné Milan Hlavačka ve své práci *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*.⁶ Jako podklad pro faktografické ukotvení tématu samosprávy jsou kromě předešle zmíněné práce použity také příslušné kapitoly publikace kolektivu autorů s názvem *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*.⁷ K možnosti komparace a zasazení tématu do dobového kontextu jsou využity i některé případové studie zabývající se místní samosprávou v konkrétní lokalitě v období po roce 1918 či proměně místních elit.⁸

2.2. Pramenné ukotvení

Inspirací pro zpracování tématu Marie Komárkové jako svědka několika historických etap byly práce historika Františka Dudka, a také loučeňského archiváře Zdeňka Marečka, který její paměti využil v několika svých publikacích věnovaných panství Thurn-Taxisů, a dokonce je

⁵ MAREČEK Zdeněk – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*; s. 6.

⁶ HLAVAČKA Milan – *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN:80-7277-297-X.

⁷ HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan – *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. 2. vyd., Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, ISBN:978-80-7106-906-5.

⁸ Tomuto tématu se věnuje např. publikace: FASORA Lukáš, HANUŠ Jiří, MALÍŘ Jiří [Eds.] – *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. [Sborník z mezinárodní konference: "Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948. Stav, metody a perspektivy bádání". Brno, 1.-2.

vydal v brožurě s názvem *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*. V úvodní části knihy autor seznamuje čtenáře s kontextem vzniku knihy a upozorňuje zde na to, že dostal k prostudování pozůstalost bývalého loučeňského učitele Karla Komárka, ve které našel vzpomínky jeho ženy Marie Komárkové⁹ (označované též jako deník či Kronika rodu Dragounů). Jedná se o Osobní fond Karel Komárek,¹⁰ ve kterém jsou v sedmi kartonech zachovány prameny vztahující se převážně k osobě ředitele měšťanské školy v Poděbradech Karla Komárka (*30. říjen 1875 – † 2. říjen 1962), ale i jeho ženy Marie Komárkové (*14. 11. 1872 – †12. 11. 1936) a syna Karla Komárka (*15. říjen 1907 – †30. listopad 1971), chemika, který od roku 1952 stál v čele Výzkumné laboratoře Národního muzea.¹¹ Kromě textu, který bývalá radní věnovala svému dětství a dospívání na Loučeni, jsou v pozůstalosti uloženy také spisy dokumentující její působení v obecní samosprávě. Tyto texty zatím nikde použity nebyly a díky nim se nám rýsuje osobnost Komárkové v poněkud jiném světle, než jakým bylo její působení ve funkci poštovní úřednice v rodné Loučeni.

Její reflexe a poznámky jsou zajímavým pramenem nejen ke každodennímu fungování obecní samosprávy, ale i ke sledování proměny místních elit nebo sociálních a hospodářských otázek v dané lokalitě na počátku zdánlivě nového společenského uspořádání. Ve fondu se kromě jí sepsaných textů nachází také zápisky, které sepsal Karel Komárek a reflektuje v nich osobnost své ženy. Dále se zde nachází korespondence se synem, velké množství fotografií pořízených samotným Karlem Komárkem nebo jeho synem. Fotografie jsou často opatřeny identifikací zachycených osob a stručným popisem, o koho se jedná. Datace je ve většině případů uvedena, ale ne vždy se jedná o přesné určení. Dále jsou zde různé dokumenty úřední povahy v podobě rodných listů jak samotných manželů Komárkových, tak jejich předků, případně korespondence s cizími osobami, Komárkovy kresby či ručně psané přípravy veřejných přednášek na různá témata.

O zpracování a „předpřípravu“ pozůstalosti Karla Komárka se postaral jednak on sám, ale i jeho syn, který se pokusil o jednoduché rozdělení jednotlivých dokumentů a textů a menší část z nich dokonce opatřil stručnými popisky. Nutno říci, že již při letmém shlédnutí fondu je zjevné, že pozůstalosti po svém otci věnoval Karel Komárek ml. větší péči, než jakou věnoval té po matce. Sám nikde moc nereflektuje její působení v poděbradské samosprávě a fotografie zachycující její podobu popisuje téměř zásadně jako „*Marie Komárková, roz.*

⁹ MAREČEK Zdeněk – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*; s. 5.

¹⁰ SOKA Nymburk, OF Karel Komárek.

¹¹ Stručný popis Karla Komárka vč. informací o jeho osobním fondu dostupné z <http://www.badatelna.eu/fond/162955/?q=karel%20kom%C3%A1rek>; 23.11. 2019.

Dragounová, žena ředitele měšťanské školy Karla Komárka“. O vztahu k rodičům může leccos vypovídat i stručný „životopis“ Karla Komárka st., který syn po jeho úmrtí roku 1963 sepsal a zaslal k vydání do místních novin, nebo jednoduchá tabulka obsahující řádky rozdělené podle jednotlivých let od roku 1875 do roku 1963, ve které jsou v bodech zachyceny důležité události v životě Karla Komárka st. Podobné texty, které by takto zachycovaly život matky, se ve fondu nenachází. Tyto rodinné vazby se také pokusím v příslušné části práce určitým způsobem přiblížit s vědomím toho, že jejich přesnou interpretaci se z mnoha subjektivních i objektivních důvodů podat nepodaří.

Na základě dostupných pramenů se pokusím nastínit, do jaké míry mohla vdaná žena fungovat jako samostatná entita a kdy pro ni bylo společensky žádoucí prezentovat se prostřednictvím postavení svého muže. Z tohoto důvodu byl také název práce zvolen dle dobových zvyklostí, tedy jméno ženy doplněné přívlastkem v podobě povolání či funkce, které vykonával její muž. Pozornost věnuji také tomu, jakým způsobem vnímala Marie Komárková sebe samu jako součást převážně mužských kolektivů v jednotlivých institucích a jak a zda vůbec toto reflektuje ve svých textech. Veškeré citace textů Marie Komárkové jsou ponechány v původním znění, takže se v nich objevují gramatické chyby. Vzhledem k tomu, že i sama autorka si byla vědoma nedostatečnosti svých znalostí českého jazyka, považuji je za specifikum jejího písemného projevu a neprovádím gramatickou korekturu textu.

Ve fondu se nachází bohatá sbírka fotografií zachycujících jednak původce pozůstalosti, ale i další rodinné příslušníky. Díky těmto fotografiím známe nejen podobu aktérů v různých fázích jejich životů, ale pomáhají nám odhalit také některé rodinné vazby, o nichž bychom jinak nevěděli. Tak např. díky fotografii malého chlapce, která je opatřena popisem, víme, že manželé Komárkovi přišli o svého prvorozeného syna, nebo že se Mariina mladší sestra Anna provdala za sládka Františka Fišera ze Starého Přerova.¹² I fotografie jsou v tomto případě důležitým pramenem pro doplnění některých informací ze života Marie Komárkové

Pro možnost vyhodnocení důvěryhodnosti jednotlivých osobních svědectví, tedy pro možnost objektivnější interpretace událostí, jsou použity také příslušné prameny úřední povahy, pokud jsou pro dané období k dispozici. Jedná se zejména o Protokoly městské rady¹³ a obecního

¹² OF Karel Komárek, proz. č. kart. 6.

¹³ SOKA Nymburk, Archiv města Poděbrady; i. č. 130, Protokoly městské rady, 1917–1922, č. kn. 103; i. č. 131, Protokoly městské rady, 1922–1926, č. kn. 104; i. č. 132, Protokoly městské rady, 1926–1932, č. kn. 105.

výboru, resp. městského zastupitelstva¹⁴ a Odboru sociální péče,¹⁵ které jsou součástí fondu Archiv města Poděbrady. Dále jsou zohledněny také dokumenty týkající se správy společnosti Uhličité lázně a zřídla ve správě a.s. v Poděbradech, tedy Protokoly správní rady uložené ve fondu Československé státní lázně Poděbrady.¹⁶ Okrajově budou použity také další prameny jako např. farní kroniky, matriky etc. Pro dokreslení jednotlivých situací je také přiblížen veřejný obraz obecní samosprávy tak, jak ho dobově prezentoval místní tisk, především Poděbradské noviny,¹⁷ do kterých Marie Komárková příležitostně zasílala své příspěvky.

¹⁴ SOKA Nymburk, Archiv města Poděbrady; i. č. 116, Protokoly obecního výboru 1912–1922, č. kn. 89; i. č. 117, Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, č. kn. 90.

¹⁵ SOKA Nymburk, Archiv města Poděbrady; i. č. 164, Protokoly odboru sociální péče a aprovidační komise (26. 9. 1917 – 23. 7. 1929) 1917–1929, č. k. 137.

¹⁶ SOKA Nymburk, Fond Československé státní lázně Poděbrady, Protokoly správní rady 1921, 6 (P); Protokoly správní rady 1927–1928, 7 (P).

¹⁷ Dále jen PN.

3. Čas a prostor vzpomínání

3.1. „Duše moje je na smrt smutná! To nevěří nikdo jak!“¹⁸ Memoáry jako zachycení procesu vzpomínání a momentálního stavu pamětníka

Důležitou podmínkou správného pochopení paměti konkrétní osoby je zasazení pamětníka a jím vytvořeného pramene do dobového kontextu. Z toho důvodu je nutné před tím, než dostane prostor samotná výpověď vzpomínajícího, zachytit dobu, ve které se rozhodl pro sepsání memoárů, a pokusit se tak odhalit motivace, které ho k procesu vzpomínání vedly. V některých momentech pomůže k dešifrování vnitřních i vnějších pohnutek sám autor. V jiných případech je třeba podrobit více či méně komplexní text hlubší analýze. Je třeba nezapomínat na to, že textový záznam v podobě sepsaných memoárů je výsledkem určitého hlubšího, interního procesu každého autora, který měl možnost výslednou podobu textu uspokojivě upravit. Nabízené vzpomínky jsou pak pouhým odrazem, představou jedince o vlastním životě a o tom, jak má být jeho osobnost vnímána. Není z podstaty špatné přiznat si hned zpočátku, že při čtení a zpracování tohoto pramene přistoupíme na „perspektivu“ jeho autora, v tomto případě autorky, a budeme tak informace, které nám dobrovolně poskytuje, považovat za relevantní. I to, jakým způsobem chce být jedinec vnímán, nám může prozradit mnohé o jeho osobnosti, charakteru, prioritách či životních postojích.

Subjektivních podnětů, které vedou jedince k rozhodnutí zaznamenat svůj pohled na události, jichž byl svědkem, existuje mnoho. Jedním z faktorů může být snaha o vyrovnaní se s některými složitými životními událostmi v rámci určité psychohygieny, lidově řečeno „vypsát se“ ze svých problémů. Dále jím může být interní potřeba ospravedlnit okolím kontroverzně vnímané chování, vysvětlit důvody, které ho vedly k jednotlivým krokům. To může být zároveň i objektivním důvodem záznamu vlastních prožitků a pocitů v případě, že je pamětník negativně konfrontován sociálním prostředím, ve kterém se pohybuje, a využije tak možnosti písemného vyjádření, do kterého mu nikdo nemůže zasahovat. Značné množství memoárů vzniká za účelem zveřejnění, což je třeba zohlednit i při jejich pozdější interpretaci. Autor vytváří svůj obraz pro „budoucí generace“, byť by se jednalo pouze o rodinu.

V případě Marie Komárkové jsou její motivace k sepsání pamětí, ke kterému se rozhodla v září roku 1922, zdánlivě jasné. V úvodu pamětí píše, co jí k tomuto kroku vedlo: „*Když za zimních večerů vypravovala jsem Tobě, moje dítě, něco z mého života, žadonil jsi několikrát, abych Ti*

¹⁸ SOKA Nymburk, OF Karel Komárek, Paměti Marie Komárkové, proz. č. kart. 1., úvod.

*napsala můj životopis. Nemohla jsem se k tomu odhodlat, ten spěch života nedal k tomu chvíle oddechu. Až nyní, kdy duše mé a srdce mého dotkla se znova ruka Osudu zase novým křížkem, nahlížím, že musím Tobě vyhovět. Duše má je ustavičně plná smutku. Jeden smutek druhý rodí. Mojí duši nepochopí nikdy nikdo“.*¹⁹ Dlouhodobou motivací tedy byla žádost jejího syna k tomu, aby mu písemně zaznamenala své vzpomínky. Tím bezprostředním popudem byla ona *ruka Osudu*, která se jí dotkla blíže nespecifikovaným *novým křížkem*. Ačkoliv tuto skutečnost dále nijak nerozvíjí, můžeme usuzovat, že nejspíš naráží na úmrtí své matky Anny Krajíčkové, která zemřela v únoru téhož roku.²⁰ O jiném úmrtí z nejbližšího okolí bohužel informace nemáme.

Ačkoliv vztah s matkou nebyl zcela ideální, jak se v příslušné kapitole pokusím osvětlit, lze předpokládat, že tato událost mohla Marii určitým způsobem zasáhnout. Proto matčino úmrtí reflektuje až s několikaměsíčním zpožděním. Společně s matkou totiž neztratila pouze blízkou osobu, ale zároveň přišla i o přímou vazbu na rodnou Loučeň, kam se i v pozdějších letech ráda vracela. V pamětech se můžeme dočíst, že veškerý majetek po své matce, tedy i Mariin rodný dům, získala Krajíčková rodina, tedy nevlastní sourozenci, se kterými zdá se nevycházela příliš dobře. Po matčině smrti se už neměla na Loučeň kam vracet. Mohla mít tedy pocit určitého vykořenění ze svého rodného místa, protože pokud by někdy v budoucnu chtěla jet na delší dobu na Loučeň, musela by si pronajmout letní byt a tím by už nebyla doma, nýbrž jako letní host na letním bytě. Dle mého názoru není tato interpretace dané situace nijak přehnaná, vezmeme-li v potaz skutečnost, že právě v této situaci, po smrti matky a definitivní ztrátě rodného domu, měla Marie potřebu se na Loučeň vracet alespoň ve svých vzpomínkách.

V předchozí citaci je patrný pocit nepochopení, ale také zklamání ze života jako takového. V podstatě celý úvod poukazuje na velký smutek, zklamání a skepsi: „*Po každé ráně Osudu, myslela jsem, že jest to poslední a ta nejhorší. Ale přišla jiná a já se ptám, kdy bude konec tomu kalichu utrpení; což musím jej celý svůj život pít? Byly také v životě mém chvílky, kdy zdálo se mně, že utrpení bylo překonané, ale marno. Nevěřím ve věrné, poctivé duše! Bohužel, že k tomuto přesvědčení jsem se až teprve nyní musela dodělat, dopracovat. Co od nynějška činím, jestli to jen důsledek mé dřívější touhy, vidět spokojenými Vás, kteří jste byli mojí největší láskou. Duše moje je na smrt smutná! To nevěří nikdo jak! Ty tak rád opravuješ dítě moje, až bude číst tyto řádky neopravuj, i v hrobě by mě to bolelo. Vezmi to tak, jak to je psáno, je to jediný dárek Tobě do života od té, jež Tě tak milovala, a kterou jsi také jako všichni ostatní*

¹⁹ Paměti Marie Komárkové, úvod.

²⁰ Úmrtní list Anny Krajíčkové se s datem 22. února 1922 nachází v OF Karel Komárek, proz. č. kart. 6.

nedovedl pochopit. ... Když jsi se narodil, modlila jsem se při Tvém křtu v kostele: „Jen Bože dej mu jinou duši než-li mám já, ať celý svůj život nehyne, tak jako já. ‘ Kéž jednou poznáte, jak jsem Vás milovala!’“²¹

V době, kdy tyto řádky Marie zaznamenávala, jí bylo bezmála 50 let, její druhorozený syn zanedlouho slavil patnácté narozeniny. Pokud v pamětech dedikovaných svému synovi píše, že také on ji nedovedl pochopit, zdá se, že s ním neměla jednoduchý vztah. Nabízí se možnost, že její mateřské city ovlivnila ne příliš pozitivně vnímaná zkušenost z dětství. Ve vztahu s matkou neměla pocit přílišné vzájemnosti a láskyplnosti, což se mohlo odrazit na vytváření vztahu k vlastnímu dítěti. Ten mohla narušovat také komplikovanost její osobnosti, o které se ostatně sama zmiňuje. Byla patrně velice emocionálně založená a např. z některých jejích výstupů v městské či lázeňské radě, o kterých se referovalo i v místním tisku, lze usuzovat, že jí nedělalo velký problém své emoce ventilovat. Snažila se být přímá a důsledná,²² ale její jednání nebylo vždy pozitivně přijímáno. Vztah mohla komplikovat také ta skutečnost, že Marie ještě před synem Karlem, který se narodil roku 1907, měla syna téhož jména, který ovšem roku 1906 zemřel ve třech letech na zhoubný nádor.²³ Je myslím příznačné, že se o této události Marie ve svých pamětech nijak nezmiňuje.

Snahu charakterizovat Marii Komárkovou ve dvacátých letech 20. století poněkud komplikuje torzovitost dostupných pramenů. Paměti zachycují její osobnost takovou, jak svůj život vnímala v roce 1922. Odráží se v nich jak její současnost, tak ale i bohaté zkušenosti, které získala v dobách předchozích. Už víme, že se setkáváme se ženou, která je bezprostředně ovlivněna smutnou životní událostí. Se ženou, u které od doby, o níž píše ve svých pamětech, došlo k mnoha zásadním změnám. Roku 1902 se provdala za učitele Karla Komárka²⁴ a rodnou Loučeň vyměnila za Poděbrady. Opustila venkov a zbytek svého života strávila v prostoru nově se formujícího lázeňského „městečka“. Porodila dvě děti, z nichž dětství přežilo pouze jedno. Ačkoliv nemáme bližší informace o tom, jakým způsobem prožila válečná léta, s jistotou víme alespoň to, že se její zkušenost v určitém ohledu lišila od situace většiny žen. Jejímu synovi bylo na začátku války sedm let, tudíž se na něj z pochopitelných důvodů nemohla vztahovat mobilizace. Povolán do boje však nebyl ani její manžel. Službu nastoupil jako nevoják a stal se

²¹ Paměti Marie Komárkové, úvod.

²² Jako důkaz může posloužit srovnání zápisků z jednotlivých jednání s protokolárními zápisy městské rady či městského zastupitelstva, která jsou obsahově téměř totožná.

²³ Zápis o jeho úmrtí v matrice – SOA v Praze, Sběrka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Poděbrady, Matrika zemřelých od r. 1893, č. svazku matriky IX., rok 1906, fol. 156. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/10162/157>. 4. 1. 2020.

²⁴ Oddací list s datem sňatku 27. ledna 1902 uložen v OF Karel Komárek, proz. č. kart. 2.

referentem pro vyživovací příspěvky u okresního hejtmanství v Poděbradech.²⁵ Marie tedy s ostatními ženami a matkami nesdílela každodenní strach o životy svého manžela či syna na frontě. Čistě hypotetickou představu o možných aktivitách během války nabízí úryvek z pamětí. Při popisu zkoušek na vykonávání služby poštovní úřednice totiž Marie zmiňuje, že ji „... *po slibu, zrovna zapsali v pádu mobilisace k polnímu telegrafu*“.²⁶ A dále: „*Já myslěla, že to je žert, ale když přišel dekret, tak jsem to zaklínala, tu mojí bravuru, že by mě to přivedlo náhodou do pěkné kaše*“.²⁷ Zdá se však, že Marie k polnímu telegrafu povolána nebyla a nemusela tedy svou *bravuru* uplatnit v praxi.

Není bohužel známo, v jaké době přesně vstoupila Marie Komárková do politiky. Jisté však je, že v komunálních volbách, které připadly na červen roku 1919, kandidovala v Poděbradech do městského zastupitelstva v řadách Československé strany socialistické. Vstup do komunální politiky byl pro ni hned napoprvé úspěchem. Československá strana socialistická získala 13 mandátů,²⁸ z toho čtyři mandáty patřily ženám a jednou z nich byl právě Marie Komárková. Z tohoto pohledu je myslím zajímavé, že právě za čsl. socialisty bylo zvoleno nejvíce žen, dvě ženy pak za Československou sociální demokracii. Z celkového počtu 36 zastupitelů zastávalo mandát pouze sedm žen.²⁹ V kontextu dobového zapojení žen do veřejného života není myslím překvapením, že byly ženy v obecním výboru v menšině. Do dvanáctičlenné městské rady pak byla Marie zvolena jako jediná žena. V rámci obecního výboru byla ustanovena referentkou odboru sociální péče (zahrnující chudinství a otázku bytovou).³⁰

²⁵ OF Karel Komárek, Dopis adresovaný Zemské školní radě v Praze z 22. listopadu 1919. proz. č. kart. 2.

²⁶ Paměti Marie Komárkové, s. 35.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Stejný počet mandátů získala i místní organizace Československé sociální demokracie. ČSS tak byla jednou z nejsilnějších místních organizací.

²⁹ An., *Po volbách*. PN, 1919 (5), č. 25, s. 1. Počet žen v obecním výboru se v říjnu tohoto roku snížil, když odstoupila členka Československé strany socialistické Otilie Kučerová a nahrazena byla Josefem Kubínem. Srov. zápis z 10. října, 1919, SOKA Nymburk, Archiv města Poděbrady; i. č. 116, Protokoly obecního výboru 1912–1922, č. kn. 89, s. 320.

³⁰ SOKA Nymburk, Archiv města Poděbrady; i. č. 130, Protokoly městské rady, 1917–1922, č. kn. 103, s. 174.

3.2. „Lázně Poděbrady – lázeňské město české na prahu rozmachu a rozkvětu“³¹

Přestěhování do Poděbrad pro Marii Komárkovou nebylo rozhodnutím na základě osobních preferencí. Následovala svého muže, který byl na místní měšťanskou chlapeckou školu dosazen roku 1904 jako zatímní učitel.³² Skutečnost, že její každodenní život bude ovlivněn povoláním manžela, byl určitým údělem žen učitelů, na který musela na počátku svazku manželského přistoupit. Ve svých písemných projevech si na to nijak nestěžuje a na základě jejího pozdějšího života, kdy vstoupila do místní samosprávy a projevila tak aktivní zájem o rozvoj prostředí, ve kterém žila, se zdá, že jí záleželo na tom, jakým směrem se bude budoucnost tohoto „městečka“³³ ubírat.

V době příchodu rodiny Komárkovy ještě Poděbrady zdaleka nebyly tou oblíbenou lázeňskou destinací, kterou se postupně stávaly v průběhu dvacátých let 20. století. Do té doby bylo známé hlavně jako sídlo okresního hejtmanství, okresního soudu a berního úřadu. Přítomnost těchto institucí s sebou nesla určitou výjimečnost dané destinace, ale také řadu starostí se zajištěním reprezentativních prostor odrážejících jejich prestiž.³⁴ Zpočátku poskytl prostory veškerému úřednickému aparátu majitel panství Sina, když dal k dispozici několik místností v zámku. Koncem sedmdesátých let 19. století se městská samospráva rozhodla pro výstavbu nového obecního domu na Novém náměstí.³⁵ Ani tato budova však pro potřeby okresních institucí nestačila, a tak byly nakonec využity navíc ještě prostory staré dívčí školy.³⁶

Lázeňský charakter, který byl v pozdějších letech pro město tak signifikantní, se postupně začal formovat po faktickém založení lázní roku 1908. Důležitým infrastrukturním prvkem byla, nejen pro rozvoj lázní, přítomnost železnice. Ačkoliv s výstavbou železnice vyvstala řada problémů týkajících se převážně výkupu pozemků, vše bylo nakonec vyřešeno a dráha mohla být roku 1870 zprovozněna.³⁷ Přes Poděbrady konkrétně vedl úsek Rakouské severozápadní dráhy, která zajišťovala přímé spojení s hlavním městem. Dobrá dostupnost byla jedním

³¹ ROŽÁNEK Otakar, *Lázně Poděbrady – lázeňské město české na prahu rozmachu a rozkvětu.*, PN, 1919 (5), č. 16, s. 1.

³² OF Karel Komárek, *Průkaz osobní Karla Komárka, zatímního učitele měšťanské školy chlapecké v Poděbradech*, proz. č. kart. 1.

³³ V roce 1921 žilo v Poděbradech 5973 obyvatel. Srov. ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 15. Oproti Loučeni, ve které se počet obyvatel pohyboval na konci století zhruba kolem 1000, se tedy jednalo o několikanásobně početnější společnost.

³⁴ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 34–35.

³⁵ Na dnešním Riegerově náměstí.

³⁶ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 35.

³⁷ Tamtéž, s. 48.

z předpokladů oblíbenosti rekreačního místa. Tím Poděbrady získávaly na atraktivitě pro potenciální lázeňské hosty.

Přítomnost lázní znamenala pro malé město určité specifikum. V tom nejjednodušším významu zde byl potenciál pro rozvoj terciérního sektoru, tedy možnost pro místní podnikatele uplatnit se na trhu poskytnutím různých služeb lázeňským hostům. Tedy příliv kapitálu podnikatelům a možnost místního rozvoje. Jak ve svém článku poznamenává lázeňský lékař dr. O. Rožánek:³⁸ „*V lázeňských místech samých bohatne tamní lid z příjmů za byty, obsluhu, z výtěžku obchodů, zábavných místností a podniků, z dobrého průmyslu, jakož i ze stravování lázeňských hostů*“.³⁹ Znamená to určitou výhodu dané destinace v konkurenci o atraktivitu pro letní hosty z větších měst. V případě Poděbrad bylo ambicí, že se „... *musí státi přímým sousedem, takřka předměstím našeho říšského města, naší nádherné stověžaté Prahy. A to vše bude vybudováno v českém domácím kraji*“.⁴⁰ Lázně totiž nejsou určeny pouze nemocným, ale stávají se rekreačním místem pro tu část obyvatelstva, která je dostatečně bohatá na to, aby si mohla dovolit financovat delší pobyt mimo město (v případě Poděbrad zejména Prahu, ale i okolní města), ale nemá dostatečné množství prostředků na vycestování do zahraničí. Zjednodušeně řečeno, jsou dostupné spíše pro střední třídu společnosti, na což v případě Poděbrad upozorňoval i dr. Otakar Rožánek.

S tím souvisí i určitý sociálně-kulturní přínos návštěv lázeňských hostů, kteří komunikují s místními a ti tak mohou „držet krok“ s dobovými trendy, které se zrovna „nosí“ v hlavním městě. Pro místní samosprávu znamenal příliv hostů zátěž a bylo zapotřebí učinit určitá organizační opatření tak, aby bylo město dostatečně připraveno na zvýšený počet lidí v jeho prostoru. Je tedy třeba zajistit pohodlnou dopravu, dostatek volného prostoru, ubytování atp. V Poděbradech bylo třeba dostavět lázeňskou budovu, která dle dr. Rožánka nebyla ještě v roce 1919 hotova, dále zde chyběla „... *síň konverzační, čítárna, nové kolonády, síně pro kavárnu a reprezentační podniky, koncerty a reuniony*“.⁴¹ Tyto úkoly stály před správní radou Uhličité lázně a zřídla ve správě a. s. v Poděbradech,⁴² ale bylo třeba, aby se na nich spolupodílelo i město prostřednictvím místní samosprávy.

³⁸ Otakar Rožánek působil 27 let jako odborný lékař ve Františkových Lázních a poté několik let v Poděbradech.

³⁹ ROŽÁNEK Otakar, *Lázně Poděbrady – lázeňské město české na prahu rozmachu a rozkvětu.*, PN, 1919 (5), č. 17, s. 1.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ ROŽÁNEK Otakar, *Lázně Poděbrady – lázeňské město české na prahu rozmachu a rozkvětu.*, PN, 1919 (5), č. 16, s. 2.

⁴² Dále jen lázeňská společnost.

Důvody, kvůli kterým městské samosprávě záleželo na rozvoji místních lázní, byly však mnohem prozaičtější. Ještě předtím, než došlo roku 1919 oficiálně ke vzniku akciové společnosti, došlo na schůzi obecního výboru konané 30. srpna 1918 mezi městem, respektive jeho samosprávnými orgány a zakladatelským komitétem, který byl zastupován náměstkem Janem Vladimírem Hráským,⁴³ k dohodě o vlastnictví akcií. Ing. Hráský navrhl, aby si obecní výbor při prodeji lázní vyhradil místo požadovaných 2500 kusů akcií, pouze 500, které mu zaručí největší počet hlasů. Tento návrh byl přijat pod podmínkou, že „... přenechaných 2000 kusů akcií jest v první řadě vyhrazeno pro místní poděbradské upisovatele a pro samosprávné české korporace, teprv těmi nerozebraný zbytek připadá k volnému přidělování společnosti“.⁴⁴ Další podmínkou bylo, že obecní výbor bude mít dva členy ve správní radě a jednoho v radě dozorčí.⁴⁵ Obec se tedy stala jedním z vlastníků akcií v nově se formující společnosti Uhlíčné lázně a zřídla v Poděbradech.

O zpestření kulturního života Poděbrad přílivem lázeňských hostů z různých míst a společenských vrstev nemůže být pochyb. Město však nabízelo celou řadu různě orientovaných spolků, jejichž existence nebyla bezprostředně vázána na lázeňskou sezonu. Tento „kulturní šok“, který příchod do Poděbrad způsobil, reflektuje zpětně manžel Marie Karel Komárek takto: „Sociální můj život se příchodem do Poděbrad velice zpestřil. Hned jsem byl zvolen jednatelem Občanské besedy a musea – 26 let jsem tu funkci zastával. ... Těch jednateleství jsem měl několik let v šesti spolcích, a kde bylo potřeba něco vykreslit, vymalovat, s tím vždy přišli na mne. Ovšem vše zadarmo i velký model poděbr. zámku na výstavu⁴⁶ do Prahy“.⁴⁷

Z významných kulturně orientovaných spolků, které byly v Poděbradech počátkem 20. století aktivní, jmenujme např. Sokol, založený roku 1863, jehož byl Karel Komárek členem. Spolek Hlahol, který vznikl roku 1906 sloučením staršího Zpěváckého a hudebního spolku s Ženským pěveckým spolkem.⁴⁸ Spolek divadelních ochotníků Jiří, který se za pomoci purkmistra Václava Hrského ustavil počátkem šedesátých let 19. století.⁴⁹ Důležitý byl také spolek

⁴³ Ing. Jan Vladimír Hrský - c. k. dvorní rada, profesor kulturní techniky na c. k. české vysoké škole technické v Praze, kde byl roku 1901/2 působil jako rektor, říšský poslanec, člen městské rady v Poděbradech a předseda akciové společnosti Lázně Poděbrady. Jeho stručný životopis dostupný např. v Národních listech z roku 1917: Posl. J. V. Hrský šedesátníkem. Národní listy, 20. 4. 1917, roč. 57, č. 107, s. 3, dostupné z: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/onthe-fly-pdf_PGetPdf?app=11&id=782564&start=3&end=6.

⁴⁴ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 30. srpen 1918, č. kn. 89, s. 277.

⁴⁵ Tamtéž, s. 278.

⁴⁶ Model byl vystaven na Jubilejní výstavě obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 a Karel Komárek za něj obdržel diplom za „vynikající spolupracovnictví při výstavě“. Diplom uložen v Proz. č. kart. 3.

⁴⁷ Vlastnoručně sepsaný životopis v bodech. Proz. č. kart. 3.

⁴⁸ ŠMILAUEROVÁ Eva – Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948), s. 81.

⁴⁹ Tamtéž, s. 81–82.

Muzeum Poděbradska založený roku 1901, jehož první předsedou se o rok později stal lékárník Jan Hellich.⁵⁰ Ten také věnoval konstituujícímu se muzeu své archeologické a historické nálezy.⁵¹ Muzeum se v postupně stalo jedním z hlavních iniciátorů kulturních akcí v Poděbradech, kdy jeho hlavní činností bylo pořádání osvětových přednášek pro veřejnost. Osvětovou činnost pak vedle muzea zajišťovala také Občanská knihovna fungující od roku 1872, která měla na Poděbradsku 11 poboček, tzv. Jiříkových knihoven určených pro potřeby venkovských obcí. O rozšíření sbírek místní knihovny se vedle spolku Studující Poděbradska zasloužila čas od času také místní samospráva. Tak se např. ve výše zmíněném protokolu z 30. srpna 1918 můžeme dočíst, že „... *na doporučení p. Dra. Vondrovice, zakoupí se sebrané spisy básníka slováckého Pavla Hviezdoslava*⁵² *a věnují se Občanské knihovně*“.⁵³ A tak ani ve válečné době a možná právě v této době, nezapomínali zastupitelé vedle potavy těla také na potavu ducha občanů.

Na konkrétní zásah samosprávy do každodennosti Poděbrad bylo již alespoň symbolicky poukázáno. Následující část textu bude věnována obecnějšímu popisu místní samosprávy a její proměně po roce 1918. Počátkem 20. století se ve funkci starosty obce vystřídali pouze tři muži. Prvním byl mlynář Vojtěch Hlaváč, který byl poprvé zvolen již roku 1897. V tomto roce bylo do obecního výboru v důsledku Badeniho volební reformy, kdy byla zřízena pátá všeobecné volební kurie, zvoleno 10 členů za socialisty, kteří byli vůči starostovi v opozici a ten se rozhodl své funkce v průběhu druhého volebního období roku 1901 se vzdát. Nahradil ho Josef Peták, který zastával post starosty také více než jedno volební období. Nakonec však musel ze zdravotních důvodů roku 1907 z funkce odstoupit. Na zbytek volebního období se do čela samosprávy postavil JUDr. Jan Kvíčala, který v následujících volbách několikrát své postavení obhájil a zůstal tak starostou Poděbrad až do prvních poválečných voleb roku 1919.⁵⁴ Na základě povolání, které jednotliví starostové vykonávali, lze usuzovat, že jejich politická příslušnost byla spíše konzervativně orientovaná. V tomto ohledu došlo při prvních poválečných volbách k zásadní proměně.

⁵⁰ Jan Hellich, 19. ledna 1850–30. září 1931; rodák z Poděbrad, místní lékárník, archeolog, historik. Od roku 1883 zastával post purkmistra města Poděbrad. Od roku 1891 až do konce války byl členem okresního výboru, poté až do roku 1924 v okresní správní komisi.

⁵¹ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 91.

⁵² Impulzem k zakoupení spisů tohoto slovenského básníka mohla být jeho účast na květnových oslavách 50. výročí položení základního kamene Národního divadla, která jistě na vlastenecky smýšlejícího Dr. Vondrovice patřičně zapůsobila. Projev P. Hviezdoslava byl otištěn v Národních listech, 17. 5. 1918, roč. 58, č. 112, s. 2, dostupné z: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ontheflypdf_PGetPdf?app=11&id=882608&start=1&end=6.

⁵³ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 30. srpen 1918, č. kn. 89, s. 277.

⁵⁴ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 31.

Válečný režim zasahující každodenní život obyvatelstva ochromil také místní samosprávné orgány. Podíváme-li se do protokolů ze schůzí zastupitelů, zjistíme, že hlavními tématy, která se na schůzích řešila, bylo zejména zásobování obyvatelstva, zvyšující se dluh obce, nedostatek uhlí, dřeva, stavebního materiálu, látek etc. Všechny tyto problémy, které se představitelům obce z pochopitelných důvodů nedařilo v průběhu války vyřešit, se poté projevy i ve volbách v roce 1919, kdy veškerá odpovědnost za neuspokojivé a v podstatě nedůstojné životní podmínky během války, padala na hlavu členů obecního výboru. Nedostatek potravin a nemožnost uspokojivě zásobovat obyvatelstvo nebyly však projevem neschopnosti jednotlivých členů samosprávy, ale šlo o celostátní problém, se kterým se musela potýkat každá obec.⁵⁵

I na členy obecního výboru se vztahovala mobilizace, což se může jevit jako banální konstatování. Je třeba si však uvědomit, že i tato skutečnost zasahovala do fungování samosprávních orgánů. Pro možnost pozdějšího srovnání uvedme alespoň některá jména členů obecního výboru z první poloviny roku 1918: Starosta – J. Kvíčala; městská rada – J. V. Hráský, V. z Obereignerů, M. Dostál, J. Drábek, F. Janač, J. Pek, A. Weyvara; Obecní výbor: V. Cepek, J. Hellich, V. Hoblík, J. Kneř, V. Kerhart, A. Neugebauer, F. Novotný, F. Popper, V. Šustr, K. Topinka, A. Vlček, J. Vondrovic, J. Zdráhal; ve vojenské službě: F. Eremiáš, F. Kulich, M. Zadina.⁵⁶ Celkový počet členů obecního výboru v Poděbradech byl 36, nicméně v tomto počtu se zastupitelé většinou nescházeli.

Převrat roku 1918 znamenal pro konzervativního starostu Jana Kvíčalu konec v této funkci. Ještě v listopadu t. r. však reflektoval aktuální dění a na schůzi obecního výboru „... vzpomenu, že v několika hodinách bude tomu 298 let, kdy na Bílé Hoře dobojována byla bitva mezi stavy Českými a císařem Ferdinandem II.; bitva ta nebyla ani krvavá, ani velká, ani strategicky zajímavá a přeci měla pro národ náš tak osudné následky, v ohledu politickém konec samostatnosti, v ohledu národním počátek protireformace. Bylo by věru absurdním, že městská rada na paměť tohoto dne svolává tuto slavnostní schůzi obecního výboru, však kdyby nebylo bitvy na Bílé Hoře, nebylo by zániku státu Českého a nebylo by vzkříšení národa.

Na to v pečlivě vypracované řeči vzpomněl pan starosta příčin bitvy Bělohorské, jakož i následků jejich. ... Tyto příčiny nešťastného výsledku na Bílé Hoře uplatnil p. starosta proto

⁵⁵ Více k zásobování obyvatelstva ve válečných letech srov. KUČERA Rudolf– *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. (Knihnice Dějin a současnosti, 49).

⁵⁶ Protokoly obecního výboru 1912–1922, č. kn. 89, s. 262–279.

aby nám byly mementem v této vážné a historické době, bychom se všech jich vystříhali, nesmí býti v státě našem zavedena monarchie, nýbrž republika, musíme býti nábožensky snášenliví a obětaví k vlastnímu státu.

V závěru svoji řeči vzpomněl ještě p. starosta vděčně těch, kdož o vzkříšení národa našeho měli zásluhu, to byli jak našinci, tak i cizinci; z našich Masaryk, Beneš, české legie, z cizinců Wilson a Poincare – všem těm třikrát sláva.

Řeč svoji skončil p. starosta pak slovy, Svatý Václave, nedej zahynouti nám, ani budoucím, sláva našemu státu [v originále - VK] Československému. ‘[sic!]“.⁵⁷

Z citace projevu Jana Kvíčaly, byť zprostředkovaném, je znát určité pohnutí danou situací. Vypjatost momentu umocňuje i symbolické datum výročí bitvy, která byla po celé 19. století, ale i v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století, prezentována jako největší trauma českého národa. Jan Kvíčala tak vyjadřuje pocity satisfakce a všeobecného nadšení, které se se vznikem nového státu dostavily u značné části vlastenecky smýšlejícího obyvatelstva. Ani „sázka“ na národní cítění potenciálních voličů však Jana Kvíčalu neudržela v čele samosprávy.

Datum prvních poválečných voleb do obcí připadlo na neděli 15. června roku 1919. „*Po dnech volebního ruchu, jenž se projevoval schůzemi jednotlivých stran a jinakou agitací všeho druhu, vykonány konečně za pošmourného deštivého dne v úplném pořádku a celkovém klidu první obecní volby v samostatné republice československé, vycházející ze zásady všeobecného a rovného práva hlasovacího obou pohlaví a ze zásady poměrného zastoupení*“.⁵⁸ Jednalo se o vůbec první volby v Československu. Byly to také první všeobecné volby, které byly omezeny pouze věkem voliče s hranicí 21 pro aktivní a 26 let pro pasivní volební právo. Týkaly se však pouze území Čech, Moravy a Slezska (kromě části Těšínska, Hlučínska, Valticka a Vítorazska). Výsledky voleb v Poděbradech v podstatě kopírovaly celkové výsledky voleb ve vítězství levicových stran. Jak už bylo v předchozí podkapitole odhaleno, stejný počet 13 mandátů v obecním výboru získala Československá strana socialistická a Československá sociálně demokratická strana dělnická, sedm mandátů Československá národní demokracie, dva zástupce Československá strana lidová a jednoho reprezentanta měla Republikánská strana československého venkova.

Nový obecní výbor se od předchozího lišil v mnoha ohledech. Především zde byly zastoupeny ženy, jejichž počet v poměru k mužům byl již doložen. Z předchozích zastupitelů můžeme

⁵⁷ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 8. listopadu, 1918, č. kn. 89, s. 280.

⁵⁸ SOKA Nymburk, *Kronika 1918–1921*, AM Poděbrady, NAD 196, s. 42.

v novém zastupitelstvu vidět např. Jana Vladimíra Hráského, Milana Zadinu, Františka Konečného a Vojtěcha Kerharta za Československou národní demokracii, Jana Kvíčalu za Československou stranu lidovou či z náhradníků Čenka Baštu jako jediného zastupitele za Republikánskou stranu Československou. Zastoupení podle sociálních tříd by se dalo rozdělit do tří zhruba stejně početných skupin. První byli zástupci dělnictva, dále vyšší střední třída (učitelé, úředníci etc.) a nakonec vyšší třída (podnikatelé, advokáti). Samostatnou skupinou jsou ženy, u kterých je místo povolání, pokud se nejedná o učitelku či dělnici, uvedeno „*choť*“ a povolání jejího muže.⁵⁹

Rozdělení jednotlivých odborů pak podle zaměstnání a stranické příslušnosti referentů vypadalo následovně: hostinský Václav Bláha (čss) odbor stavební a živnostenský; správce záložny Vojtěch Černý (čss) odbor finanční; *choť* odbor. učitele Marie Komárková (čss) odbor sociální péče (zahrnující chudinství a otázku bytovou);⁶⁰ truhlář Josef Říha (čss) odbor okrašlovací a hřbitovní; úředník Jan Hanilec (sd) odbor elektrářenský; strojmistr Bohumil Malovec (sd) odbor zásobovací; výpravčí Josef Ježek (sd) odbor lesní a luční; zedník Jan Ježek (sd) odbor hospodářský; profesor Jan Vladimír Hráský (nd) odbor vodářenský; učitel Robert Kratochvíl (nd) odbor vzdělávací; advokát Jan Kvíčala (kl) odbor bezpečnostní.⁶¹ Při pohledu na soupis jednotlivých zástupců je alespoň u části z nich vidět zjevná snaha o profesní příslušnost referenta ke konkrétnímu odboru. Odbory se pak skládaly z osmi členů (šest členů socialistického bloku, dva národní demokracie), kromě odboru finančního a stavebního, ve kterém bylo členů 12 (devět členů soc. bloku, tři národní demokracie).⁶²

Ačkoliv o rozdělení sil v obecním výboru a funkcích, které se k dané instituci váží, rozhodli legitimní volby, předávání moci nebylo úplně automatické. Problém se týkal správní rady akc. spol. lázeňské, ve které měla obec zvolené své zástupce, kteří ovšem po nových volbách nebyli členy obecního výboru. Jedním ze členů správní rady zvoleným za obec byl Vojtěch z Obereignerů, který se jako jediný odmítl vzdát své funkce s odůvodněním, že „... *byl do správní rady lázní zvolen na 3 léta právoplatně; že není nyní členem zastupitelstva prý nerozhoduje*“.⁶³ S řešením přišel sklár Josef Hamerník, který navrhl, aby zastupitelé Vojtěcha z Obereignerů odvolali. JUDr. Milan Zadina však přítomným vysvětlil, že toto řešení není uskutečnitelné, protože by se musel své funkce vzdát, aby pak nebyl správní radou považován

⁵⁹ An., *Po volbách.*, PN, 1919 (5), č. 25, s. 1.

⁶⁰ Dále jen odbor sociální péče.

⁶¹ Protokoly městské rady 1917–1922, 10. červenec 1919, č. kn. 103, s. 174.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 10. říjen, 1919, č. kn. 89, s. 320

za člena. Proto „... *bude mít event. schválení návrhu předmětného* [Josefa Hamerníka – pozn. VK] *pouze účinek mravní, v odporu se zákonem není, aby nečlen obec. zastupitelstva členem lázeňské rady byl ...*“.⁶⁴ Správce záložny Vojtěch Černý byl však toho názoru, „*že zastupitelstvo může voleného zástupce ze správní rady odvolati, stanovy nemohou býti směrodatny*“.⁶⁵

S „šalamounským“ vysvětlením a řešením situace přišel výpravčí Josef Ježek. Tvrdil, že Vojtěch z Obereignerů byl zvolen zastupitelstvem starým a nové ho tedy nemůže jako nečlena kontrolovat, ani být informováno o činnosti společnosti. Proto je v zájmu obce, aby byl do správní rady zvolen člen nového zastupitelstva. Načež byl většinou 21 hlasů přijat návrh Josefa Hamerníka.⁶⁶ Vojtěch z Obereignerů se však ani po rozhodnutí zastupitelstva nevzdal a stěžoval si u okresní správní komise. Jeho odvolání bylo potvrzeno až v únoru následujícího roku: „*Zemský správní výbor zrušil rozhodnutí okresní správní komise a schválil usnesení obec. zastupitelstva, jímž p. Obereigner byl ze správní rady akc. Spol. lázeňské odvolán; usnesení to bude stěžovateli oznámeno ...*“.⁶⁷ Celá kauza byla vyřešena až za více než půl roku po obecních volbách. V. z Obereignerů byl nucen vzdát se svého členství ve správní radě a výsledkem sporu bylo vítězství nového zastupitelstva, jehož členkou byla i Marie Komárková.

⁶⁴ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 10. říjen 1919, č. kn. 89, s. 320.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Protokoly městské rady 1917–1922, 19. únor 1920, č. kn. 103, s. 324.

4. „Od narození vždy raději jsem byla sama“.⁶⁸ Dětství a dospívání na Loučeň v paměti Marie Komárkové

4.1. Obec Loučeň druhé poloviny 19. století

Pokud se chceme přiblížit rodině, z níž Marie pocházela, a pochopit tak určité hodnoty, které jí rodinné prostředí mohlo do budoucna vštípit, je třeba nejdřív představit prostředí, ve kterém tento rozvětvený rod působil. Centrem dětství a dospívání pamětnice byla středočeská obec Loučeň, vzdálená od hlavního města zhruba 60 km a až do roku 1945 spjatá s českou větví šlechtického rodu Thurn-Taxisů. Panství Loučeň⁶⁹ získal dědictvím po své sestřenici Marii Josefě z Fürstenbergu Maxmilian Joseph Thurn-Taxis a stal se tak v roce 1809⁷⁰ prvním majitelem z tohoto rodu, který panství vlastnil. Syn Karl Anselm začal rodinné dědictví postupně zvelebovat a modernizovat. Nechal např. upravit okolí zámku tím, že jej nechal obehnat rozlehlým parkem, postavit hospodářské budovy, školu, úřednický dům, ovčín či poštu.⁷¹

Po předčasném úmrtí Karla Anselma roku 1844 spravovala až do roku 1857 panství vdova Isabella z Eltzů.⁷² Teprve po dosažení plnoletosti mladšího syna Rudolfa, se rodinného majetku mohl ujmout Hugo Maxmilián, který v roce převzetí panství dosáhl 40 let. Hugo Maxmilián byl poslancem českého zemského sněmu, na kterém podporoval snahu českých politiků o autonomní postavení Českého království. Vzhledem ke svým povinnostem trávil většinu svého aktivního života ve Vídni a v Praze. O svá panství však pečoval svědomitě. Roku 1869 koupil statek Mcely a připojil ho k velkostatku Loučeň. Jeho oblíbenost u obyvatelstva dokazuje událost z roku 1872, kdy mu zastupitelstvo obce Mcely chtělo věnovat diplom čestného občanství. Předání diplomu, které začínalo 4. února 1872 v dopoledních hodinách slavnostním průvodem ze Mcel směrem k Loučeňi za doprovodu hudby a dvacet jezdců, si nakonec vysloužilo pozornost pražského místodržitelství, které za nezvládnutí situace zaslalo napomenutí okresnímu hejtmanství v Poděbradech. Hlavním problémem bylo, že akce nebyla předem ohlášena a okresní hejtmanství tak nemělo možnost vůbec zasáhnout. Celá slavnost tak

⁶⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 21.

⁶⁹ Vesnic, které byly stabilní součástí panství bylo zhruba 15.

⁷⁰ Marie Josef z Fürstenbergu odkázala svůj majetek potomkům své tety, bylo tedy třeba, aby se Maxmilian Joseph vyrovnal se svými dvěma sestrami Marií Terezií a Marií Alžbětou. Roku 1826 došlo k podpisu smlouvy všemi původními dědici, čímž byl jediným dědicem panství oficiálně uznán Maxmilianův syn Karel Anselm.

⁷¹ DUDEK František – *Loučeň a Thurn-Taxisové. Průvodce k expozici o panství, zámku, obci Loučeň a jejich majitelích, zejména o příslušnících české větve knížecího rodu Thurn-Taxisů*. Praha: Vega-L, 2006, s. 22.

⁷² Tamtéž, s. 23.

v kontextu politické orientace Hugo Maxmiliána vyzněla jako výraz nacionalistických tendencí u obyvatel panství Thurn-Taxisů.⁷³

„Loučeň během druhé poloviny 19. století postupně měnila svůj charakter. V době správy Hugo Maxmiliána začal proces postupného rozvoje Loučeně, který byl v roce 1906 korunován povýšením vesnice na městys a o tři roky později také přidělením znaku, který byl inspirován rodovým znakem Thurn-Taxisů.⁷⁴ Výstavba vesnice šla ruku v ruce s růstem počtu obyvatel. Zatímco mezi léty 1786 a 1848 se počet domů na Loučeni zvýšil o 24, v letech 1848 až 1880 vzrostl počet domů z 98 na 136. V téže roce přesáhl počet obyvatel 1000. Došlo tak ke zvýšení počtu obyvatelstva téměř o ¼ oproti roku 1848, kdy na Loučeni žilo 742 osob.⁷⁵ Záznam ve farní kronice z roku 1890 nám alespoň napovídá, jaké mohlo být zhruba složení obyvatelstva i v předchozím období. Za poznámkou: „V tomto roce konáno též sčítání lidu. Němci zneužívající pitomé rubriky „obcovací řeč“ dopouštěli se nejkřiklavějšího násilí na českém lidu.“⁷⁶ čteme tyto údaje: katolíků 934, evangelíků 5, židů 18 a Němců 13. Vzhledem ke striktně oddělené skupině „Němci“ předpokládám, že ostatní zahrnují česky hovořící obyvatelstvo. Majorita českého obyvatelstva je tedy, ne zcela překvapivě, evidentní. Myslím, že můžeme předpokládat, že tomu nebylo jinak ani v období předcházejícím roku 1890.“⁷⁷

Takto ještě ve dvacátých letech držela v paměti obraz milované Loučeně Komárková: *„Loučeň, vesnice jakých málo daleko široko k vidění. Vždy se říkalo, že je to perla Poděbradského okresu a také mnoho Pražanů přijíždělo a přijíždí ještě dnes na Loučeň na zotavenou. Nahoře na kopci dlouhé řady čistých zeleně obrostlých domků, jak k Nymburku, tak k Vlkavě. Větší stavby mimo zámek, byly, škola, sirotčinec, úřadovny panství, pošta, dům Columbánů a uprostřed návsi, jako nějaký dvůr, stojí hostinec, který po dlouhá léta nesl název „U Dragounů“.“⁷⁸ Z popisu prostředí, ve kterém Komárková strávila část svého života, je patrný citový vztah k danému místu, kam ještě v pozdějších letech svého života jezdila a těsně před smrtí se společně s manželem na návštěvu Loučeně těšila. Karel Komárek po její smrti vzpomínal na rozhovor, který spolu vedli*

⁷³ DUDEK František – *Příběh obce a zámku Mcely: 1252-2012: 1652-2012: kniha o krajině a lidských osudech v regionu Svatojiřský les na severu Nymburska*, 1. vyd., Praha: Otto Smrček, 2012, s. 131.

⁷⁴ DUDEK František – *Loučeň a Thurn-Taxisové.*, s. 17.

⁷⁵ PALACKÝ František – *Popis království Českého: čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obyvatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného*, Praha: J. G. Kalve, 1848, s. 78.

⁷⁶ SOkA Nymburk, FÚ Loučeň, Farní kronika, kniha 2, rok 1890, s. 77.

⁷⁷ Více ke kauze srov. KRŠKOVÁ Veronika – *Sociálně-kulturní napětí na Loučeni v poslední třetině 19. století. (Konflikty vyplývající z aktivity Josefa Schulze v místní Čtenářské besedě)*, Praha 2018, Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Obhájeno 20. 6. 2018, s. 12.

⁷⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 1.

v době, kdy už byla vážně nemocná, takto: „Dne 9. listopadu po snídani seděla ve fotelu: ‚Karle, Karle, co to se mnou bude? Stále to stejné, nic se to nelepší.‘ ‚Ale kdepak, tváře máš plnější! Vždyť Ti každého ráno u postele říkám: Ty macku, zase jsi tlustší!‘ ‚No, a lýtka mám také silnější a ruce nad lokty též.‘ ‚Tak vidíš! To se Ti jen zdá, že se to nelepší. Já to vidím, že se to lepší. Po jaru pojedeme dýchat na Loučeň do lesů. Najmeme si pokoj s kuchyní, Anna bude vařit a my chodit po lese.‘ Měla radost a skoro plakala“.⁷⁹ V této citaci je patrné, že vztah Komárkové k místu jejího narození byl i téměř po čtyřiceti letech od chvíle, kdy ho opustila, stále velmi silný. *Perlu Poděbradského okresu* ale již navštívit nestihla.

Dostupnost Loučeň byla v poslední třetině 19. století poměrně dobrá, i proto se v této době mohla stát místem preferovaným letními hosty převážně z Prahy. Návštěvník z hlavního města tak mohl cestovat vlakem po již zmíněné Rakouské severozápadní dráze, vystoupit v Lysé nad Labem, Nymburce či Poděbradech a poté využít dostavníku mířícího na Loučeň. Další vhled do cestovní praxe a jejích variací umožní také vzpomínky obchodníka Josefa Schulze, který popisuje situaci z jara roku 1867, kdy byl otcem poslán na vandr do Prahy: „*Jednoho krásného dne napekla nebožka maminka buchty, otec mě opatřil penězi, prádlo a nějaký ten hadr se dal do kufříku, zjednal se soused Žák s trakařem, já se rozloučil a hajdy se šlo do Benátek, odkud jsem pak se Záblovým omnibusem z Mladé Boleslavi do Prahy jeř*“.⁸⁰ Toto byla pravděpodobně levnější varianta cestování na Loučeň. Další možností bylo využití v kombinaci s poštovními vozy, které sloužily nejen k přepravě poštovních zásilek, ale i osob. Není možné opomenout pěší chůzi, která se ani koncem 19. století nevytratila jako jedna z možností přesunu z místa na místo. Tak např. za svých studentských let cestoval budoucí starosta Loučeň: „*Ten p. Hunka když byl mladý, studoval v Praze a to se ještě jezdilo jen dostavníkem. Tetička Fany se často smála, jak jednou jeli do Prahy a viděli před sebou mladíka, bosého, boty svázané přes ramena, kytáru a vypěvoval si po silnici ku Praze*“.⁸¹

4.2. Rodinné zázemí a výchova

Z hlediska psychologického rozvoje jedince je rodina jedním z důležitých, určujících faktorů pro jeho budoucí život. Často si člověk s sebou nevědomě nese určité vzorce jednání či myšlení, aniž by si dokázal přesně uvědomit, z čeho pramení. Rodina je důležitá také pro socializaci jedince, protože v rámci této primární a relativně úzké skupiny lidí se učí komunikaci, jednání,

⁷⁹ OF Karel Komárek, *Naše máti povolána jest*, proz. č. kart. 6.

⁸⁰ SCHULZ Josef – *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, in: *Židovská ročenka*, Praha: Židovská obec v Praze (5757/1996-1997 [vyd. 1996]), s. 163.

⁸¹ *Paměti Marie Komárkové*, s. 17.

toleranci, respektu atp. k ostatním členům dané skupiny. Z dnešního pohledu tvoří tu nejužší primární rodinu rodiče a děti, rozšířená rodina pak zahrnuje prarodiče, příp. další příbuzné. Lze však říci, že rodina z pohledu dnešního se od té v 19. století liší v několika ohledech. Prvním rozdílem je měřítko, kdo všechno je považován za rodinu. Zatímco v městském prostředí se u středních a vyšších vrstev můžeme setkat s podobným modelem jako dnes, případně je možné zahrnout do rodiny vychovatelku, se kterou si děti často během dětství vytvořily úzký vztah, ve venkovském prostředí je tomu jinak. Ačkoliv v průběhu 19. století dochází v důsledku průmyslového rozvoje, především měst, k vysídlení vesnic a tím i rozpadu „vícegeneračních rodin“, přesto stále tento model hraje svou důležitou roli. Není tedy výjimkou, setkáme-li se s rodinou, kterou tvoří děti, rodiče, sourozenci rodičů, prarodiče na výminku, v některých případech i rodiče prarodičů. V zámožnějších venkovských rodinách, které zaměstnávaly různé pracovníky na výpomoc, mohla rodinu svým způsobem tvořit také taková skupina lidí, pokud na daném místě setrvaly delší čas.⁸²

Tak to bylo právě v rodině Marie Komárkové, roz. Dragounové, která na vztah ke stálým „zaměstnancům“, označovaným jako „naše chasa“ nebo jednoduše „naši“ upozorňovala i ve svých pamětech. Následující vzpomínka skutečně poukazuje na bližší vazbu k „chase“, než jak by byl prezentován čistě pracovní poměr: *„U nás lehce mohla nás maminka pustit mezi naši chasu, neb nebylo mezi nimi slyšet nikdy nadávky a snášeli se, jak jinde nikde. Když přišli noví, měli všelike divné způsoby, ale brzy se přizpůsobili. Naše chasa ač spala v zimě v maštali a chlívě, nebyla nikdy cítit dobyt看, jako to bylo u sedláků. U nás vše se větralo a čistota musela se udržovat příkladná. Nebyla chasa nikdy práci přetěžovaná a nebo špatně oslovována. Když jsem se vdala a služku vždy oslovila „prosím Vás“, ze začátku nemohla to pochopit. U nás ale jsme od mala byly vedeny k tomu, o vše poprosit a i maminka tak chase nařizovala. Při tom mohla i některému nebo některé vrazit pohlavek, nikdo to nepovažoval za přečin, neb věděli, že to maminka myslí s nimi dobře“.*⁸³ A dále: *„U nás všichni kdo pracovali, zůstali už celý život, nejdříve svobodní, potom ženatí neb vdaní. ... Když sestárli [chyba v originále – pozn. VK], posílali se jen na lehkou práci, aby docela jen tak nedostávali to jídlo a plat“.*⁸⁴ Zdá se, že i po tolika letech zanechalo dětství a dospívání strávené v blízkosti v podstatě cizích lidí, se kterými ale byla jako dítě každodenně konfrontována, silné dojmy.

⁸² K této problematice srov. MACHAČOVÁ Jana, MATĚJČEK Jiří – *Rodina a vzory rodinného chování (české země 19.-20. století)*. In: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. října ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2003.

⁸³ Paměti Marie Komárkové, s. 19.

⁸⁴ Tamtéž, s. 16.

Z ukázek vyplývá několik skutečností. Chasa, neboli čeled', byla každodenní součástí jejího života, bylo tedy třeba mít k nim určitý vztah. Vzhledem k familiárnímu jednání její matky k chasě a poznámce o oslovování těchto lidí je zjevné, že si tento způsob komunikace se zaměstnanci osvojila i ona sama. Myslím, že zajímavým momentem z pohledu mentality je proměna Mariina postavení, kdy Marie-dítě jedná s často již dospělou či dospívající chasou ze své pozice dítěte a v momentě, kdy dospěje, se pro ně sama stává autoritou, která kontroluje jejich práci.

Matka Anna (rozená Zárubová), později provdaná za Václava Krajíčka, byla bezesporu respektovanou ženou, která se po smrti svého muže v roce 1876, tedy ve svých 30 letech, ujala téměř všech aktivit, které za svého života vykonával. Z pamětí vyplývá, že vztah k matce je vnímán retrospektivně jako poněkud ambivalentní. Zdá se, že svou matku obdivovala a respektovala ji jako velmi pracovitou a schopnou ženu. Na druhou stranu však vzpomínala na to, že matka měla raději mladší sestru Annu. Důvodem matčiných chladných citů ke starší dceři byla údajně přílišná fyzická i povahová podoba otcově rodině. Sama Marie vzpomínala na matčin vztah k dcerám z prvního manželství takto: *„Při strojení musela jsem často slyšet jak jsem hubená, Anninka že je jak kyticka, na mně že to visí jako na ‚šráku‘. Neuměla jsem odmítnout, mlčela jsem a tu maminka mně říkala, že jsem to pravé Dragouně. Anninka ta sotva maminka na ní mákla, už ječela a tak se hned osvobodila. Když jsem byla starší, teprve jsem se dozvěděla, že maminka mně nemá tak ráda jako Anninku, poněvadž jsem podobou i chováním podobná otci. Anninka ta mohla vše přeházet, rozbít, nic se ji nestalo“*.⁸⁵

Samozřejmě nelze s jistotou určit, do jaké míry si v dětství Marie uvědomovala matčiny city a jakým způsobem to ovlivňovalo jejich každodenní komunikaci. Jisté však je, že s časovým odstupem a z vlastní zkušenosti matky vzpomínala Marie na své fungování v rámci rodiny v podstatě negativně. Je třeba však říci, že její matka se také nenacházela v záviděníhodné situaci. V relativně mladém věku přišla o svého muže a byla tak okolnostmi donucena zastávat většinu jeho práce. V hospodářství i na poště měla sice pomocné síly, ale organizaci a hospodaření musela zajišťovat sama. K tomu všemu ještě vychovávala dvě malé děti. Není se tedy čemu divit, že na přílišnou péči o děti nezbývalo pracovně vytížené matce příliš času.

Vztah s dcerami, ale i s rodinou zesnulého manžela se dle Marie zkomplikoval v momentě, kdy se Anna Dragounová rozhodla po sedmi letech od smrti manžela podruhé provdat za 29letého

⁸⁵ Paměti Marie Komárkové, s. 14.

Václava Krajíčka.⁸⁶ Okolí výběr nového manžela příliš neschvalovalo, protože se údajně jednalo o člověka nevalné pověsti, který se k práci kolem hospodářství ani kolem pošty příliš nehodil. Marie dokonce připomíná událost, kdy se těsně před jejich svatbou objevila na Loučení cizí žena se čtyřletým chlapcem a chtěla po paní poštmistrové, aby si s Václavem Krajíčkem vzala i jeho syna. Anna Dragounová ženě zaplatila za mlčení a rozloučila se s ní. Ani toto ji však nepřesvědčilo, aby od sňatku odstoupila, protože nechtěla, aby si ho poté, co ženu s nemanželským dítětem umlčela, vzala jiná žena. „*Ona chudák si to namlouvala, neb věděla, že ho každá zná a žádná by si takového veselého patrona nevzala*“.⁸⁷ Sňatek s Krajíčkem neschvalovali ani její rodiče z Vrátna. Otec jezdil před svatbou pravidelně na Loučeň, aby jí sňatek rozmluvil. Vdova po poštmistrovi si však své rozhodnutí nenechala vzít. Sňatek s Václavem Krajíčkem uzavřela v listopadu roku 1884 v kostele Panny Marie Vítězné v Praze na Malé Straně.

Matka měla řadu povinností, které při výchově dětí musela dlouhou dobu plnit a organizovat převážně sama. Na její pracovitost, kterou vyžadovala i po svých dětech, tedy především po nejstarší dceři, vzpomíná Marie i v pozdějších letech: „*Maminka sama ustavičně činná i nás malé děti již ku práci honila. Ve středu a v sobotu, kde jiné děti běžaly venku, museli jsme jít k tetičce Blechové, vdově po učiteli a tam plést neb háčkovat. Anninka ta to uměla. Jednoduše utekla a bylo to odbyté! Té se nikdy maminka neptala, co udělala, ale já musela jsem vždy svůj úkol udělat, nebo byla velká výplata. A to podle toho, jak byla maminka naložená. Někdy to skončilo odkopnutím do kouta pod okno*“.⁸⁸ Pokud tedy Marie neplnila důsledně své povinnosti, nedělalo matce problém sáhnout ani po fyzickém trestu. V této době nebyly fyzické tresty ničím výjimečným jak u rodičů, tak např. i u učitelů či farářů, kteří zasahovali do výchovy dětí stejně autoritativně jako jejich rodina. Od „dobře mířené rány“ neupouštěli v některých případech rodiče ani u dospělých jedinců. Tak např. Mariina teta Anna dostala před svatbou od své matky „... *několik pohlavků, že špatně vyválela flek na nudle*“.⁸⁹

Jednou z úloh, o kterou se Marie musela v době dospívání se svou matkou dělit, byla starost o děti z manželství s Václavem Krajíčkem. Vedle práce na poště, kterou musela později zastávat a která byla její hlavní pracovní náplní, se Marie starala také o tři děti, které se matce ve druhém manželství narodily. Matka byla častými porody⁹⁰ vyčerpána a musela sama zastávat práci

⁸⁶ Anně Dragounové bylo v té době téměř 37 let.

⁸⁷ Paměti Marie Komárkové, s. 28.

⁸⁸ Tamtéž, s. 14.

⁸⁹ Tamtéž, s. 7.

⁹⁰ Poslední dítě Anna Krajíčková porodila ve svých 45 letech.

kolem hospodářství, protože manžel Krajíček jí příliš nepomáhal. Oficiálně byl poté, co složil poštmistrovské zkoušky, jmenován loučeňským poštmistrem, ale ani tuto službu dle paměti reálně nevykonával. Sama Marie pak dle svých slov pomáhala matce s výchovou dětí, což pro ni bylo vyčerpávající, když po celodenní službě na poště musela přes noc pečovat o své mladší sourozence a brzy ráno pak vstávala do práce značně unavená. Nebylo samozřejmě nic neobvyklého, že mladá dívka pomáhala v domácnosti, bez ohledu na prostředí, ve kterém žila. Zdá se ale, že domácí práce, vedení poštovního úřadu a starost o mladší sourozence byly pro dospívající dívku velice náročné. Jak sama připomíná, neměla ani moc času na zábavu a nevšímal si ani dalších problémů, které její matka s novým manželem měla a na něž nepřímo narážela její mladší sestra Anna.

Z tohoto úhlu pohledu se zdá, že byla matka na Marii až přehnaně přísná. Je ovšem možné, že některé momenty jsou v pamětech poněkud zveličeny. Lze předpokládat, že si Marie ze svého dětství tuto sebekázeň a vysoké nároky na výkon jak svůj, tak ostatních přenesla i do dospělosti. O této vlastnosti, která jí v budoucnu přinesla i řadu problémů, jelikož se své požadavky na důsledně vykonávanou práci snažila aplikovat i na své spolupracovníky v samosprávě, se budeme ještě moci přesvědčit později. Charakteristické rysy předků, které Marie zdůrazňuje, mohou být určitým klíčem i k její osobě. Dle mého názoru se z toho dá poznat, jaké hodnoty pamětník zastával. Čeho si u svých předků všímá, jakou vlastnost vyzdvihuje jako důležitou, vůči čemu se vymezuje a co mohlo i ji samotnou v dětství formovat. Ačkoliv si např. u matky uvědomuje problematičnost jejich vzájemného vztahu, zdá se, že i přesto se jí v některých ohledech později sama podobala. Je možné, že tato zkušenost mohla později ovlivnit i její vztah k synovi.

O svého otce přišla Marie velice brzy. Když v necelých 36 letech roku 1877⁹¹ zemřel, byly Marii tři roky a její sestře necelý rok. Na otce tedy mnoho vzpomínek neměla, přesto poukazovala na to, že s ním byla srovnávána. Charakterizovala ho jako muže, který „... *pomohl každému, byl přísný sám na sebe a také na jiné*“.⁹² Důležitou osobou však v jejím dětství byl dědeček. K němu se v pamětech ráda připodobňovala a považovala ho za svůj vzor, svého ochránce a člověka, který ji měl ze všech nejraději. Byl respektovaným mužem a členem obecního výboru.⁹³ Jan F. Dragoun byl nejstarším synem Jana Dragouna, hospodského na

⁹¹ SOA v Praze, Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1867–1883), kniha č. 8., zemřelí, fol. 33. Dostupné též z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8087/167#>. 15.12. 2019.

⁹² Paměti Marie Komárkové, s 12.

⁹³ SOKA Nymburk, AO Loučeň, Protokoly obecního výboru 1880–1901, ozn. k. 39.

Loučení, avšak u rodinné tradice nezůstal a stal se prvním loučeňským poštmistrem. V době, kdy se Marie narodila, již tuto službu nevykonával. Měl malý krámek, ze kterého však při každé příležitosti utekl, aby na poště alespoň vypomohl, když přišlo větší množství zásilek.

Dědeček byl pro ni nejen milovaným člověkem, ke kterému chodila do krámu a ráda u něj trávila v dětství svůj čas. Byl pro ni velkou inspirací a pomáhal utvářet její národnostní citění: „*Neměla jsem takové radostné veselé dětství jako Anninka, ale bylo to také vinnou mojí, neb od narození vždy raději jsem byla sama, nebo přidružila se k velkým lidem, a dědeček který mne opravdu velice měl rád, že neměl také rád společnost, hovořil se mnou jen o vážných věcích, já o tom více přemýšlela a tím také víc a více tomu pravému dětství se odcizovala. Dědeček to byl, který mně malé žábě uměl vypravovati kroniky, naučil mne znáti té doby význačné národní pracovníky ...*“.⁹⁴ Tento text je důležitý zejména proto, že se Marie ve svých pamětech a zápiscích k otázce národnostního citění příliš často nevyjadřuje. Národní emancipace a národnostní rozepře, které tak silně poznamenaly druhou polovinu 19. století, ale i první polovinu 20. století, nebyly v jejích textech nijak tematizovány. O to zajímavějším svědectvím je tato vzpomínka na dědečka, který zjevně národnostní citění měl.

Obdiv si v paměti své vnučky vysloužil i „odboj“ z roku 1848, o kterém jí dědeček zanechal své svědectví: „... *když jsem přišla k němu do krámu a sedla si vzadu v pokojíčku na hlídačovou postel a on chodě po pokoji, vypravoval mně staré své vzpomínky, nejraději o tom, jak v roce 1848 ve Vlkavských lesích měli tábor, dědeček vylezl na „šstand“, tj. čekání na srnce na způsob kazatelny a řečnil. Najednou v zadu někdo vykřikl „četník“ a v té minutě byl dědeček sám na pasece. Ještě měl starý revolver a šavly [chyba v originále – pozn. VK] a nějakou gardistickou čepici z těch časů ...*“.⁹⁵ K tomu je třeba ještě připojit jednu poznámku, kterou se Marie ke svému dědečkovi vztahuje: „*Byla jsem vnučka svého děda, muže, který pro své přesvědčení rád v 48 roce trpěl*“.⁹⁶ Jeho vlastenecké citění nebylo tedy jen formální, ale v kritické době bylo podpořeno i jasným gestem. O konkrétním utrpení předka však v pamětech žádná zmínka není.

S dědečkem se těžko loučila, když musela jít do Prahy do klášterní školy. Návrat domů na prázdniny je v pamětech popisován velmi emotivně. „*Na prázdniny jsem měla jet patnáctého července ráno, že ale večer před tím jela děvčata do Lysé, prosila jsem, že pojedu také, v Nymburce že Sluka mne vezme věci a usadí do pošty a nic už se mně nemůže stát. Ráno babička hlásila dědečkovi, že už jsem doma a on měl velikou radost, celé dopoledne jsem mu*

⁹⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 21.

⁹⁵ Tamtéž, s. 17.

⁹⁶ Tamtéž, s. 43.

vypravovala o Praze, v poledne najednou slyšíme babičku křičet, dědeček si lehl na pohovku a usnul navždy. ... Křičela, že prý dědeček umřel z radosti, že jsem přijela, že prý se těšil na mne, a já naříkala, že jsem tedy já příčinou jeho smrti“.⁹⁷ Jeho úmrtí je v matrice datováno dnem 15. července 1884, kdy bylo Marii 11 let.

Úmrtí svého dědečka v pamětech prezentuje jako bod zlomu, po kterém se její životní podmínky v rámci rodiny značně zhoršily. Dědeček pro ni byl člověkem, který nad ní držel ochrannou ruku. „Dokavad byl dědeček, život náš byl pěkný. Sice vzpomínám, že o mnoho méně jsem již toho dětství užila, než-li Anninka, ale předce to byly jen dětské stesky, které se měnily ihned v radost“.⁹⁸ Důležité bylo především to, že dědeček představoval autoritu i pro snachu Annu Krajíčkovou, která však po jeho úmrtí nebyla již nikým omezována. Překážky zmizely i pro nového hospodáře a poštmistra Václava Krajíčka, jehož schopnosti Marie značně zpochybňovala.⁹⁹ V té době pro ni úmrtí dědečka znamenalo pravděpodobně spíše ztrátu spřízněné duše, člověka, se kterým si ráda o všem povídala a byla si s ním dle svých slov velice blízká. Později však tento okamžik vnímá jako jednu z *ran Osudu*, které ji během života postihly a změnily tak další vývoj jejího života.

Na tomto místě je nutné připomenout, v jaké době své paměti Marie sepisovala. V daném roce zemřela její matka a text tak může být do určité míry ovlivněn momentálním psychickým rozpoložením pamětnice. Z tohoto hlediska může být pak některým momentům dávána větší důležitost, než jakou v dané době měly a jakou úlohu sehrály v jejím životě původně. V některých souvislostech pak mohou určité situace v podání pamětnice vyznívat až pateticky. Z výše uvedeného však lze konstatovat, že Marie své dětství nevnímala jednoznačně pozitivně. Ačkoliv vzpomíná některé komické situace, které se u nich díky velkému množství různých lidí odehrávaly, v podstatě by se dalo říct, že si připadala o své dětství okradena. Zatímco ostatní si mohli alespoň někdy užívat volného času, ona již jako malé dítě musela plnit některé domácí práce, v pozdějším věku pobývala převážně v kanceláři nebo se starala o mladší sourozence. I přes to však měla potřebu se ve svých padesáti letech přenést ve vzpomínkách zpátky na rodnou Loučeň a popsat své prožitky, byť ne vždy pozitivní, tak, jak si je ona sama pamatovala.

⁹⁷ Paměti Marie Komárkové, s. 27.

⁹⁸ Tamtéž, s. 14.

⁹⁹ O Václavu Krajíčkově a konfliktních situacích, které se v pamětech objevují, nechci obsírněji pojednávat, protože některé vzpomínky by se daly zařadit spíše do žánru bulvárních médií.

4.3. Přímý či nepřímý vliv letních hostů na život Marie Komárkové

Společenský život na Loučeni v poslední třetině 19. století byl v období letních měsíců obohacen návštěvami různých pražských významných rodin, které sem jezdily na letní byt. Marie se tak již v dětství seznámila s životním stylem vyšší střední třídy z městského prostředí a mohla tak být jejich smýšlením podvědomě ovlivněna. Samozřejmě není možné přesně rozklíčovat, zda byla konkrétní rozhodnutí v jejím životě ovlivněna touto zkušeností. Minimálně však považovala za podstatné sdělit své vnímání těchto lidí čtenářům pamětí.

Zatímco dokázat duchovní vliv letních hostů na utváření hodnotového žebříčku mladé dívky či na budoucí životní rozhodnutí je značně komplikované, na jeden moment, který jednoznačně ovlivnil část jejího života, Marie přímo upozorňuje. Jedná se zejména o volbu jejího vzdělání, kterému bude věnována samostatná kapitola. V této souvislosti je však třeba zdůraznit, že výběr instituce, ve které mělo Mariino vzdělávání probíhat, ovlivnila paní Jindřichová, vdova po sládkovi z Prahy. Ta jezdila na Loučeň společně se svými pěti dětmi. S paní Jindřichovou se Mariina matka sblížila a vážila si jejího názoru, o čemž svědčí i ta skutečnost, že se rozhodla uposlechnout její rady.

Můžeme tedy s předstihem říci, že část Mariina vzdělávání probíhala v klášterní škole u Anglických panen. Sama paní Jindřichová údajně absolvovala studium v této instituci, takže ji mohla doporučit na základě vlastních zkušeností.¹⁰⁰ V tomto případě je prokazatelné, že pobyt letních hostů zasáhl do každodenního života místních. Můžeme se jen dohadovat, jak by vypadalo Mariino vzdělávání nebýt návštěvy paní Jindřichové. Zdá se však, že o institucionální formě vzdělání pro svou dceru paní Dragounová neuvažovala. Jejím původním záměrem bylo zajistit pro své dcery domácí vychovatelku.¹⁰¹

Z kulturního prostředí se seznámila např. s herečkou Růženou Maturovou, kterou obdivovala, a v pozdějších letech navštěvovala Národní divadlo záměrně kvůli jejím představením. Vzpomíná také na v té době¹⁰² málo známého německého spisovatele, který byl „... *malý slabý a sebou si přivezl německou herečku, pravou Valkýru; byl to směšný párek s jejich ohromným psem. Žili až trochu volně, chodili v plavkách do lesa Dalo se jim všude cítit, že nejsou vítaný na Loučeni a proto druhý rok již předčasně odjeli. Koho by bylo tenkrát napadlo, že toho*

¹⁰⁰ Paměti Marie Komárkové, s. 27.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Období konkrétních návštěv není v pamětech nijak specifikováno. Lze však předpokládat, že se jedná o 90. léta 19. století.

Němčika po jeho smrti bude léta vzpomínáno v Pestrém týdnu a social. novinách“.¹⁰³ Tím „Němčíkem“, kterého místní na Loučení mezi sebe údajně nepřijali, byl Rainer Maria Rilke. Měla také možnost setkat se s dnes méně známým českým spisovatelem Antonínem Jaroslave Vrtátkem, který jí svým zevnějškem „... připomínal trochu velkého lidumila Hlávku ...“.¹⁰⁴

Další skupinou lidí, kteří si Loučeň vybrali jako útočiště pro letní měsíce, byli pražští podnikatelé. Patřila mezi ně např. rodina V. J. Rotta, zakladatele známého pražského železářství, dále Bohumila Bondyho, který vlastnil železářský velkoobchod. Můžeme zmínit také rodinu významného pražského krejčího Vendelína Mottla nebo rodinu Krajdlovu, která se věnovala obchodování s chemikáliemi. Vedle rodin podnikatelů pak přijížděli různí pedagogové jako např. prof. Josef Emler, Josef Šolín, Antonín Bělohoubek, Josef Král, Otakar Hostinský, Karel Teige či pozdější ceremoniář prezidenta republiky Jiří Guth, známý jako Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, který se ovšem všestranností své osoby vymykal jakékoli souhrnně označené skupině hostů.¹⁰⁵

Dva letní hosté zaujali Marii natolik, že jim ve svých pamětech věnovala rozsáhlejší vzpomínku než ostatním. Prvním z nich byla Růžena Svobodová, která Loučeň navštívila po dvě léta, pravděpodobně počátkem 90. let.¹⁰⁶ Společníkem jí byl jak její manžel, spisovatel F. X. Svoboda, tak i životní přítel, publicista a spisovatel v jedné osobě F. X. Šalda. V rámci svého manželství Svobodová nikdy nezapadla do tradičních představ o ženě jako hospodyně a pečovatelce.¹⁰⁷ Marie však její aktivity, jimiž získávala určitou nezávislost na svém muži, nehodnotila příliš kladně. „Byla to zvláštní žena, která si mohla jen gratulovat, že při těch svých podivnůstkách měla tak dobrého muže“.¹⁰⁸ Obdiv si v jejích pamětech tedy nezískávají emancipační snahy této ženy, ale spíše míra tolerance jejího muže. S ohledem na Mariino politické působení a snahy o určitou seberealizaci ihned poté, co jako žena tuto možnost získala, by se mohlo zdát, že bude poněkud chápavější k emancipačním aktivitám žen na konci 19. století. Její představa o úloze ženy ve společnosti je však z tohoto pohledu mnohem tradičnější, než by se s ohledem na její pozdější potřebu sebeuplatnění v rámci společenského života dalo očekávat.

¹⁰³ Paměti Marie Komárkové, s. 39.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 37–42.

¹⁰⁶ Marie vzpomíná, že jí bylo zhruba 18 let, což tedy odpovídá období kolem roku 1890.

¹⁰⁷ Růženě Svobodové a jejím aktivitám se např. ve své zdařilé diplomové práci věnovala Eva Farková. Srov. *Růžena Svobodová: Žena v české společnosti na přelomu 19. a 20. století. Kapitoly ze života a působení Růženy Svobodové*. ÚČD, FFUK, obhájeno 15. 9. 2011.

¹⁰⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 39.

Ačkoliv literátka, jejíž „... *toaleta, třeba drahá, měla* [vždy – pozn. VK] *nějaký defekt* ...“.¹⁰⁹ neudělala na Marii příliš dobrý dojem, z její strany tomu bylo zdá se naopak. Marie vzpomíná, že „... *když ji odvážel Sluka*¹¹⁰ *kočárem na dráhu, přišel mně vyřídít ještě pozdrav od ní a povídá: ,To jsem se nasmál. Paní Svobodová najednou povídá, Sluko, to se Vám musím přiznat, že jsem se na Loučení zamilovala. Sluka prý sebou na kozlíku škubl a povídá, to bych rád vědět do koho milostpaní, ale už prý si představoval, až mně to poví, jak se budu zlobit, že byla taková. A ona prý se dala do smíchu a povídá: ,Sluko, do vaší slečinky Márinky, já ji mám hrozně ráda. A při tom prý se smála a Slukovi prý bylo hned veseleji*“.¹¹¹ V té době již Marie pracovala na poště a mohla tak Svobodové imponovat např. svou zdánlivou nezávislostí. Je možné, že hlavní hrdinka Olga z povídky *Přetížený klas* v sobě ukrývá i některé rysy Mariiny osobnosti.

S Růženou Svobodovou se, už jako paní Komárková, setkala ještě jednou v Poděbradech, ale o kontakt s ní nestála. Nelíbilo se jí, že „... *byla již zatrpklá popudlivá spisovatelka, která splatila pohostinství předních rodin Poděbradských, u nichž často byla hostem tím, že napsala román*¹¹² *,V říši tulipánů‘, jež aplikovala na rodiný* [chyba v originále – pozn. VK] *život Obereignerů, Čiháků, Boučku a všech těch rodin, v té době v Poděbradech udávajících ,ton‘. Bylo z toho ohromné pozdvižení a pamatuji se, že nejvíce ji ,chválil‘ p. ing. z Obereignerů, neb to jejich ,von‘ nejvíce pocuchala*“.¹¹³ Zdá se tedy, že Růžena Svobodová dostala své pověsti spisovatelky, před níž si nemůže být nikdo jistý, zda právě on nebude tou figurou, kterou použije pro vyjádření svého opovržení „maloměšťáckou“ morálkou.

Přes veškerou kritiku, kterou postavu *zatrpklé popudlivé spisovatelky* zahrnula, jí však nakonec přeci jen přiznává určité zásluhy. Ač jsou slova obdivu formulována poněkud svérázně, přesto je můžeme vnímat jako kompliment složený Růženě Svobodové: „*Divila jsem se, že ještě ta ruina lidského těla i ducha, se vzchopila a napsala ve válce svolání ku sbírce Českého Srdce, výzva ta byla přímo úchvatná a co do mohutnosti projevu, jen Provolání českých spisovatelů ji přesahovalo*“.¹¹⁴ Angažovanost v tomto charitativním sdružení a její texty psané ve prospěch Českého srdce nakonec Marii přesvědčila o spisovatelčiných kvalitách. Tato vzpomínka však vypovídá něco málo i o samotné pamětnici, protože poukazuje na Mariinu orientaci v dobovém dění. Vedla v patrnosti nejen vznik tohoto spolku a k němu se vážící sbírky, ale dokázala také

¹⁰⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 39.

¹¹⁰ Loučeňský postilion.

¹¹¹ Paměti Marie Komárkové, s. 39.

¹¹² Ve skutečnosti se jedná o divadelní hru, která měla premiéru v roce 1903. Její pobyt v Poděbradech tak musel probíhat někdy před tímto datem.

¹¹³ Paměti Marie Komárkové, s. 39.

¹¹⁴ Tamtéž.

tento text zasadit do dobového kontextu a srovnat jej s *Provoláním českých spisovatelů*. Ačkoliv její srovnání nemá samozřejmě žádnou odborně podloženou hodnotu, je zjevné, že se o dobové dění zajímala, ať již z vlastní iniciativy, tak i prostřednictvím svého muže. O tom se však v žádném ze svých textů nijak nezmiňuje. Dalším postřehem mohou být její sympatie ke spisovatelčině charitativní činnosti a pomoci sociálně slabším, které můžeme u Marie pozorovat i v praxi. Jako první dostala po vstupu do komunální politiky na starost odbor sociální péče. V době, kdy na Růženu Svobodovou vzpomínala, měla již s podobnými aktivitami vlastní zkušenosti a mohla tak její aktivity, ve prospěch sociálně slabých, docenit.

Druhou osobností, kterou na rozdíl od Růženy Svobodové vnímala Marie pozitivně, byla Eliška Krásnohorská. Ta strávila na Loučení pouze jedno léto, přesto si jí Marie uchovala v paměti. Krásnohorská zpočátku svého pobytu „... zůstávala v hospodě ‚u Dragounů‘, ale patřilo to p. Pažoutovi. Neměla tam klidu a poněvadž nemohla pořádně s rukama vládnout, od rhevmatismu je měla celé pokroucené, též nohy ji nesloužily, nabídla ji maminka, aby se přestěhovala k nám, dala ji menší hostinský pokoj a jídlo jí posílala do pokoje, aby mohla v klidu se najíst. Jí to prospělo, měla klid ku psaní a že nebyla finančně silná, a byla o naší upřímnosti přesvědčená, přijmula vše od maminky, jako host“.¹¹⁵ Postava Elišky Krásnohorské působí z popisu poněkud smutným dojmem. Marie zde naráží na její nemoc, kvůli níž se nemohla provdat, a tak své síly soustředila na činnost spojenou se zlepšením postavení žen ve společnosti.

U Růženy Svobodové upozorňuje Marie také na její společenské aktivity, zmínku o působení Elišky Krásnohorské v rámci emancipačního hnutí v pamětech nenajdeme. Zatímco u Růženy Svobodové se Marie zmiňuje i o jejích dalších společenských aktivitách, u Elišky Krásnohorské je tento moment vynechán. Její osobnost je zde charakterizována především literární činností. Spíše jako určitá „anticharakteristika“ zde slouží označení Krásnohorské jako ženy „bez náboženství“.¹¹⁶ Tak je představena v situaci, kdy se sešla ve velkém pokoji v domě Dragounů s p. Velebou, „ředitele[m] kůru u sv. Víta“,“¹¹⁷ který byl už kvůli svému povolání člověkem pobožným. Ač oba jiného smýšlení, přece si rozuměli. Pan Veleba vymyslel i pro slečnu Krásnohorskou přezdívku „petrolejnice“, která se jí údajně líbila natolik, že o ní napsala báseň. V této souvislosti pak Marie uvádí, že básní, které Krásnohorská na Loučení sepsala, bylo více, ale ty bohužel pamětníci nezůstaly. Jednu však měla v památníku a další připomínkou

¹¹⁵ Paměti Marie Komárkové, s. 42.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

Krásnohorské byla psaní, která Marii poslala.¹¹⁸ Eliška Krásnohorská tedy na Marii zapůsobila spíše svou srdečnou povahou, schopností bavit společnost, a především svou pracovitostí než svými společenskými aktivitami. Otázkou je, zda se vůbec pracovně vytížená a nemocí sužovaná spisovatelka pokoušela v tomto prostředí nějakým způsobem agitovat a ovlivnit tak některé z místních děvčat. V pamětech se zmínka o takové situaci nenachází.

Zkušenost s letními hosty vyhodnocuje Marie takto: „*Já ustavičným stykem s těmito inteligentními rodinami velice jsem získala, jmenovitě, když i třeba mladá, dle toho všimала si novin, politiky, různých kritik jak divadelních, tak vědeckých, měla jsem zájem o vše, neb zábavy mladých lidí mně nebyly tak pro moji ustavičnou práci, přístupny. Také již od dědečka byla jsem zvyklá mít o vážné věci zájem. Pak také na poště jsem měla příležitost číst všechny možné noviny*“.¹¹⁹ Sama tedy přiznává, že na ní přítomnost významných osobností měla určitý vliv. Takové konstatování lze v kontextu doby vzniku pamětí chápat jako určité konstruování vlastního příběhu tak, aby měl přesah do její současnosti. Může se tím snažit vysvětlit a odůvodnit působení v komunální politice, k němuž měla již v dětství a dospívání předpoklady. V některých částech pamětí je patrná snaha vymezit se vůči dětskému světu a přiblížení se světu dospělých, ke kterému již jako malá údajně tíhla. Nebo si tím mohla podvědomě kompenzovat chybějící vzdělání, kterým disponovala značná část mužů v místní samosprávě a z jejího okolí.

¹¹⁸ Nic z toho se však v OF Karel Komárek nenachází. Písemná pozůstalost po Marii Komárkové není bohužel kompletní a není tedy jisté, zda před memoáry z roku 1922 nepsala ještě další texty, které se do fondu z různých důvodů nedostaly.

¹¹⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 42.

5. Rodina Dragounů a poštovníctví

5.1. Poštovníctví v průběhu 19. století

Poštovníctví procházelo v průběhu 19. století značnými změnami. Vrchní poštovní správa v Čechách byla až do poloviny století řízena zemským guberniem. Roku 1848 bylo zřízeno ministerstvo financí, pod které spadala ústřední správa poštovníctví. Od prosince téhož roku však poštovníctví přešlo na ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb, pod nímž byla následujícího roku zřízena poštovní sekce. Reorganizace poštovní správy vyvrcholila roku 1850, kdy bylo v rámci výše zmíněného ministerstva vytvořeno generální ředitelství komunikací.¹²⁰ Teprve roku 1883 vzniklo samostatné ministerstvo pošt a telegrafů. Vedle toho byla ještě pro jednotlivé země zřízena ředitelství pošt a telegrafů. V Čechách bylo ředitelství vytvořeno roku 1884 se sídlem v Praze.¹²¹

V první polovině 19. století se zvyšoval tlak ze strany státu na omezování počtu dědičných pošt, které již nezapadaly do konceptu efektivního byrokratického moderního státu. Nejdříve bylo roku 1818 zakázáno vydávání nových privilegií k držení dědičných pošt a počátkem 30. let se poštovní správa pokusila dědičným poštmistřům nabídnout dobrovolný výkup jejich pošt.¹²² Vzhledem k tomu, že tato opatření neměla téměř žádnou odezvu, přistoupil stát k ráznějšímu řešení situace. Na základě říšského zákona č. 246 z roku 1837 byl roku 1839 vydán dekret, který umožnil rušení dědičných pošt za náhradu.¹²³ V důsledku rozšíření využití železnice a zvýšení počtu nedědičných poštovních služeben však začala v některých místech upadat důležitost dědičných poštovních stanic, které do té doby často představovaly jediné spojení s okolím, a tím upadal i zájem poštovní správy o jejich výkup. Do konce monarchie tak ještě existovalo určité množství dědičných poštmistřů, jejichž služebny však již nebyly páteří poštovních linek, jak tomu bylo v době „předželezniční“. ¹²⁴

Vedle dědičných pošt se ve stejné době začaly konsolidovat také nedědičné poštovní služebny. Poštovní úřadovny se vytvořily ve čtyřech základních typech – přestupní stanice, poštovní stanice, poštovní listovní sběrny a tzv. relais, tedy poštovní stanice.¹²⁵ Jako první prošly změnou

¹²⁰ ŠPIRITOVÁ Alexandra – *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha: Národní archiv, 2007, s. 36.

¹²¹ Tamtéž, s. 91.

¹²² ČTVRTNÍK Pavel, GALUŠKA Jan, TOŠNEROVÁ Patricia – *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Kniha 555, 2008, s. 53.

¹²³ ŠPIRITOVÁ Alexandra – *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, s. 169.

¹²⁴ ČTVRTNÍK P., GALUŠKA J., TOŠNEROVÁ P. – *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 53.

¹²⁵ Tamtéž, s. 54.

přestupní stanice, které od roku 1836 měly kontrolovat poštovní provoz. Z nich byly roku 1839 vytvořeny poštovní inspektoráty. Tím se z úředníků přestupních stanic stali státní zaměstnanci a měli stejné platové podmínky jako jiní státní zaměstnanci. Poštovní inspektoři měli za úkol dohlížet na podřízené služebny, aby byly dodržovány poštovní zákony a předpisy, kontrolovali kompetentnost jednotlivých úředníků nebo poštovní stanice, které spadaly pod jejich působnost.¹²⁶

Specifikovány byly také služby jednotlivých poštovních stanic. 1. května 1839 vešel v platnost služební řád, který tyto výkony rozdělil na službu manipulační, tedy úřední, která zahrnovala výkony při přijímání a doručování dopisů a zásilek, účtování poplatků a službu pojezdnu, do které patřila doprava psaní, zásilek a cestujících. Z poštovních stanic s manipulační službou se později vyvinuly státní poštovní úřadovny se státními úředníky nebo s personálem ve smluvním poměru.¹²⁷ Ti, stejně jako státní zaměstnanci skládali přísahu a pokud byli jmenováni do vedoucích pozic, museli zaplatit určitou kauci.

V květnu následujícího roku vyšlo císařské rozhodnutí, že v budoucnu uvolněná místa na nestátních poštovních úřadech budou propůjčena na dočasnou smlouvu a úředníci v čele služeben budou smluvními zaměstnanci. S tím byla spojena i reforma platů, podle které zaměstnanci dostávali roční plat, reflektující rozsah jejich povinností, a která jim přiznávala podíl z výnosu poštovního v dané služebně. Postupně se ze smluvních poštovních úředníků stávala nejpočetnější vrstva zaměstnanců poštovních služeben. Vedle nich pak samozřejmě existovali ještě státní zaměstnanci, kteří byli jmenováni do kontrolních, dohlédacích a řídicích úřadů. Předtím však museli uhradit taxu rovnající se třetině ročního platu z uděleného místa, která byla rozložena do dvanácti splátek.¹²⁸

V polovině století byl v rámci změn poštovní správy upraven systém a působnost poštovních služeben. Poštovní manipulační úřady bez pojezdny pošty měly mít do budoucna jednotný název poštovní úřad. Služebny byly rozděleny na dvorní poštovní úřad, vrchní poštovní úřad, poštovní inspektorát, erární poštovní úřad a poštovní stanici. Roku 1850 byly poštovní sběrné změněny v poštovní expedice, které se staly nejrozšířenějšími poštovními služebnami a vytvořily základ pro většinu vesnických poštovních úřadů.¹²⁹ Ty byly obsazovány převážně

¹²⁶ ČTVRTNÍK P., GALUŠKA J., TOŠNEROVÁ P. – *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 54.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 55.

smluvními zaměstnanci. Vedle toho existovaly i poštovní úřady s přestupní stanicí, které měly při služebně stáje a zajišťovaly poštovní expedici.¹³⁰

S poštovními služebnami byla úzce spjata i telegrafní komunikace. Zpočátku vznikaly samostatné telegrafní stanice, ale telegrafní dráty nevedly do všech míst a bylo tedy nutné doručit telegram tam, kde ještě telegrafní spojení neexistovalo. K obsluze telegrafu byl potřeba proškolený personál. Větší služebny mohly mít vyčleněné pracovníky, kteří se specializovali na telegrafní komunikaci. U malých služeben s menším množstvím personálu musel tento typ komunikace ovládat poštovní úředník, respektive poštovní mistr sám. Dalším důležitým modernizačním prvkem v poštovní praxi byla železnice. Ta pomohla v urychlení komunikace mezi jednotlivými částmi monarchie. Sloužila nejen k přepravě zásilek, ale i osob. Pošta pak navazovala tam, kde železnice končila. Telegraf i železnice urychlily dosavadní komunikaci, avšak stále ještě potřebovaly asistenci pošty.

K zajištění samotného provozu poštovní služebny byla třeba řada odborného i neodborného personálu. K nižšímu poštovnímu personálu patřili formani, postilioní a poštovní poslové, kteří zajišťovali doručení zásilek či přepravu osob. V čele poštovní služebny stál poštovní mistr, který řídil jak manipulační, tak i, v případě, že se jednalo o poštovní stanici, přepravní úkoly. Samozřejmostí byla znalost čtení a psaní, ale musel především výborně ovládat němčinu. Veškerá agenda a komunikace mezi úřady se totiž až do devadesátých let 19. století vedla v němčině a poštovní mistr musel rozumět instrukcím, které dostával z nadřízených úřadů. Potenciální poštovní mistr musel také disponovat dostatečně vysokým kapitálem, aby mohl, kromě jiného, složit nemalou kauci požadovanou před nástupem do služby. Většinou úřad poštovního mistra zastávali muži, ale v případě, že poštovní mistr zemřel a neměl dospělého syna, nebylo výjimkou, že se smluvní poměr uzavřel s vdovou, pokud splňovala podmínky odpovídající výkonu tohoto úřadu a byla schopna složit potřebné zkoušky.

5.2. Poštovní praxe v rodině Dragounů

*„Staré veliké stavení od kamene s lomenou, šindelovou střechou o dvou vikýřích divně vyřezávaných, nepřiliš ozdobně a souměrně zbudovaných, to byla stará pošta“.*¹³¹ Takto stručně popsal Alois Jirásek litomyšlskou poštovní stanici, do jejíž prostor situoval svou povídku *Na staré poště*. V první polovině 19. století představovala pošta pro velkou část venkova jedno

¹³⁰ ČTVRTNÍK P., GALUŠKA J., TOŠNEROVÁ P. – *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 55.

¹³¹ JIRÁSEK Alois – *Maloměstské historie*. 2. vyd. souboru Jiráskova díla v SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1955. Jirásek, Alois: Odkaz národu; sv. 30, s. 99.

z mála pravidelných spojení s okolním světem. Příjezd „poštovského pána,“ tedy postilionu nebo poštovního posla, ohlašovaný zvukem rohu proto znamenal pro venkovskou společnost nejen to, že veze dopisy od příbuzných z různých koutů země, ale především periodický tisk, tedy informace. O těch pak mohly diskutovat v kanceláři místní poštovní služebny, která se vedle obecního hostince a kostela postupně stala centrem setkávání a rozprav o různých kulturních či politických tématech. Přesně tento účel plnila i poštovní služebna na Loučeni. Byla centrem setkávání jak místních obyvatel, tak letních hostů, kteří tak mohli ovlivňovat názory venkovských společníků. Připomeňme např. večerní rozpravy Elišky Krásnohorské s ředitelem kůru u sv. Víta Velebou a dalšími, které se odehrávaly právě u Dragounů. Nelze se tedy divit, že poštovní prostředí inspirovalo Aloise Jiráska k tomu, aby věnoval jednu ze svých povídek právě této, dobově významné, instituci.

O zřízení listovní sběrný Loučeň se krátce před svou smrtí zasloužil majitel panství Karel Anselm Thurn-Taxis. „*Rozhodnutím c. k. vrchní poštovní správy v Praze č. 7507 ze dne 6. srpna 1844 byla zde zřízena poštovní sběrna ...*“,¹³² která byla v květnu 1850 v důsledku všeobecného rušení listovních sběrů přeměněna na poštovní expedici, která byla kombinována s poštovní stanicí tzv. poštovní relais.¹³³ Listovní sběrna, respektive poštovní expedice byla umístěna v domě Jana Floriana Dragouna č.p. 8, nejstaršího syna hostinského Jana Dragouna. Jan F. Dragoun se neujal rodinného hostince, ale „... *stal se poštmistrem a také jemu dali rodiče, jak tomu bylo [u nejstarších synů – pozn. VK] všude zvykem, nejvíce*“.¹³⁴ Finanční obnos, který do začátku od svých rodičů získal, byl zřejmě značný, protože si mohl postavit „... *důkladný dům,*¹³⁵ *velké maštale a chlívy a k tomu všemu odpovídající ostatní hospodářské budovy*“.¹³⁶ To vše byly okolnosti, které později umožnily, aby právě v tomto domě byla listovní sběrna umístěna. Na interiér budovy a kancelář vzpomíná poštmistřova vnučka takto: „*To ještě se chodilo do kanceláře, né hlavním vchodem domovním, ale vedle domu uličkou do zadu a tam byl kancelář separátní za velkým obývacím pokojem*“.¹³⁷

V matrice oddaných se v zápisu o jeho sňatku s Annou Prylovou roku 1836 dozvídáme,¹³⁸ že byl původně kupcem. Krám provozoval i během své poštovní praxe, ale nebyl již hlavním

¹³² MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*. Loučeň: obec Loučeň, 2001, s. 6.

¹³³ Tamtéž, s. 46.

¹³⁴ SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, Paměti Marie Komárkové, proz. č. kart. 1., s. 1.

¹³⁵ Dům Jana Dragouna stojí na loučeňské návsi dodnes.

¹³⁶ Paměti Marie Komárkové, s. 2.

¹³⁷ Tamtéž, s. 98.

¹³⁸ SOA v Praze, Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Mukařov, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1824–1875), kniha č. 8, fol. 10. Dostupné z: <https://ebadatelnasoa.praha.cz/d/9047/8>. 24. 1. 2020.

zdrojem jeho obživy. V mládí se Janu F. Dragounovi dostalo určitého vzdělání a byl „... *na doby tehdejší vzdělaný, neb rodiče ho dali do Prahy do škol, plyně psal a hovořil i německy a to právě tehdy se kladla na to váha největší*“.¹³⁹ Smysl pro podnikání, odpovídající vzdělání a potřebný kapitál pak Janu F. Dragounovi umožnily, aby se stal prvním loučeňským poštmistrem. Před nástupem do služby musel složit obligátní kauci neboli jistinu 200 zl.¹⁴⁰ Takový případ, kdy kupec vedl nejprve sběrnou a následně se stal prvním poštmistrem, nebyl ojedinělý. Podobně tomu bylo např. v Ledči, kde na přelomu čtyřicátých a padesátých let 19. století fungovala v krámu Václava Perknovského listovní sběrna, z níž byl roku 1852 vytvořen poštovní úřad.¹⁴¹ Kupec Václav Perknovský, stejně jako Jan F. Dragoun, složil kauci 200 zl. a stal se prvním ledečským poštmistrem. Jeho roční plat byl stanoven na 80 zlatých.¹⁴²

Loučeňská expedice zpočátku přijímala dopisy a menší balíky, které v uzavřené brašně přepravoval pět dnů v týdnu poštovní posel na koni do Starých Benátek (dnes Benátky nad Jizerou).¹⁴³ Tento silniční kurz byl později zrušen a nahradil ho jiný, směřující do Nymburka a Mladé Boleslavi, který používal poštovní vozy. Poštovní úřad pod vedením Dragounů prosperoval a Marie v *Pamětech* vzpomínala na to, jak jí „... *vyprávěla babička i jiní, že v letech snad 50 – 66tých měli 36 koní a postilionů* (poštovní kočí – pozn. VK) *se vůbec neznali. Na Loučení totiž se všechny pošty přepřahaly a ve dne v noci muselo být vše připravené na odjezd. Na Loučení byl takový uzel odkud se rozjížděly ‚Eilwagny‘* (poštovní rychlíky – pozn. VK) *i obyčejné pošty* (běžné poštovní vozy – pozn. VK) *k Nymburku, k Boleslavi, k Novým Benátkám, Libáni, k Jičínu ...*“.¹⁴⁴ Dále byly zásilky doručovány posly do Bošína, Dobrovice, Charvatec, Chudíře, Jabkenic, Jizbic, Jíkve, Křince, Mcel, Oskořínku, Patřína, Rožďalovic, Ronova, Seletic, Studec, Studeček, Vestce, Vlkavy a Zavadilky.¹⁴⁵ Působnost poštovního úřadu Loučeň byla i díky přítomnosti přepřažní stanice rozsáhlá a bylo odtud zajišťováno doručování v podstatě na celém panství Thurn-Taxisů i na části panství sousedních.

Kromě poštmistra bylo k zajištění chodu dané služebny a doručování zásilek na tak rozlehlém území, zapotřebí také odpovídající množství personálu. Tak např. v roce 1867 Jan Dragoun

¹³⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 5.

¹⁴⁰ MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí.*, s. 46.

¹⁴¹ PLEVA František – *Ledečská pošta*. In: Havlíčkobrodsko: vlastivědný sborník Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny et. al. 20, (2006), s. 196.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí.*, s. 46.

¹⁴⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 4. V *Topographisches Post-Lexicon des Königreiches Böhmen* z roku 1877 nalezneme navíc ještě obce Všejan (dnes okr. Mladá Boleslav), Radenice (dnes okr. Mladá Boleslav) a Obora (dnes okr. Nymburk). Srov. FEHRINGER Michael von – *Topographisches Post-Lexicon des Königreiches Böhmen*. Wien: Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1877.

¹⁴⁵ Paměti Marie Komárkové, s.4.

zodpovídal za čtyři zaměstnance čítající expeditora,¹⁴⁶ dva posly a kočího poštovního vozu. K dispozici měl tři poštovní vozy a osm koní.¹⁴⁷ V roce 1868 byl na loučeňskou poštovní služebnu zaveden telegraf a Jan Dragoun musel po absolvování kursu složit zkoušku, aby mohl zařízení obsluhovat. S rozšířením služeb poštovního úřadu byla poštmistrovi upravena i platová výměra.¹⁴⁸

Rodině Dragounů se v průběhu let podařilo nashromáždit značný majetek. Kromě velkého domu na Loučeni, ve kterém sídlila pošta, a k němu přilehlých hospodářských budov měla ještě vedle pošty chalupu, která měla „... *veliké světnice a chlév i stodolu, za ní menší zahradu, která se upotřebila jako výběh pro vepře, za stodolou zahrada ovocná*“.¹⁴⁹ Poté, co synovi předal poštu, postavil si Jan F. Dragoun malý domek, do kterého nově situoval svůj krám. K tomu si od vrchnosti zakoupil dřevěný domek, tzv. Kačerovnu v Oboře, který přestavěl¹⁵⁰ a zařídil si v něm krám, zásobník, pokoj a kuchyňku.¹⁵¹ Na Vlkavě u nádraží postavil restauraci, se kterou však měla rodina jen starosti, protože tam chodili převážně zaměstnanci místního cukrovaru a ti se k vybavení restaurace nechovali příliš šetrně. K Dragounovu majetku patřil také statek ve Studečkách „... *as čtvrt hodiny od Loučeň*“.¹⁵² Na rozšiřování rodinného majetku se však podílela i Mariina babička, která koupila domek za měšťanskou školou a nastěhovala tam své rodiče. Marie majetek své rodiny hodnotí slovy: „*To bylo jmění jaké se mohlo rovnat se všemi poly* [chyba v originále – pozn. VK] *a lukama, těm největším na okrese*“.¹⁵³

Vycházíme-li z Mariiných pamětí, Jan F. Dragoun je v nich líčen jako velice schopný muž, který se postupně vypracoval v respektovanou osobou a „... *ještě jako výměnkář, totiž už né poštministr byl vyhledáván poštmistry, kteří jezdili k němu na radu v jejich úředních záležitostech. Potom také z toho důvodu, že jeho slovo v Praze velice platilo, když za někoho se přimluvil*“.¹⁵⁴ Poštmistrovský úřad s sebou nesl také určité prestižní postavení v rámci společnosti, které bylo ovlivněno nejen vážností úřadu jako takového, ale i osobnostními rysy konkrétního poštmistra. Z Jana F. Dragouna se stal vážený loučeňský občan, který se i díky svému finančnímu zabezpečení mohl podílet na chodu místní samosprávy a byl až do své smrti

¹⁴⁶ Expeditor byl nižší poštovní úředník, který měl na starosti výpravu zásilek. Po dobu nepřítomnosti poštmistra jej mohl zastupovat jakožto administrátor.

¹⁴⁷ MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*, s. 48.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 48.

¹⁴⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 2.

¹⁵⁰ Zhruba 10 km vzdálená od Loučeň směrem k Ledcům.

¹⁵¹ Paměti Marie Komárkové, s. 3.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž, s. 4.

¹⁵⁴ Tamtéž.

roku 1884 členem obecního výboru. Nikdy však nechtěl být starostou, „... *ale v obci vždy se dělo co si dědeček přál. Nikdo si nedovolil jemu odporovat*“.¹⁵⁵

Autoritativně působil i na loučeňského starostu Václava Huňku, který se dle Marie „... *dědečka ... bál, neb přesto, že byl náramně pobožný, měl všechny necnosti* [chyba v originále – pozn. VK] *a dědeček ho v obci potíral. Byl starostou ale tak, že nikdo po něm nechtěl ten úřad a on si to zase nechal vždycky dál*“.¹⁵⁶ Dragounova autorita neplatila jen na obecního starostu, ale jeho slovo mělo váhu údajně i u knížete Thurn-Taxis. Tak se Jan F. Dragoun mohl přimluvit o přidělení místa administrátora¹⁵⁷ na „taxisovské“ poštovní služebně na Vlkavě pro jistého Franci Helebranta, „... *který musel starou matku a bratra na studiích vydržovat*“.¹⁵⁸ Hugo Maximilian Thurn-Taxis poštmistrovi „ve výslužbě“ vyhověl a dosadil Helebranta na požadované místo. Dal mu plat poštmistra, byt a cukr z místního cukrovaru.¹⁵⁹

Tyto události poukazují nejen na vysoký společenský kredit Jana F. Dragouna, ale také na jeho sociální citění a snahu pomáhat potřebným. Tato vlastnost nebyla v pozdějších letech cizí ani vnučce Marii, která se v rámci svého působení v samosprávě věnovala řešení sociální péče v Poděbradech. Sklony k dobročinnosti můžeme v její rodině pozorovat ve více případech. Připomeňme např. štědrý přístup Dragounů k literátce Elišce Krásnohorské, kterou na vlastní náklady hostili při jejím letním pobytu na Loučeni nebo mírné zacházení se stárnoucími zaměstnanci, kteří již nebyli schopni zastávat plnohodnotně svou práci. V případě Marie se pak tyto zkušenosti projevovaly empatií, zejména vůči sociálně slabším jedincům.

Když Jan Dragoun převzal od otce roku 1871 poštovní úřad,¹⁶⁰ první poštministr mu nadále s poštovní službou vypomáhal. Marie vzpomíná, že „... *dědeček chodil do kanceláře pomáhat a již z toho bylo vidět, že ten jeho krám pro něj byl jen pro kratochvíli, neb když přijela pošta, zavřel krám, kupující vyhnal ven, aby počkali a šel se do ‚domu‘ podívat co je nového a přečíst si noviny*“.¹⁶¹ Pro Mariina dědečka pošta nebyla jen zdrojem příjmů, ale zdá se, že to byla především činnost, která ho naplňovala a nedokázal se jí vzdát ani poté, co povinnosti přešly na jeho syna. To je trochu jiná perspektiva, než je pouhý výčet zásluh a majetku jedince, který

¹⁵⁵ Paměti Marie Komárkové, s. 13.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 17.

¹⁵⁷ Administrátorka/administrátor byl úředník, kterého dosazovala poštovní správa. Zastupoval poštmistra po dobu jeho nepřítomnosti nebo v případě jeho úmrtí do té doby, dokud nebyl poštovní správou dosazen nový.

¹⁵⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 13.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 13.

¹⁶⁰ Česká pošta, s.p., Poštovní muzeum, Sbírka Poštovního muzea, podsbírka Drobné pozůstalosti a sbírky, sg. D3 Johann Dragon – poštministr v Loučni i s jeho potomky, Dienst-Vertrag, 8. října 1871, DPS 142, i. č. 1508.

¹⁶¹ Paměti Marie Komárkové, s. 11.

celý život tvrdě pracoval, aby se stal zámožným. Je zde popisován muž, kterého jeho práce zjevně těšila, rozuměl jí a našel v ní smysl svého života.

Jan F. Dragoun měl celkem pět dětí, tři syny a dvě dcery. Téměř všechny z nich však skončily smutně. Nejstaršímu synovi Janovi předal poštovní úřad, avšak druhý loučeňský poštovník zemřel v poměrně mladém věku. Mladší bratr Ludvík, který byl přednostou železniční stanice ve Velkém Oseku, zemřel ve 38 letech, „... *ale nikdo nikdy neřekl, co jim bylo*“.¹⁶² Třetí syn Jindřich zemřel v pouhých osmnácti letech na tuberkulózu.¹⁶³ Nejmladší dcera Františka, řečená „*Fany*“,¹⁶⁴ se provdala do Hubálova u Mnichova Hradiště za mlynáře Šťastného, který „... *ač studovaný, chytrý, pro ten svůj karban nemohl se nikde jinde uchytit*“.¹⁶⁵ Fany Šťastná tedy mnoho důvodů k radosti neměla, protože manžel nakonec přišel o mlýn a později měl problémy najít si zaměstnání a uživit rodinu.

Nejtragičtější však dopadla dcera Anna, která byla vedle nejstaršího bratra Jana údajně nejvíce podobná svému otci. Marie si s tetou Annou rozuměla a její jednání v pamětech popisuje s určitým pochopením Anna se nejprve provdala za lesního Königa, který však brzy zemřel. V době, kdy ovdověla, se Jan F. Dragoun stal poštmistrem také v Křinci a místo sebe tam jako administrátorku nechal dosadit svou dceru.¹⁶⁶ Anna se později stala poštmistrovou a provdala se za pensionovaného hejtmana Františka Erbeny,¹⁶⁷ z čehož její rodina příliš nadšená nebyla. Po sňatku pak vedení pošty přešlo na jejího manžela.¹⁶⁸ Z prvního manželství s lesním Königem měla Anna dceru Stazy, ke které však nevlastní otec Erben neměl příliš vřelý vztah. Stazy se později zamilovala do učitele Rittra, který svým společenským postavením nevyhovoval představám nevlastního otce. Stazy s Rittrem utekla, čímž způsobila nemalé pozdvižení nejen v rodině, ale i po celé vsi. Nakonec si tímto činem vynutila sňatek s nevyhovujícím mužem, ale Erben se s tím nikdy nesmířil. Ritter se později stal ředitelem školy na Loučeni, kam se se svou ženou také odstěhoval.¹⁶⁹

¹⁶² Paměti Marie Komárkové, s. 11.

¹⁶³ SOA v Praze, Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1850–1866), kniha č. 6, fol. 165. Dostupné též z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/9047/8>. 24. 1. 2020.

¹⁶⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 7.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ SOkA Nymburk, Archiv obce Křinec, *Pamětní kniha městečka Křince, založena roku 1880, 1880–1949*, s. 17. Dostupné též z <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/431/1>.

¹⁶⁷ Paměti Marie Komárkové, s. 7.

¹⁶⁸ *Pamětní kniha městečka Křince, založena roku 1880, 1880–1949*, s. 17.

¹⁶⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 7–8.

Z druhého manželství s Františkem Erbenem měla Anna syna Huga, který se stal poštovním úředníkem v České Lípě, kde se také oženil. Hugo zjevně působil své matce starosti a nepotěšil ji nejspíš ani svým sňatkem s německou dívkou. Navíc po matce požadoval značnou částku peněz, aby si v České Lípě mohl koupit dům. V té době již žila Anna u své dcery na Loučeni. Po jedné z Hugových návštěv se Anna „... polila ... petrolejem a zapálila a ráno jí našli ohořelou u postele spálené ležet. Viděla, že jak Hugo tak Rittr se třásli už aby dostali statek v Jíkvě do rukou, tak jim raději udělala místo. Tetička Erbenová byla hodná a vzorná, děti ji nepochopili“.¹⁷⁰ Anna byla zřejmě v důsledku všech životních událostí velice nešťastná, a tak ve svých téměř 69 letech vyřešila situaci zoufalým činem. Pozoruhodné je Mariino konstatování, že tetičku Annu „*děti nepochopili*“. O stejném pocitu se Marie zmiňuje v úvodu svých pamětí.

Stejně jako později Marie, měl i její otec rád koně a uměl jezdit tak, „... že všechno utíkalo z cesty, když sám koně řídil“.¹⁷¹ Mnoho vzpomínek na Jana Dragouna však paměti neobsahují, protože když otec zemřel, byla Marie ještě malé dítě. Ačkoliv měl Jan Dragoun určitý společenský kredit jako jeho otec, nikdy neaspiroval na post obecního starosty. Roku 1871 se stal členem nově zřízené okresní školní rady v Poděbradech.¹⁷² Byl také jedním z prvních členů místní Čtenářské besedy. Na konci roku 1875, tedy dva roky před svou smrtí, byl poštovním zapleten do kauzy tzv. sekty loučeňských adamitů,¹⁷³ která v následujícím roce zaznamenala ohlas i na stránkách regionálních a celostátních periodik. Kauza byla nakonec vyřešena až u soudu, ale zdá se, že nijak neohrozila Dragounovu autoritu ani společenské postavení. Na tuto událost Marie v pamětech neupozorňuje. Patrně se tedy historka o „loučeňských adamitech“ nestala součástí rodinné paměti.

Po smrti druhého poštovního roku 1877 se této funkce ujala vdova po Janu Dragounovi, Anna. Anna byla schopná a autoritativní žena, která se úřadu po svém muži chopila naprosto přirozeně i díky tomu, že jí byl stále k dispozici tchán Jan F. Dragoun se svými radami a zkušenostmi. Aby mohla být jmenována do služby, musela napřed složit potřebné zkoušky. To se jí podařilo a již čtvrt roku po smrti svého manžela zastávala oficiálně službu poštovního a telegrafistky na Loučeni.¹⁷⁴ Marie hodnotí počínání své matky tak, že jí „... šlo vše dobře, byla zdravá, zámožná a uměla si vše zařídit. S dědečkem a babičkou vycházela dobře, neb

¹⁷⁰ Paměti Marie Komárkové, s. 8.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 11.

¹⁷² Tamtéž, s. 13.

¹⁷³ Více ke kauze srov. KRŠKOVÁ V. – *Sociálně-kulturní napětí na Loučeni v poslední třetině 19. století. (Konflikty vyplývající z aktivity Josefa Schulze v místní Čtenářské besedě)*.

¹⁷⁴ MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*, s. 48.

*dědeček byl k ní uznáný“.*¹⁷⁵ Kromě úřadu poštmistra se Anna stala majitelkou hospodářství a všech statků, které Jan F. Dragoun svému nejstaršímu synovi přenechal. Tchán jí platil za vypůjčené koně, které využíval k práci na polích, a nájem z krámu kompenzoval v naturáliích, tedy zbožím, které Anna upotřebila v domácnosti.¹⁷⁶

Anna Dragounová, ač ovdověla velmi mladá, zůstávala delší dobu sama a s ohledem na její dvě dcery se nějaký čas zdálo, že rodinná tradice poštmistrů bude pokračovat v ženské linii. Poštmistryně Dragounová se však po sedmi letech vdovství roku 1884¹⁷⁷ podruhé vdala a jejím mužem se stal lesní adjunkt Václav Krajíček. Ten byl také posledním poštmistrem, který měl vazbu na rodinu Dragounů. Nejprve pracoval na poštovním úřadě jako administrátor. Marie vzpomíná na událost, která kromě Krajíčkovy povahy, tak jak ji ona vnímala, poukazuje i na oděni jednotlivých poštovních úředníků: *„Krajíček těžce nesl, že přišel o zelenou uniformu, a tak jak bylo nařízeno uniformy, tak si ji hned koupil, ale né jaká mu náležela administrátorská s trubkama na límci, ale poštmistrovskou s hvězdičkama a šavlí. ... Hned jak se trochu naučil nosit šavli, že prý se pojede podívat do svého rodného města Klatov. Vše měl prvotřídní od Mottla z Prahy, nabral peníze a šel se okázat do Klatov. Přijel nadšený, koupil si k tomu ještě v Praze cvikr s obyčejným sklem a jeho rodiče byly ještě půl roku potom v psaních v extázi, jakou jejich Václav Leo udělal sensaci“.*¹⁷⁸ Informace o loučeňském administrátorovi se však donesla až na ředitelství pošt a telegrafů v Praze a Václav Krajíček byl nucen pořídit si uniformu odpovídající pozici administrátora.¹⁷⁹

Nakonec Václav Krajíček složil potřebné zkoušky a byl jmenován poštmistrem. Marie schopnosti svého nevlastního otce v pamětech záměrně shazuje a z jeho vlastností vyzdvihuje především kladný vztah k alkoholu a ženám. Tento v pamětech vysmívaný muž však na konci 19. století stanul v čele místní Čtenářské besedy a na přelomu století se stal starostou obce. Zvolen byl dokonce i v prvních republikových obecních volbách v roce 1919 za Československou stranu socialistickou a stal se opět starostou. Pod tlakem sociálních demokratů byl však nucen se své funkce vzdát. Na loučeňskou společnost, která mu při volbách vyjádřila svou podporu, tedy nepůsobil až tak negativně, jak ho vnímala sama Marie. V souvislosti s Mariinou politickou angažovaností stojí za pozornost i Krajíčкова kandidatura

¹⁷⁵ Paměti Marie Komárkové, s. 12.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁷⁷ Archiv hlavního města Prahy, Římskokatolický farní úřad Kostel Panny Marie Vítězné, Matrika oddaných (1879–1891), kniha č. 6, fol. 124. Dostupné též z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=672158FC290747A3B5E69AAFFAA18AEE>. 13.2. 2020.

¹⁷⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 54–55.

¹⁷⁹ Tamtéž.

za Československou stranu socialistickou.¹⁸⁰ Ačkoliv se Marie vůči nevlastnímu otci vymezovala, nakonec však přeci jen měli něco společného a tím byly jejich politické preference.

V pamětech kromě vzpomínek na dění kolem poštovního úřadu samotných najdeme i události, které přibližují každodenní život listovních doručovatelů. Uvedme za všechny příhody jednu, která dokumentuje nebezpečí spojené s výkonem doručovací služby, pověřčivost venkovského obyvatelstva, ale také autorčin smysl pro humor: „*U nás snad od mládí již, pracovala stará Bartoničková. Chodila s depešemi až do Rožďalovic, Křince, Kosořic, Vlkavy, a do všech vùkolních obcí. Když byla cholera¹⁸¹, její muž, zemřel, když byl s telegramem, v příkopě u Dobrovice. Babka každý týden v sobotu musela se holit, neb byla vousatá jak mužský. Chodila také s telegramy do Ronova do cukrovaru a často pozdě večer. V Jikvi se najednou rozneslo, že na blatech v noci běhá velký pes a drží světlo. Umluvili se sousede a šli všichni proti tomu, vidějí, že to je ženská zachumlaná v šátku; když si na ní lépe posvítili, viděli její mužský obličej, začali jí ohrožovat, neb měli za to, že je to přestrojený muž“.*¹⁸²

Poštovní praxe v rodině Dragounů vyžadovala od jejích členů nutnost přizpůsobení rodinného chodu danému úřadu, ale i smysl pro zodpovědnost. Marie u svých příbuzných vyzdvihuje vlastnosti, jako je přísnost na sebe i na ostatní a pracovitost, což byly předpoklady každého dobrého úředníka. To si zřejmě Marie sama uvědomovala v pozici městské radní a mohla tak charakteristiky jednotlivých členů rodiny upravovat dle toho, co ona sama považovala za atributy schopného člověka. Zajímavostí je, že v užší rodině nalezneme hned dvě ženy, které zastávaly vedoucí pozici v rámci poštovní hierarchie. Bylo to sice jen na přechodné období a poté, co se vdaly, převzali službu jejich manželé. Nicméně Marie měla ve své blízkosti vzory samostatně fungujících žen, které byly schopny se profesně uplatnit ve vedoucí pozici. Jak se později přesvědčíme, ani jí samotné se zaměstnání v rámci pošty nevyhnulo. Marie vyrůstala a dospívala pod dojmem schopných žen i mužů, jejichž příkladem se mohla v období, kdy působila v samosprávě, vědomě či podvědomě inspirovat.

¹⁸⁰ MAREČEK Z. – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*, s. 51.

¹⁸¹ Epidemie cholery, kterou do země svým tažením zavlekla pruská armáda, propukla na panství Loučeň roku 1866.

¹⁸² Paměti Marie Komárkové, s. 16.

6. Institucionální vzdělání a pracovní uplatnění žen v poslední třetině 19. století

6.1. Institut blahoslavené Panny Marie Anglických panen

Dostupnost kvalitního vzdělání pro dívky byla jedním ze základních požadavků ženského emancipačního hnutí v 19. století. V první polovině století byl důraz kladen na praktické dovednosti potenciální manželky, protože „... zvyšovaly její přitažlivost, její hodnotu pro manželství“.¹⁸³ Pro případ vzdělávacího systému v období Mariiných školních let jsou důležitá opatření z konce šedesátých a počátku sedmdesátých let 19. století. Jedná se především o tzv. říšský školní zákon z roku 1869, označovaný podle ministra Leopolda Hasnera též Hasnerův zákon, který rušil konkordát z roku 1855 a vyňal tak školství z dohledu církve. Dále zemský zákon z roku 1870 o zřizování, udržování a návštěv národních škol, na jehož základě byly zřízeny osmileté obecné a měšťanské školy, které nahradily dosavadní šestileté školy triviální. Tyto instituce byly určeny dívkám i chlapcům ve věku od 6 do 14 let.¹⁸⁴

Vedle institucionálního vzdělávání byla zejména u středních a vyšších vrstev stále oblíbená výuka domácí. Dívky se učily, jak být dobrými hospodyněmi a také hostitelkami, takže k vyučovaným předmětům patřila literatura, hudba, kreslení či náboženství,¹⁸⁵ aby dívka dokázala hosty i pobavit. Domácí výuka umožnila rodičům, aby měli dohled nad vzděláním dítěte, které mohli ovlivnit vlastním výběrem domácího učitele. Dále tím mohli zamezit styku svých dětí s ostatními dětmi z méně majetných rodin a zabránit tak možnému špatnému vlivu na jejich výchovu. Nezanedbatelným důvodem byla i ochrana dětí před nakažlivými nemocemi.¹⁸⁶

Druhá polovina 19. století byla oproti předešlému období o něco příznivější zakládání soukromých institutů zaměřujících se na dívčí vzdělávání. Většina z nich vznikala převážně v Praze, ale podobné instituty bychom našli i mimo hlavní město.¹⁸⁷ Takovým byl např.

¹⁸³ LENDEROVÁ Milena – *K hříchu i k modlitbě*, s. 52-53.

¹⁸⁴ HOUDEK Vítězslav – *O správě záležitostí školských soustavně vypsání nejdůležitějších ustanovení zákonných a nařízení úředních o školství obecném na Moravě*, Brno: K. Winiker, 1883, s. 38.

¹⁸⁵ LENDEROVÁ Milena – *Dívčí vzdělání v Čechách 19. století*. In: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 24. ročníku sympozia k problematice 19. století*: Plzeň, 4.-6. března 2004: věnováno památce prof. Jana Havránka/Praha: ÚČL AV ČR, 2004, s. 376.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 377

¹⁸⁷ Více o problematice vzdělávání srov. LENDEROVÁ Milena – *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století.*, MALÍNSKÁ Jana – „*My byly, jsme a budeme!*“: české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa.; MALÍNSKÁ Jana – *Česká žena 1860-1914*. In: *Ženy ve spektru civilizací. (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 47-52.

německo-francouzský ústav Hildweinův v Nových alejích (Národní třída), kde byly vyučovány „... literární předměty, jazyky (vedle němčiny a francouzštiny také italština), v duchu dobové záliby v korespondenci se žákyně učily také psát dopisy. Výuka se neobešla bez uměleckého vyšívání, kreslení a hry na klavír“.¹⁸⁸ Dále jmenujme soukromou dívčí školu manželů Svobodových z 50. let 19. století, kterou navštěvovala jedna z nejvýraznějších postav českého ženského hnutí druhé poloviny století Eliška Krásnohorská. Stejně jako v předešle jmenované škole i zde byla vyučovacím jazykem němčina. Dívky se zde učily ještě „... francouzštině, prvouce, kreslení, ručním pracím, ve druhé třídě i základům dějepisu, zeměpisu, prvouce, kreslení, mravouky a samozřejmě náboženství“.¹⁸⁹ Již na těchto dvou zástupných institutech je zjevné, že se jednalo zpravidla o německojazyčné ústavy. Prvním českým dívčím vzdělávacím institutem se roku 1862 stal soukromý ústav manželů Františka a Anny Tesařových v Praze.

Od poloviny šedesátých let 19. století vznikla řada soukromých vzdělávacích institucí pro dívky. Důležitým počinem však bylo založení prvního dívčího gymnázia, o něž se zasloužila především Eliška Krásnohorská. Pokusy o jeho zřízení existovaly již na konci šedesátých let 19. století, ale všechny skončily neúspěchem.¹⁹⁰ Eliška Krásnohorská iniciovala roku 1890 vznik Spolku pro ženské studium Minerva. Při svých aktivitách v souvislosti se založením gymnázia však narážela na nepochopení českých poslanců. Nakonec poslanec Karel Adámek v březnu 1890 předložil návrh na povolení dívčího gymnázia Minerva říšské radě, která jej schválila. Ještě tentýž rok zahájil institut svůj první školní rok. Nejprve skládaly absolventky maturitní zkoušky na chlapeckých gymnáziích, která měla právo maturity, od roku 1907 mohly maturovat v Minervě. Vůči vzdělaným dívkám však řada mužů stále přistupovala s předsudky, a tak řada absolventek prožila svůj život v osamění.¹⁹¹

Další možností, jak mohla dívka získat vzdělání, byly klášterní školy, které slovy Mileny Lenderové zůstaly „... součástí privilegované dívčí výchovy až do 20. století ...“.¹⁹² Klášterní školy byly určeny pro privilegované dívky, což bylo dáno i tím, že byly zpravidla velmi nákladné. Studium na některé z klášterních škol znamenalo pro mladou dívku, většinou ve věku od deseti do čtrnácti let, radikální zásah do její každodennosti. Dívka byla izolována od svých příbuzných a společnosti a musela dodržovat přísný režim. V průběhu 19. století sílila kritika

¹⁸⁸ LENDEROVÁ Milena – *K hříchu i k modlitbě*, s. 56.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 67.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 68.

¹⁹² LENDEROVÁ Milena – *Dívčí vzdělání v Čechách 19. století*. In: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století*: Plzeň, 4.-6. března 2004: věnováno památce prof. Jana Havránka / Praha: ÚČL AV ČR, 2004, s. 377.

vůči těmto institutům, jejímž hlavním bodem bylo právě vytržení dívky z rodinného prostředí. Přesto obliba klášterních škol přetrvala u některých vrstev společnosti až do 20. století.¹⁹³

Klášterní školy byly v 19. století znakem exkluzivity. Tradičně se tento typ vzdělávání praktikoval převážně u šlechtických rodin, které však ve sledované době začaly dávat přednost spíše domácímu vzdělávání svých dcer. Neznamená to však, že by šlechtické dívky klášterní školy nenavštěvovaly vůbec. Mladší dcery, u kterých se nepředpokládalo, že budou součástí strategie sňatkové politiky, našly v klášteře útočiště a působily zde jako vychovatelky. Tato forma vzdělání se v průběhu 19. století stala oblíbenou i u měšťanských rodin, respektive u rodin z vyšší střední třídy, které začaly v mnoha směrech napodobovat životní styl šlechty. Vzdělání v klášterní instituci však dívkám nenabízelo dovednosti, které by vedly k jejich nezávislosti a mohly by je později zužitkovat ve svém profesním životě. Spíše je připravovalo na praktické uplatnění v rámci rodiny, zvyšovalo společenskou atraktivitu a šance na uzavření výhodného sňatku, a s tím spojený možný vzestup v rámci společenské hierarchie.

Mariina matka chtěla nejprve pro své dcery zajistit domácí vychovatelku. Nakonec se však na radu paní Jindřichové, která k Dragounům jezdila na letní byt, rozhodla dát starší dceru na vychování do Prahy k Anglickým pannám. Institut blahoslavené Panny Marie Anglických panen byl „... kongregace řeholnic, mající za účel vlastní posvěcování a výchovu ženské mládeže“.¹⁹⁴ Anglické panny přišly do Prahy roku 1747 a zřídily si na Malé Straně v Karmelitské ulici školu a vychovávací ústav pro šlechtické dívky.¹⁹⁵ V roce 1783 se institut přestěhoval do budovy u kostela sv. Josefa na Malé Straně, která byla opuštěna po zrušení kláštera bosých karmelitek.¹⁹⁶ Klášter obklopovala rozsáhlá zahrada, v níž byla kaple sv. Eliáše a sv. Jana Nepomuckého.¹⁹⁷ V čele instituce stála představená, kterou jmenovala generální představená celé rakousko-uherské provincie. Řeholnice byly rozděleny na „matky učitelky“, které spravovaly školu a vyučovaly dívky, a „sestry laičky“, které vykonávaly domácí práce v klášteře, staraly se o hospodářství a pracovaly v kuchyni. Dívky od 6 let mohly klášterní školu navštěvovat jako externí žákyně nebo pobývat v interním pensionátu.¹⁹⁸ Jako komunikační prostředek byl v institutu používán německý jazyk.

¹⁹³ LENDEROVÁ Milena – *K hříchu i k modlitbě*, s. 54-55.

¹⁹⁴ TUMPACH Josef, PODLAHA Antonín, KOTRBA Václav – *Český slovník bohovědný*. díl 1, A-Bascape.

Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1912, s. 452.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ RUTH František, KÖRBER Pavel – *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. II. svazek. sebral a vypravuje František Ruth; obrazem doprovází Pavel Körber. V Praze: Pavel Körber, 1903-1904, s. 426.

¹⁹⁷ Dnes se v části těchto zahrad nachází Vojanovy sady.

¹⁹⁸ TUMPACH Josef, PODLAHA Antonín, KOTRBA Václav – *Český slovník bohovědný*, s. 454.

V pamětech nalezneme zmínku o částce, kterou musela Mariina matka za pobyt v klášteře zaplatit. Jednalo se údajně o „... vyšší plat než-li jinde. Za deset měsíců stálo to dvanáct set zlatých, jako lepší úředník měl službu, na tehdejší dobu, to byl nejdražší klášter“.¹⁹⁹ Za upozornění stojí i fakt, že si Marie zapamatovala přesnou částku vyplacenou za pobyt v klášteře i plat dobového úředníka, přičemž jí v době nástupu do kláštera bylo deset let. Milena Lenderová uvádí, že žádné přesné údaje o výdajích na klášterní školy nejsou v českém prostředí k dispozici.²⁰⁰ Vzpomenutou částku tak můžeme brát spíše jako orientační. Některé dívky, především tedy ze šlechtických nebo důstojnických rodin, měly tzv. „*stiftung*“, tedy nadání, které trvalo šest nebo dvanáct let.²⁰¹

Marii se zpočátku představa, že by měla opustit prostředí Loučeně a pobývat v pensionátu, nelíbila. Problém jí údajně, kvůli jejímu vlasteneckému cítění, které u ní pěstoval dědeček, dělal i německý charakter institutu. Nakonec na ni však zapůsobila zdánlivě banální příhoda, na kterou vzpomíná takto: „... když přišel z Prahy prospekt z kláštera a tam bylo, jakou musím mít výbavu jako nějaká nevěsta. Talíře, stříbrný příbor, sklenice, šálky, ubrousky, 2 ubrusy, kolik košíl, ložního prádla a vše co se do lepší domácnosti potřebuje“.²⁰² Toto svědectví je nejen zajímavým pramenem k vybavení dívek před pobytem v klášterní škole a každodennosti dané doby, ale nabízí možnost přiblížit se mentalitě pamětnice, která tuto událost připomíná ještě zhruba po čtyřiceti letech.

Potřeba výbavy byla u dívek spojena s uzavřením sňatku a zařizováním nové domácnosti. Dívka si od své rodiny přinášela do manželství, kromě věna odpovídajícího jejímu postavení, také výbavu, která zahrnovala např. vlastnoručně vyráběné textilie či jiné praktické věci. Marie s sebou do kláštera potřebovala výbavu téměř totožnou bez nutnosti uzavření sňatku. To mohlo mít na mladou dívku psychologický efekt a měla tak dojem určité výlučnosti. Výběr školy však, jak se zdá, Marii překvapil, protože v pamětech konstatuje, že ji sice matka poslala na školu do Prahy, ale „... né na vyšší dívčí, ale do německého pensionátu“.²⁰³ Ačkoliv tedy paní Dragounová vybrala prestižní a finančně velmi náročnou instituci, zpětně Marie její volbu nehodnotí jako vhodnou.

Marie se tedy vy svých 10 letech přestěhovala z venkovského prostředí do starého kláštera v Praze. Zdá se však, že přes všechny výtky, které Marie vůči tomuto kroku své matky měla,

¹⁹⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 21.

²⁰⁰ LENDEROVÁ Milena – *K hříchu i k modlitbě*, s. 54-55.

²⁰¹ Paměti Marie Komárkové, s. 22.

²⁰² Tamtéž, s. 21.

²⁰³ Tamtéž.

na ni prostředí kláštera zapůsobilo. Popis budov a přilehlých zahrad zakončuje slovy: „*Když si na to nyní vzpomenu, musím se tomu smát, jako pohádce, že před padesáti lety uprostřed Malé Strany, byla taková venkovská idyla. Ty ohromné chodby s ohromnými obrazy samých umučených různých svatých, velké ložnice, carderoba nad kryptou starou, to vše mne ohromovalo ...*“.²⁰⁴ Na pokoji byla s dalšími patnácti děvčaty a měla výhled na věž kostela sv. Mikuláše. V této době, tedy zhruba kolem roku 1882, bylo v klášteře ubytováno údajně přes sto dívek z různých společenských vrstev. Společně se všechny dívky scházely ve velké jídelně, kde snídaly, obědvaly a večerely. Po snídani některé velké dívky odcházely do vzdělávacích ústavů mimo klášter.²⁰⁵

O dívky se staralo několik světských učitelek, patnáct „matek vyučovatelek“ a sedm „sester laiček“, nakonec ještě několik jeptišek, „... *které byly staré a neduživé a nic nedělaly*“.²⁰⁶ Kromě řeholnic se o celý komplex staralo ještě několik služebných, zahradníků a dělníků. Pravidla v klášteře byla velice přísná. Marie vzpomíná na různé stupně trestů, které chovanka dostala podle váhy přestupku: „*Za malé provinění ... dostala v poledne na hlavu noční čepec, docela bez okras. Za větší provinění čepec samé pentle. Za lhaní, veliký malovaný a vystřižený jazyk přišpendlený přes prsa. Za velký delikt, metlu uvázanou na zádech. To se potom zase dle velikosti přestupku tolik a tolik hodin nosilo. Ten čistý bílý čepec byl ustavičně v době nevyučování na některé hlavě, těch měly několik a když si na to vzpomenu, jak v kterékoli domácí učebně slečna volala tu neb onu, aby si šla pro čepec k jejímu stolu, jak to bylo komické. Pravá klášterní výchova*“.²⁰⁷

Jak Marie sama přiznává, takové tresty měly za cíl dívku před ostatními zesměšnit. Lze předpokládat, že zvolený způsob symbolických trestů, které měly dopad spíše na psychiku dívky, byl určen jednak pohlavím studujících, ale také jejich společenským postavením. Většina dívek totiž pocházela z rodin z vyšší střední třídy nebo byly příslušnicemi šlechtických rodů. Jen stěží si dovedeme představit, že by např. komtesa Vratislavová, která s Marií studovala, byla trestána fyzicky, jak tomu bylo na veřejných školách či v institucích určených chlapcům. Otázkou je, zda nebyly tyto symbolické dehonestující tresty z hlediska dlouhodobějšího vlivu na psychiku potrestané krutější než ty fyzické. Ne všechny dívky mohly tyto momenty vidět jako vtipnou součást jejich každodennosti a mohly se tak zcela oprávněně cítit poníženy. Obdobné tresty, které měly za cíl dehonestaci provinilé ženy, bychom mohli najít

²⁰⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 22.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 24.

již v raném novověku, kdy symbolická forma trestu měla odsouzeného ponížit v očích společnosti, ve které žil.²⁰⁸

Díky školní zprávě, která se zachovala, víme, jaké předměty Marie studovala ve školním roce 1883/1884, kdy jí bylo 12 let.²⁰⁹ Dívky byly za své výkony hodnoceny čtvrtletně a vzhledem k tomu, že se jednalo o německý institut, i výkaz byl vystaven v německém jazyce. Kromě docházky (Schulbesuch), chování (Sittliches Betragen) či píce (Fleiß) nalezneme v hodnocení náboženství (Religionslehre), vyučovací jazyk (Unterrichtssprache), který byl rozdělen na čtení (Lesen), gramatiku (Sprachlehre) a pravopis (Rechtschreiben), dále sloh (Schriftlicher Gedankenansdruck), počty (Rechnen), zeměpis a dějepis (Geographie u. Geschichte), které se i v ostatních školách vyučovaly jako jeden předmět, přírodopis (Naturkunde), geometrie (Geometrische Formenlehre) a rýsování (Zeichnen), psaní (Schreiben), zpěv (Gesang), ženské práce (Weibliche Handarbeiten), francouzský jazyk (Franz. Sprache) jako volitelný předmět (Freie Gegenstände) a nakonec byla hodnocena vnější forma písemných prací (Äußere Form der schriftl. Arbeiten), tedy úprava.

Škála známek nebyla v institutu od 1 do 5, ale nedostatečnou (ungenügend) označovala známka 4. Nejhorší prospěch měla Marie ve všech čtvrtletích v náboženství, v němž si stabilně udržovala známku 3, která znamenala průměr (mittelmäßig). Problémy jí zpočátku dělaly také zeměpis a dějepis, ale v posledním čtvrtletí absolvovala tento předmět s klasifikací velmi dobře (sehr gut). Známkou 3 byla klasifikována v prvním čtvrtletí z pravopisu a slohu, ve druhém čtvrtletí ještě kromě náboženství a dějepisu také ze čtení. Ostatní předměty zvládala velmi dobře nebo dobře (gut). Na vysvědčení je také předmět nadepsaný „Böhm. Sprache“, tedy český jazyk, který však Marie nenavštěvovala. V pamětech ještě zmiňuje, že docházela na vyučování anglického jazyka, který „... *uměla tak poskrovnu, bylo škoda peněz za to, neb mimo němčinu, vše muselo se platit vzlást*“ [chyba v originále – pozn. VK].²¹⁰ Jak pečlivě se na jednotlivé předměty připravovala mimo čas vyučování, bohužel v pamětech nezmiňuje, na základě výkazu můžeme označit její studium za úspěšné.

²⁰⁸ O těchto praktikách pojednává např. Jaroslav Čechura ve své práci *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. Praha: Argo, 2008. Pro zahraniční prostředí jmenujme např. knihu Richarda van Dülmena – *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. [Přeložil]: Boček, Josef. Praha: Dokořán, 2003.

²⁰⁹ OF Karel Komárek, Dokument nazvaný *Privat-Mädchen dem Öffentlichkeitsrechte im Institute der englischen Fräulein zu Prag. Schul-Nachricht*, proz. č. kart. 5.

²¹⁰ Paměti Marie Komárkové, s. 27.

Ačkoliv měla Marie řadu povinností, které jí po většinu dne v institutu zaměstnávaly, zpočátku se jí údajně velmi stýskalo. Situaci jí ulehčovaly návštěvy dětí paní Jindřichové, které za ní každou sobotu do kláštera chodily a donesly pytlíček bonbonů a uzené maso.²¹¹ Každou čtvrtou neděli, respektive od soboty odpoledne pak mohla trávit s nimi v jejich domě na Karlově náměstí. V takový den si pak hrála s dětmi na dvoře jejich pivovaru. Zatímco ostatní preferovaly lezení do spilky, Marie a Olga, nejstarší z dětí, se bály, a tak raději „... *překázely v místnostech, kde nějaký továrník presoval kvasnice*“.²¹² V sobotu večer chodili všichni do Národního divadla a v neděli odpoledne do varieté. V neděli večer pak děti společně se svou vychovatelkou doprovodily Marii zpátky do kláštera.²¹³

Kromě rodiny Jindřichovy začal Marii navštěvovat farář kostela Panny Marie Vítězné a převor maltézského řádu Josef Slánský. Byl bratrancem Mariina dědečka z matčiny strany a na její žádost začal za Marii do kláštera docházet. Později jej sama směla navštěvovat na faře, kde žil se svou matkou. Do té doby se s ním nikdy nesetkala, ale zapůsobil na ni údajně na první pohled. Vzpomíná na moment, kdy se s ním poprvé setkala u matky představené: „*Byl velký, štíhlý, obličej mimořádně inteligentní*“.²¹⁴ V té době byl Josef Slánský „... *as 60^{ti}letý ještě přímo krásný, a také jak říkala paní Jindřichová, velice v šlechtických kruzích oblíbený*“.²¹⁵ Přestože svého „*strýčka*“ doposud neznala, přítomnost příbuzného jí pomohla v překonání stesku po domově. Marie situaci hodnotí takto: „*Od toho dne, nastalo pro mne jiné ovzduší v klášteře*“.²¹⁶ Josef Slánský byl totiž vizitátorem kláštera Anglických panen a sestry tedy změnily svůj přístup k Marii. Dokonce ji přesunuly „... *do ložnice menší a kde byly samé velké chovanky*“.²¹⁷

Marie tedy studovala v Praze, situace doma na Loučení se ale za dobu její nepřítomnosti značně změnila. Během prázdnin roku 1884 zemřel Mariin dědeček a matka se postupně sbližovala s lesním adjunktem Václavem Krajíčkem, kterého si na podzim toho roku vzala za muže. Ještě předtím však měla v úmyslu vzít si blíže nepředstaveného „*správce od Lysé*“.²¹⁸ V té době byla Marie doma na prázdninách a ve svých dvanácti údajně rozhodla matce sňatek rozmluvit. Matčin argument působí až dojemně prostě: „*Potom mně maminka řekla, že prý se my vdáme a*

²¹¹ Paměti Marie Komárkové, s. 25.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž, s. 23.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž, s. 24.

²¹⁸ Tamtéž, s. 28.

ona že bude sama ...“.²¹⁹ Dcera však pro její argument pochopení neměla a už vůbec ne pro její pozdější volbu.

Krátce po sňatku s Václavem Krajíčkem se Anna, v té době již Krajíčková, rozhodla, že dcera přestane institut navštěvovat. Pod vlivem předchozích událostí se však Marii z kláštera odcházet nechtělo. Svůj odchod komentuje slovy: „*Jak já se smutně loučila s klášteřem, to nikdo si nemůže představit. Tam všichni mě měli rádi od paní vrchní až k vrátné, strýček a paní Jindřichová mě také dělali pomyšlení a když jsem se loučila, tušila jsem, že jdu do života plného boje, neb sestřenice Mária z Vrátna byla se mnou v klášteře, dostávala dopisy z domova plné nad námi lamentací*“.²²⁰ Mariino hodnocení pobytu v klášteře, který byl na rozdíl od „*života plného boje*“ v paměti idylický, je třeba vnímat perspektivou následujících událostí. Marie si k nevlastnímu otci nikdy pozitivní vztah nevytvořila a otázkou je, zda o to sama vůbec stála. Život na Loučení po smrti dědečka prezentuje v pamětech jako velice smutný a náročný. Proto svůj odchod z kláštera nemusela dobově vnímat tak dramaticky, jak to s odstupem času popisuje v pamětech.

Na krátký čas ji pak ještě maminka poslala na výchovu do kláštera milosrdných sester v Litoměřicích. Marie nezmiňuje, jak dlouho v Litoměřicích byla, ale zdá se, že svůj pobyt v klášteře počítala na měsíce: „*Ten rozdíl mezi Anglickýma a milosrdnýma byl veliký rozdíl a já jen plakala a za nějaký měsíc bych snad byla se již rozstonala*“.²²¹ Nakonec ji matka vzala zpět na Loučeň a do Litoměřic šla místo Marie mladší sestra Anna. Více se z paměti o tomto období Mariina života nedozvíme. Můžeme tedy předpokládat, že pokud jí vzdělávání v Litoměřicích nestojí za obsáhlejší zmínku, nepovažovala ho za určující pro svůj život. Jak později sama přiznává, nejen ona sama, ale i okolí předpokládalo, že má paní poštmistryně s dcerou „*velké plány*“, s ohledem na vychování, které získala u anglických panen. Jak se později ukázalo, matka pro dceřino vzdělání našla zcela praktické a logické uplatnění.

6.2. Slečna Marie Dragounová, poštovní úřednice na konci 19. století

Na konci 19. století stále platilo, že zárukou kvalit konkrétní ženy byl výhodný sňatek, kterým mohla zhodnotit své postavení ve společnosti. Z tohoto pohledu bylo Mariino vzdělání zvoleno vhodně, protože klášterní vzdělání, kde nechyběl ani předmět ženské ruční práce (weibliche Handarbeiten), bylo velmi tradiční a udržovalo v mladých dívkách představu jasně vymezené

²¹⁹ Paměti Marie Komárkové, s. 28.

²²⁰ Tamtéž, s. 29.

²²¹ Tamtéž, s. 30.

úlohy žen. Uplatnění ženy na „trhu práce“ nebylo zatím tak jednoduché a rozmanité, jako v období první světové války, kdy ženy musely přirozeně zaujmout role chybějících mužů. Profesí, ve kterých by ženy našly uplatnění na konci 19. století, bylo velmi málo a už vůbec se nedalo hovořit o spravedlivém platovém ohodnocení. Většinou byly tyto profese vázány na tradiční představu ženy jako pečovatelky. Proto ženy často zastávaly pomocné práce ve zdravotnictví nebo působily jako domácí vychovatelky v movitějších rodinách. Snaha žen o profesní uplatnění, které bude adekvátní možnostem mužů, tak často pro konkrétní ženu znamenala překročení jasně vymezené úlohy, a tedy i určité komfortní zóny, v níž za ní byl zodpovědný muž, ke kterému byla příslušná (ať už otec, muž, bratr). Soběstačné ženy pak byly často, jak můžeme vidět na příkladu Elišky Krásnohorské či Růženy Svobodové, vnímány kontroverzně a byly jim přisuzovány různé negativní charakterové rysy jen z toho důvodu, že se snažily emancipovat.

V porovnání s ostatními profesemi pronikaly ženy velmi brzy také do poštovní služby, a to právě na pozicích poštovních a telegrafních úřednic. Vykonávání těchto profesí bylo většinou podmíněno absolvováním kurzu a složením zkoušek. Pomocná práce na poště byla vnímána jako méně důležitá, což umožnilo prosazení žen v těchto profesích. Práce žen sice nebyla ani finančně příliš vysoce hodnocena, ale i to se na konci 19. století mírně zlepšilo.²²² Nemůžeme zapomenout na vdovy po poštmistrech, které se v některých případech ujímaly úřadu po zemřelém muži. Ty pak mohly poštovní úřad, respektive poštovní stanici, předat nejstaršímu synovi, případně, pokud se znovu vdaly, většinou přenechaly vedení poštovní služebny svému muži.

Zapojení Marie do pracovního procesu na poštovním úřadě nepůsobí v kontextu rodinné tradice až tak překvapivě. Mariina situace tak působí zdánlivě bezproblémově. Byla rodinou dostatečně finančně zabezpečena, a navíc měla možnost profesně se uplatnit bez nutnosti hledání zaměstnání. Je však třeba dodat, že ačkoliv se podle svých vzpomínek jako malé děvče ráda zdržovala v budově poštovního úřadu a poslouchala rozpravy letních hostů s místními, nezdá se, že by k práci na poště více inklinovala. S ohledem na dobu, ve které se Marie stala práce schopnou dívkou, nepřekvapí ani skutečnost, že si své budoucí povolání nevybrala sama. Matčino rozhodnutí poslat nejstarší dceru do poštovní kanceláře překvapilo i samotnou aktérku. Vzpomíná na moment, kdy za ní v den čtrnáctých narozenin matka přišla do pokoje a oznámila

²²² BAHENSKÁ Marie, HECZKOVÁ Libuše, MUSILOVÁ Dana – *O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 17–18.

jí, že půjde pracovat na poštu:²²³ „*Já zůstala na ní koukat, já že mám jít do kanceláře, já kterou maminka nechala vychovávat u Anglických, každý myslel, kdo ví jaké má s námi zámysly a najednou z toho koukal kancelář. ... Jak jsem to řekla babičce, dala se do smíchu a povídala, to je pořád hezčí a hezčí*“.²²⁴

Rozhodnutí paní poštmistrové bylo zjevně motivováno pragmatickými důvody. Bylo pro ni jednodušší dozorovat vlastní dceru, která ve svých čtrnácti letech nemohla mít ještě dostatek odvahy k otevřenému vzdoru. Poštministr také vyplácel zaměstnancům dané služebny mzdu, takže se nabízela i určitá možnost, že dceři, která ještě bydlí doma a matka ji ještě živí, finanční ohodnocení fakticky nevyplatí. O výši svého výdělku se Marie nijak nezmiňuje, stejně jako neprozrazuje, jakým způsobem k vyplácení docházelo. Lze tedy předpokládat, že pokud jí nepřišlo důležité sdělit takovou informaci svému synovi, nedocházelo v tomto směru k ničemu, s čím by byla nespokojená. Dalším důvodem může být ta skutečnost, že matka chtěla mít dceru pod kontrolou. Z Mariiny interpretace se však zdá, že spíš potřebovala pomocnou sílu v kanceláři, hospodářství i domácnosti. Marie si zjevně jako výsledek svého vzdělávání v klášterních institucích představovala něco jiného, než byla pozice poštovní úřednice.

Na poštovním úřadě pracovali v době, kdy Marie začala působit v kanceláři, dva expeditoři, jedním z nich byl Mariin bratranec Jeník, vnuk poštministra Jana F. Dragouna. Tři měsíce po dosazení Marie na poštovní úřad šel bratranec Jan na žádost babičky pryč, která si dle Marie nepřála, aby byl nadále pod vlivem Václava Krajíčka. Po nějakém čase odešel ze služby i pan Hosták. Za administrátora nahlásila paní poštmistrová svého manžela Václava Krajíčka a jako aspirantku svou starší dceru. I přes veškerou nechuť být v kanceláři šlo Marii údajně vše velice dobře. Vzpomíná, že když přišla poprvé do kanceláře, dali jí „... *něco opisovat, potom jedno za druhým, telegrafovat jsem se naučila za měsíc a to ostatní také velice lehce, neb nadarmo jsem nebyla z poštmistrovského rodu*“.²²⁵ Chválou své osobnosti Marie v pamětech nijak nešetří. Jako určitý sebeidentifikační moment zde využívá rodinnou tradici, kterou dle svého vidění měla tzv. v krvi.

Postupně se musela naučit zvládat veškerou administrativu úplně sama, protože „... *pomalu Krajíček se z kanceláře vytrácel, přišel jen když odjížděla, neb přijížděla pošta a já sama ještě dítě měla na starost poštu. Každý se mně divil, jak jsem to vedla, jako starý úřada. Snad nikdo tak přesně nevedl opisy každodenní jako já to dělala. Čtrnácti leté dítě! ráno v ½ 5 vstávat do*

²²³ Paměti Marie Komárkové, s. 31.

²²⁴ Tamtéž, s. 32

²²⁵ Tamtéž.

osmi večer. Tenkrát ještě se nedržely úřední hodiny, až za tři léta“.²²⁶ Práci na poštovním úřadě vnímá tedy zpětně jako velice náročnou pro tak mladou dívku. Je samozřejmě otázkou, zda byla realita přesně taková. Důležité však není, jak tomu bylo ve skutečnosti, ale jak toto období vnímá sama aktérka a jaké pocity si přenesla do doby, kdy paměti sepisuje.

Zpočátku tedy působila na poštovním úřadě na pozici aspirantky²²⁷ a její zaškolení proběhlo dle vzpomínek formou praxe. Žádný kurs, který byl u poštovních úřednic běžnou kvalifikací, aby mohly službu vykonávat, v pamětech nevzpomíná. Až v jejích sedmnácti letech jí při jedné z inspekcí upozornil poštovní komisař, aby šla v osmnácti letech dělat zkoušku. Na to Marie reagovala údajně slovy: „... vždyť já pane komisaři u toho nezůstanu ...“.²²⁸ Matka však rozhodla, že je nutné, aby dcera poštovní zkoušku absolvovala, a Marie se na ni musela začít připravovat. Na praktickou část zkoušky se dle svých vzpomínek učit nemusela, protože „... manipulaci ... uměla lépe než-li nějaký starý pošťák. Vždyť svědomitě všechny ty ‚Verordnungsblatly‘ ... uměla nazpaměť ...“.²²⁹ Z teorie se musela naučit poštovní zeměpis, se kterým měla problémy již při svých studiích u Anglických panen a dále poštovní dějiny.²³⁰

Na den, kdy musela složit svou první důležitou zkoušku, vzpomíná Marie takto: „Potom jsem jela do Boleslavi ku zkoušce poštovní. Když jsme vyjžděli, nechtěli koně ze dvora. Přijeli jsme k Chudiři, přeběhl nám zajíc přes cestu, to už ale maminku, která jela se mnou rozčilovalo, když na Černovce ale cikánata skákali do kočáru, to už maminku přivedlo docela z míry a na mne také špatně působilo“.²³¹ Události, které předcházely samotné zkoušce, líčí pamětnice dosti dramaticky. Lze však pochopit, že v dané situaci mohla být mladá dívka, kterou čekala její první kvalifikační zkouška, značně nervózní a v některých momentech viděla určitou symboliku. Zpětně mohla tyto „překážky“ použít jako důkaz svých kvalit, protože i přes všechny komplikace nakonec uspěla.

Svědectví zanechává také o tom, jakým způsobem proběhla její přísaha: „Zkoušku jsem udělala a když sluha rozsvítil svíčky, pan správce a jeho zástupce p. Mečíř si připjali šavle, jeden úředník mně předčítal přísahu, tu p. Mečíř, který byl naším přítelem, slzel. Říkal, jak prý jsem to brala vážně. Když jsem odpřisáhla, tak mne zachytil, neb jsem omdlela. Maminka mně nechala ihned šít uniformu a jeli jsme domu“.²³² Nelze s jistotou říci, zda Marie omdlela

²²⁶ Paměti Marie Komárkové, s. 32.

²²⁷ Tedy nejnižší úřednické hodnosti. Byla čekatelkou na místo expeditorky apod.

²²⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 33.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž, s. 34.

²³² Tamtéž.

v důsledku vyčerpání a stresu, nebo při představě svého budoucího povolání. Jisté však je, že tímto momentem se do značné míry změnilo její společenské postavení. Symbolická je událost, kterou zažila ihned po návratu domů. U poštovního úřadu na ni čekal dr. August Guth²³³ a ředitel Josef Janda, kteří jí chtěli pogratulovat a začali ji místo Mařenko oslovovat slečno. Přestala pro ně být dítětem, kterým se však dle svých vzpomínek nikdy necítila být. Aniž by o to sama jakkoli usilovala, poštovní zkouška pro ni znamenala určitou míru emancipace, protože získala možnost v budoucnu se osamostatnit a být finančně soběstačná.

Jako poštovní úřednice na pozici expeditorky tedy již oficiálně mohla vykonávat tzv. manipulační službu, k čemuž měla potřebnou kvalifikaci. Vzhledem k tomu, že při poštovním úřadě se nacházela také telegrafní stanice, bylo třeba složit zkoušku také z telegrafie, aby mohla telegrafní aparát oficiálně obsluhovat. Ani na tu se však Marii jít nechtělo, „... *neb udělat ještě druhou zkoušku, tak jsem byla nadobro chycená*“.²³⁴ Ačkoliv se jí na poště dařilo, protože pocházela z *poštmistrovského* rodu, svou budoucnost si zřejmě představovala poněkud odlišně. Neměla však na výběr. Matka jí zkoušku nařídila, a dokonce ji sama do Prahy doprovodila. Mladší sestra Anna²³⁵ zhodnotila Mariinu poslušnost slovy, že je „... *husa pitomá, za což maminka div ji nepohlavkovala*“.²³⁶

Zkouška dle Marie probíhala takto: „*Přijeli jsme do ředitelství,*²³⁷ *tam už jich sedm čekalo na zkoušení. Všichni byly rozrušení, jen já nebyla, neb co se mě mohlo stát, kdyby mně prosely? Nejvš, že by se mně doma smáli. Starý pán nás přišel uvítat a poslal maminku do města, nás všechny uvedli do sálu, každého si vzal jeden a podávali si nás po řadě. Na konec měli jsme nakreslit schema telegrafní. To ale já neuměla. Nechala jsem to tedy běžet. Pan vrchní přišel ke mně a ptá se mě proč nekreslím, já, že to neumím, že jsem nevěděla, že to musím umět. A hezky nahlas, všechny na mně ustrašeně se podívali, ale p. vrchní vzal mému sousedovi výkres a povídá, aby si udělal jiný, ten jeho že dá mně za vzor. Já to vzala, podepsala a odvedla, sousedovi jsem řekla, kde to měl špatně, aby si to na druhém výkresu udělal lépe, neb jsem tomu rozuměla, ale kreslit, to byla vždy moje slabá stránka. Potom jsme museli brát a dávat depeši. To ale rozebrali aparát tak, aby to nešlo psát a museli jsme to řídit. Já sedla, zkusila to, ono to nepsalo, dobrá, vzala jsem péro a psala podle sluchu. Všichni na mne koukali jako na zjevení,*

²³³ August Guth byl bratr J. S. Gutha–Jarkovského a několik let působil na Loučeni jako lékař.

²³⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 34.

²³⁵ Mladší sestra Anna Marie narozdíl od starší sestry nemusela nikdy poštovní službu vykonávat. Nějaký čas pracovala v zámecké kuchyni a ve svých 22 letech, tedy ještě jako nezletilá, se provdala za sládka F. Fišera ze Starého Přerova a z Loučeně se odstěhovala.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Ředitelství pošt a telegrafů Praha.

*musela jsem ještě se produčirovat znova a pak mě po slibu, zrovna zapsali v pádu mobilisace k polnímu telegrafu. Já myslela, že to je žert, ale když přišel dekret, tak jsem to zaklínala, tu mojí bravuru, že by mě to přivedlo náhodou do pěkné kaše. Já totiž ráda jsem v tichu poslouchala co si jiné stanice mimo úřední hodiny povídaly, ale papír (štráfek) jsem nemohla pouštět, toho jsme nazbyt neměli, tak jsem se tak vycvičila“.*²³⁸ Jak bylo již uvedeno výše, Marie byla s ohledem na tuto dovednost zapsána v případě mobilizace k polnímu telegrafu.²³⁹

Výše uvedená citace nám poodhaluje, jak mohla zkouška z telegrafu prakticky probíhat. V tomto konkrétním případě např. vidíme, že zkoušející přistupovali k aspirantům s určitou benevolencí a dokázali jim i pomoci k úspěšnému složení zkoušky. Marie zde opět vyzdvihuje svoje dovednosti, což může být dáno potřebou ujištění se o vlastních kvalitách, ale může to také značit určitou snahu být vzorem pro svého syna. Svě vzpomínky přeci jen dedikovala Marie jedinému potomkovi, kterému v té době bylo patnáct let a byl stále ještě studentem. Je pravdou, že zmínka o tom, jak odmítla kreslit telegrafní schéma, příliš motivační není. Naopak poznámky, že na ni *všichni koukali jako na zjevení* atp. svědčí spíše o tom, že chtěla na svého syna působit jako žena s výjimečnými schopnostmi.

Pozoruhodné jsou v pamětech vzpomínky týkající se osobních záležitostí aktérky. Poštovní úřad byl ve venkovském prostředí místem setkávání velkého množství lidí, a tak se i Marie mohla během své služby setkávat s lidmi z různých vrstev společnosti. V kanceláři si ji prý vyhlédl rada od telegrafu, který k nim přijel na kontrolu služebny. Za měsíc od návštěvy poslal paní poštmistrové dopis, zda by mohl přijet požádat o ruku nejstarší dcery. Mariina matka ho však slušně odmítla s vysvětlením, že je dcera na vdávání ještě moc mladá.²⁴⁰ Takových překažených sňatků zmiňuje v pamětech ještě několik. Není jisté, zda pro její matku nebyli potenciální manželé vhodnou partií, kterou by si pro dceru přála, nebo jen nechtěla přijít o pracovní sílu v kanceláři. Jisté však je, že o těchto záležitostech s Marií nikdy nediskutovala a sama možný sňatek odmítla.

Při několikahodinové každodenní službě si Marie jako dívka údajně mnoho zábavy neužila. Jejím rozptýlením byli především koně, které rodina držela. Lásku ke koním zdědila po svém otci a ráda s nimi vyjížděla mimo domov. Kromě koní zmiňuje také poněkud netradiční „domácí mazlíčky“. Měla totiž páva a pávici, kteří za ní chodili po dvoře, a ochočeného krocana. Ten spal v kanceláři na židli, a když ho tam jednou zapomněla v neděli odpoledne,

²³⁸ Paměti Marie Komárkové, s. 34–35.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Z pamětí není jasné, kolik bylo v té době Marii let, ale působila již jako expeditorka, takže jí bylo více než 18.

„... převrhl všechny kalamáře, zamazanýma nožkama běhal po knihách, hrůza to bylo na vše se podívat“.²⁴¹ Takové problémy mohly být určitým specifikem venkovských poštovních služeben, ke kterým často patřilo i menší hospodářství.

Přestože se s povoláním poštovní úřednice pravděpodobně nikdy zcela neztotožnila, píše o určitém pocitu zodpovědnosti vůči rodinné tradici a v této souvislosti nezapomíná připomenout osoby, které v ní tento pocit pěstovaly: „Jednou jsem jela do Vrátna²⁴² a přijel k nám na inspekci rada Mikoláš, náš příbuzný. Přijel kvůli změně jízdy. Když jsem potom přijela k tetičce do Křince, vypravovala mně, že byla u Mikoláše v Rožďalovicích, že byl mladý také doma a ptal se ji, jak to vlastně je na Loučení. Že prý s maminkou a Krajíčkem jednal k vůli těm jízdám, maminka prý pořád říkala ‚Kdyby jen tady byla Mária‘, a Krajíček ten že vůbec nebyl o ničem informován, co a jak by se mohlo předělat. Tetička měla plné oči slz když mně to vypravovala, a hladila mě po hlavě. Ona věděla, že s láskou k té poště jsem přilnula jen já neb to bylo dědictví po těch, kteří mne měli rádi a tu lásku k té domovině od malička mně vštěpovali“.²⁴³

Marie až do svého sňatku s Karlem Komárkem pracovala v poštovní kanceláři, starala se o své mladší sourozence a o chod hospodářství. Svůj život na Loučení po smrti prarodičů popisuje jako velice náročný. Důvodem je však komplikovaný vztah s nevlastním otcem, ke kterému si ani po letech nenašla cestu a hodnotí ho s odstupem času stále negativně. V její paměti se může odrážet také nespokojenost s náročnou službou, kterou musela dle svých vzpomínek vykonávat téměř bez pomoci. Její vztah k poštovní službě působí v pamětech ambivalentně. Na jednu stranu vnímá službu jako vnucenou a zmiňuje, že se povolání věnovat nechtěla. Na druhou stranu však zdůrazňuje, že pocházela z *poštmistrovské rodiny* a měla jako jediná po smrti svého otce a dědečka k poště vztah. Toto odvolávání se na vlastní původ může používat jako charakteristiku, kterou se vymezuje vůči svému nevlastnímu otci, který z rodiny Dragounů nebyl a neměl tak dle jejího mínění k poště vztah.

Vedle institucionálního vzdělání připomíná Marie v pamětech také různé formy sebevzdělávání, jako např. čtení dobových českých i německých periodik, jakými byly např. Národní listy, Národní politika, Neue Freie Presse, Bohemia či Zlatá Praha. V pamětech argumentuje takto: „Německé noviny, také Berlínské, četla jsem jen z toho důvodu, abych se o všem informovala. Znala jsem všechny politiky ať české, německé neb maďarské ..., řeči

²⁴¹ Paměti Marie Komárkové, s. 74.

²⁴² Ve Vrátně žili prarodiče z matčiny strany. Po sňatku s Václavem Krajíčkem navštěvovali dceru na Loučení spíše sporadicky. S vnučkami však v kontaktu zůstali.

²⁴³ Paměti Marie Komárkové, s. 76.

Riegrovy, potom Gregrovy a jiných vystřihovala jsem z novin a uschované pročetla si občas, abych se potěšila“.²⁴⁴ Ve výčtu periodik, která Marie uvádí, nalezneme tituly zabývající se politikou, a to jak liberálně, tak konzervativně orientované, ale také třeba i kulturní časopis Zlatá Praha. Kromě periodik četla samozřejmě i knihy a měla údajně dovoleno si je vypůjčovat v zámecké knihovně. Marie píše: „*Arciť byly to knihy německé, ale pěkné*“.²⁴⁵ Konkrétní tituly však bohužel nejmenuje. Můžeme předpokládat, že z české literatury byla seznámena s tvorbou dvou spisovatelek, které na Loučeni pobývaly na letním bytě, a sice Elišky Krásnohorské a Růženy Svobodové. O jiných autorech se v pamětech nezmiňuje.

Nabízí se otázka, jakou měl popis Mariina vzdělání a praxe poštovní úřednice funkci v rámci pamětí, které autorka věnovala svému synovi. Perspektivou dobového kontextu a s ohledem na společnost, ve které se Marie Komárková ve dvacátých letech 20. století pohybovala, můžeme tyto informace interpretovat jako určitou snahu dokázat vlastní odbornou způsobilost k výkonu svých funkcí. Nevíme jistě, zda se Marie v konfrontaci s převážně mužskou a z části vysokoškolsky vzdělanou společností cítila méněcenná. Vyzdvihování vlastních schopností a úspěchů však budí dojem, že se pamětnice snaží přesvědčovat sebe i čtenáře o osobních kvalitách. Zdá se však, že její vystupování na jednáních jednotlivých institucí žádné viditelné známky frustrace nevykazovalo, což se také pokusím v následující části práce dokumentovat.

²⁴⁴ Paměti Marie Komárkové, s. 43.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 92.

7. Poděbradská samospráva očima pamětnice

7.1. „Kdyby se poctivě kronika Poděbrad měla napsat, to by potomci za pár desetiletí koukali, jak předkové byli po převratu republikáni“.²⁴⁶

V pozůstalosti Karla Komárka se nachází tři nedatované a nepojmenované sešity, které obsahují vzpomínky a poznámky týkající se poděbradské samosprávy v letech 1919–1927. Tyto texty psala prokazatelně Marie Komárková, která v těchto letech v samosprávě působila. Jeden ze sešitů začíná větou: „*První volby do obcí po převratu*“.²⁴⁷ Z kontextu vyplývá, že text vznikl v době, kdy již Marie v samosprávě nebyla. Konkrétně tuto skutečnost dokládá věta „*Byly hoši, že když byl vyučen a šel třeba potom sloužit ke koním do vsi, přišel se zeptat p. tajemníka když už jsem byla z radnice, jestli se mně může jít okázat, jak se ošatíl a jaké má už hodinky*“.²⁴⁸ Je tedy jisté, že text vznikl až po jejím odchodu „z radnice“. Zdá se, že měla Marie v úmyslu popsat zákulisí stranické, ale i obecní politiky a seznámit s ní veřejnost. Pokud předběhneme události do roku 1929, můžeme v Poděbradských novinách číst příspěvek Marie Komárkové v rubrice Zasláno s názvem *Lež má krátké nohy od čtvrtka do čtvrtka, než vyjdou noviny*.²⁴⁹ Autorka zde reaguje na kauzu, která byla spojena s jejím vyloučením z místní organizace ČSS roku 1926 a řešila se na stránkách místního periodika ještě několik následujících let.

Ve svém příspěvku sděluje: „*Až vypíše veřejnosti svoje paměti o zdejší organizaci, pak občanstvo pozná to líčené ‚bratrství‘, jímž jsou ukolébáváni ti dobří členové, kteří neznají zákulisí, kde vládne heslo: ‚Umlčet, ukřižovat‘. Na shledanou, gentlemani z organizace československých národních socialistů!*“²⁵⁰ Z této perspektivy se dá předpokládat, že byly výše zmíněné vzpomínky motivovány potřebou informovat veřejnost o zákulisí místní organizace ČSS. S tímto vědomím je třeba k textu také přistupovat. Psala jej žena, která byla ze svého stranického působení, respektive z toho, jakým způsobem se k ní někteří členové místní organizace ČSS zachovali, značně zklamaná a vnímala své vyloučení jako křivdu. Je tedy třeba vnímat popis prožitých událostí perspektivou Mariiny pozdější zkušenosti.

Další dva texty jsou psány deníkovou formou. První text, který je datován červnem roku 1924 je uvozen slovy: „*Jest zapotřebí jisté komické nebo vážné věci si poznamenat ze schůzi a.t.d.*“.²⁵¹

²⁴⁶ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 50.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 18.

²⁴⁹ KOMÁRKOVÁ Marie, (Zasláno.) *Lež má krátké nohy od čtvrtka do čtvrtka, než vyjdou noviny.*, PN, 1928 (14), č. 12.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ OF Karel Komárek, Sešit – *Jest zapotřebí ...*, proz. č. kart. 4, 1924.

Druhý, již nečíslovaný, s nejstarším datem 20. února 1925, začíná nadpisem „*Lázeňská rada*“.²⁵² Před každým zápiskem je uvedeno datum a příslušná instituce, kde se v daný den konalo zasedání. S největší pravděpodobností si Marie Komárková dělala poznámky buď během jednání, nebo s krátkým časovým odstupem, protože tyto texty oproti pamětem obsahují velmi detailní informace. Ačkoliv se z výše zmíněných textů dozvíme mnohé o zapojení Marie Komárkové do praxe obecní samosprávy, chybí v nich jedna podstatná informace. Z jakého důvodu se 47letá žena, která nezmiňuje žádnou předchozí zkušenost s veřejným působením, ať už na úrovni spolkové či jakékoliv jiné činnosti, rozhodla kandidovat v řadách národních socialistů do obecního zastupitelstva?

I to, co v zápiscích chybí, nám však může mnohé napovědět. Pokud neměla Marie Komárková potřebu jakkoli vysvětlovat svůj vstup do politiky v pamětech, které chtěla „*vypsát veřejnosti*“, můžeme předpokládat, že považovala za svou občanskou povinnost spolupodílet se na proměně místa, ve kterém žila, v době, kdy měly ženy možnost se uplatnit v politice. O tom, že by se před svou kandidaturou v roce 1919 jakkoli zapojovala do veřejného života v Poděbradech nebo spolupracovala s místní organizací národních socialistů, nejsou v pramenech žádné zmínky. Samotné rozhodnutí využít nejen aktivní, ale i pasivní volební právo a zkusit se nechat poděbradskými spoluobčany zvolit do zastupitelské pozice napovídá, že Marie stála o seberealizaci a chtěla být společensky užitečná. V té nejjednodušší interpretaci můžeme počítat i s určitou mírou inspirace k účasti na veřejném životě, přičemž vzorem pro ni mohli být jak její předkové, tak např. její manžel, který se dlouhodobě angažoval v různě orientovaných spolcích.

Za pozornost stojí také Mariina politická preference. Do obecní samosprávy se rozhodla kandidovat za Československou stranu socialistickou. Počátky této strany můžeme datovat sklonkem devadesátých let 19. století. Československá strana socialistická,²⁵³ která v průběhu 20. století několikrát změnila svůj název, se pokoušela skloubit národní a socialistickou ideologii, v důsledku čehož pak vznikla značně heterogenní členská základna. Podobný trend můžeme sledovat i na příkladu Poděbrad. Na kandidátce z roku 1919 zde vedle dělníků nalezneme také drobné živnostníky a úředníky. Složení členské základny kopírovalo i složení voličů Československé strany socialistické, mezi nimiž kromě dělnictva nalezneme také

²⁵² Sešit – *Lázeňská rada* ..., proz. č. kart. 4.

²⁵³ Strana během své existence několikrát změnila název. Pro tuto práci je zvolen ten název, který měla strana v období po roce 1919. V roce 1926 došlo ke změně na Československá strana národně socialistická.

zástupce nižší i vyšší střední třídy.²⁵⁴ Popularita strany vzrůstala v průběhu posledních válečných let, kdy byla řada členů za své antimilitantní projevy perzekvována. Čelní osobností strany byl po dlouhá léta publicista Václav Klofáč, na kterého se členové místní organizace ČSS v Poděbradech v případě potřeby obraceli.

Důvody, které Marii vedly ke vstupu do ČSS, nikde sama nevysvětluje. Sociálnímu a národnímu cítění jí učili již předkové, zejména pak její dědeček, a zřejmě si tyto hodnoty z dětství udržela i v dospělosti. Ze socialistických stran, které kandidovaly v prvních obecních volbách v Poděbradech, měla tedy na výběr mezi Československou stranou socialistickou a Československou sociální demokracií.²⁵⁵ Některé členy místní organizace sociálních demokratů hodnotila s odstupem času takto: „*Také zde se okázalo to nezodpovědné štvání soc. dem. kortešů.*²⁵⁶ *Nejdříve lid seštvou, pak se jim to vždycky vymklo z ruky a oni byli vůči svým lidem bezmocní. A proč? Neuměli s lidem jednat. Trochu laskavého pohledu, nebo laskav. slova neměli pro nikoho, co nešlo násilím, nestálo u nich za nic*“.²⁵⁷ Z jejího pohledu podněcovala rétorika sociálních demokratů násilné chování místního dělnictva, což bylo ve vypjaté poválečné době nežádoucí. Obyvatelstvo, které bylo válečnou a poválečnou situací značně vyčerpané, nedostatečně zásobené a v mnoha ohledech i zoufalé, nemělo často zábrany v rabování obchodů místních živnostníků. Stejně tak nebylo výjimkou, že se hněv některých dělníků zvrhnul v násilný odpor vůči zaměstnavatelům. Bylo tedy třeba volit poněkud smířlivější tón veřejných projevů.

Radikální chování nebylo v této době znakem jen nižších vrstev společnosti, respektive dělnictva, a nemuselo se nutně projevovat pouze fyzickým násilím. Pokud dochází k zásadním změnám v dosavadním společenském uspořádání, často objevují tendence vypořádat se s obdobím předchozím. Ať už se jedná o negativní vymezování se vůči předchozímu politickému uspořádání či odmítání určitých symbolů s ním spojených. Již na první řádné schůzi městské rady navrhl učitel a člen Československé národní demokracie Robert Kratochvíl, aby byly odstraněny obrazy Habsburků z úředních místností.²⁵⁸ O tom rozhodli radní již v dřívějších schůzích a navrhli uložení obrazů do místního muzea, ale pro nedostatek

²⁵⁴ Více k vývoji Československé strany socialistické např. MALÍŘ Jiří, MAREK Pavel – *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl. Období 1861-1938.* [Aut.]: a kol. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 763–780.

²⁵⁵ Dále jen sociální demokraté.

²⁵⁶ Agitátoři, kteří se snažili získat sympatie voličů, je možné, že měla Marie na mysli i konkrétní členy sociální demokracie, se kterými později v samosprávě působila.

²⁵⁷ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 5.

²⁵⁸ Protokoly městské rady 1917-1922, 10. červenec 1919, č. kn. 103, s. 176.

místa visely obrazy i nadále na stěnách úředních místností.²⁵⁹ Podobnou událost popisuje Marie v souvislosti se zabíráním majetku, které se nevyhnulo ani poděbradskému probošství. Když tam přišla bytová komise, všimnul si jeden ze členů, sociální demokrat Josef Hamerník, že v sále visí mezi okny malý obraz císaře Františka Josefa I. Reakce přítomných však dle Marie nebyla adekvátní: *„Div nehnali toho probošta před soud. Já ale, ať to bylo jak chtělo neomluvitelné, věřila kaplanovi, že do toho sálu od převratu ani žádný nevešel a tak i ten císař se tam uchoval, až jsme přišli my a pak to ihned odnesli“*.²⁶⁰

Ačkoliv ani pro Marii nebyl císařův obraz pověšený v sále na probošství akceptovatelný, i s odstupem času vnímala reakci svých spolupracovníků z bytové komise jako přehnanou. Odstraňování obrazů s vyobrazením příslušníků vládnoucí dynastie, respektive ničení soch a pomníků, které připomínaly monarchii, představovalo určitý celospolečenský rituál. Obyvatelstvo se tím symbolicky odstříhávalo od předchozího politického uspořádání, o kterém byly již od 19. století ústy či perem významných osobností přesvědčováni, že potlačuje jejich národní zájmy. Ačkoliv hlavní vlnu těchto „obrazoboreckých“ nálad můžeme sledovat především v prvních měsících po převratu, v tomto případě vidíme, že i více než půl roku od vzniku Československé republiky byla přítomnost obrazů Habsburků ve veřejných prostorách naprosto nepřijatelná.

Větší dopad na mentalitu jedince však mohly mít, narozdíl od odstraňování obrazů či soch, se kterým v zásadě neměla problém většina obyvatelstva na území s česky mluvícím obyvatelstvem, útoky na katolickou církev a její podporovatele. Odpadnutí od víry, které mohlo, ale nemuselo skončit vstupem do nově založené Českobratrské církve evangelické či Církve československé, bylo v mnoha případech výsledkem společenského tlaku, který na obyvatelstvo vyvíjely politické elity nebo např. místní autority. S odstupem času se poznámka v matrice *„odpadl/odpadla od víry“* může jevit spíše jako formalita, doplněná k zápisu o narození dítěte důsledným farářem. V době, kdy pro část obyvatelstva, obzvláště venkovského, představovala víra důležitou součást jejich života a farář byl stále ještě společensky uznávanou osobou, nemuselo být takové rozhodnutí pro člověka jednoduché. V Poděbradech se úlohy agitátorů ujali především představitelé tzv. socialistického bloku, tedy národní socialisté a sociální demokraté. Náboženství se využívalo jako nástroj k diskreditaci politických odpůrců. Podstatou však nebyl vstup do Církve československé nebo Českobratrské církve evangelické. Šlo hlavně o rituál oprostění se od katolicismu vystoupením z církve. Pokud se někdo rozhodl

²⁵⁹ Protokoly městské rady 1917-1922, 10. červenec 1919, č. kn. 103, s. 176.

²⁶⁰ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 30.

žít bez vyznání, bylo to lepší, než kdyby byl katolíkem. Tlak členů místní organizace ČSS dopadl i na Marii Komárkovou a jejího muže, který dle vzpomínek přišel jako první s návrhem na vystoupení z církve s argumentem „... oni by nás uštípali“.²⁶¹ Stalo se tak 26. října 1921, tedy v předvečer třetího výročí založení Československé republiky.²⁶²

Bez víry však zůstat nechtěli a evangelické vyznání jim nevyhovovala, proto se rozhodli pro Církev československou. Zpočátku do kostela Nanebevzetí Panny Marie, kde sbor sídlil, docházeli a Marii se dokonce líbilo kázání a zpěvy. Poté, co církev přesídlila do evangelického kostela, přestali tam chodit.²⁶³ Pro Marii zřejmě nebylo důležité institucionálně ukotvené a praktikované náboženství. Ačkoliv sama získala vzdělání v církevní instituci, kde byla vedena ke katolictví, a v mládí dokonce věnovala vlastnoručně vyšívaný koberec loučenskému kostelu,²⁶⁴ což by se dalo považovat za demonstraci jejího vztahu k církvi, nepůsobí popis odpadnutí od katolické církve jako těžké rozhodnutí. Zdá se, že pro ni byl důležitější její vnitřní vztah k víře, protože poté, co přestala chodit do kostela jí stačilo že se pomodlila z „*Třebízského modliteb*“,²⁶⁵ tedy zřejmě z modlitební knihy *Pomněnky ve vínek nebeský* od Václava Beneše Třebízského.

Problémem pro ni byla přílišná politizace náboženské otázky a agitace ve prospěch jedné i druhé strany. Tak si např. na schůzi městské rady stěžovala na evangelického faráře Františka Šustru a jeho přednášku o staroměstské popravě, která se dle jejího názoru zvrhla v agitaci *pro určitou církev*, a žádala, aby se příště vybíral řečník pečlivěji.²⁶⁶ To samé jí však vadilo ze strany představitelů a vyznavačů Československé církve. Vzpomíná událost, kdy měl u příležitosti odevzdávání praporu sdružení na nádvoří zámku Karel Kamenář²⁶⁷ řeč, „... která byla více politická než-li církevní“.²⁶⁸ Politizace náboženské otázky nebyla žádnou novinkou a netýkala se samozřejmě pouze Poděbrad. Jednalo se o tendence, které se objevovaly napříč celou společností a spíše než na vnucování určité ideologie prostřednictvím tisku či politických projevů záleželo na společenském tlaku v daném místě. Někteří členové národních socialistů

²⁶¹ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 10.

²⁶² SOA v Praze, Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých Loučeň (1867–1883), kniha č. 8, fol. 37. Dostupné též z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8087/70>. 4. 4. 2020

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ SOkA Nymburk, Archiv obce Loučeň, Farní kronika Loučeň, rok 1898. K tomuto kroku se rozhodla poté, co se uzdravila po delší nemoci, srov. Paměti Marie Komárkové, s. 78.

²⁶⁵ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 10.

²⁶⁶ Protokoly městské rady 1917–1922, 23. červen 1921, č. kn. 103, s. 545.

²⁶⁷ Zasloužil se o založení sboru v Poděbradech a stal se předsedou.

²⁶⁸ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 10.

dokonce vydírali své stranické kolegy tím, že podmiňovali členství v organizačním výboru vystoupením z katolické církve.²⁶⁹

Na příkladu Marie Komárkové a jejího muže lze sledovat, jakým způsobem se vypořádával jedinec s procesy, které souvisely se společenskými změnami po válce. Výstup z církve katolické a výběr církve jiné byl spíše pragmatickým rozhodnutím, aby na ně nebyl vyvíjen tlak ze strany členů místní organizace ČSS. Nezáleželo na tom, zda se s hodnotami nové církve ztotožňuje. Důležitá byla veřejná demonstrace vlastní příslušnosti k dané církvi. V tomto případě buď evangelické nebo československé. Pro část obyvatelstva, ke kterému možno zařadit i Marii, proběhla tato změna spíše v symbolické rovině, vnitřně však věřili i nadále tomu, v co věřili předtím. Pokud se však někdo rozhodl setrvat ve svém přesvědčení, vystavoval se v Poděbradech nebezpečí spíše verbálních útoků. Vyznání katolické se tak v novém společenském uspořádání mohlo stát terčem útoků a nástrojem případné diskreditace.

Kritikou poválečných nálad obyvatelstva a reforem Marie ve svých pamětech nešetřila. Poukazuje v nich na zneužívání některých zákonů a reforem, které měly vést ke změně společenského, politického, a především hospodářského uspořádání v nově založené republice. Jejich realizace, která v konkrétním místě mnohdy závisela na rozhodnutí několika málo jedinců, se však v jejích očích mýjela účinkem: „*Jako pozemková reforma, tak zrušení veřej. domu, tak bytový zákon i státní záruky, to bylo to pochybený v tom, že jinak zněly a jinak se to pro blaho některých praktikovalo*“.²⁷⁰ V jejím případě se však nejednalo pouze o zpětné odsuzování vzpomínaných událostí. V pamětech, které psala v průběhu první poloviny dvacátých let 20. století, tedy v době, kdy tyto procesy probíhaly, odsuzuje např. negativní vnímání a zesměšňováním šlechtických rodů. „Cizí šlechta“, tedy šlechtické rody, které se v předchozím období veřejně nehlásily k českému národu, byly po roce 1918 symbolickým nepřítelem českého národa, jak je např. vykresloval tisk při propagaci pozemkové reformy. Marie však v pamětech zdůrazňuje, že i mezi těmi, kteří svou příslušnost k českému národu veřejně neproklamovali, byli lidé ušlechtilí, kteří českému národu nijak neškodili.²⁷¹ To, že určité události vnímala i dobově problematicky, se v následujícím textu pokusím ukázat ještě na několika příkladech.

²⁶⁹ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 10.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 50.

²⁷¹ Paměti Marie Komárkové, s.84.

7.2. „Na obec zdejší se se strany jiných žehrá“²⁷²

Před prvními volbami byla Marie jednatelkou místní organizace ČSS a vzpomíná, že „... *lidi do organizace nár. soc. se hrnuli, každý den ... měla jako jednatelka několik přihlášek*“.²⁷³ Popularitu národních socialistů u místního obyvatelstva dokazuje i jejich úspěch v prvních obecních volbách, ve nichž se o prvenství dělili se sociálními demokraty. Úspěch strany ve volbách byl osobním úspěchem i pro Marii, která se dostala do obecního zastupitelstva. Při volbě do městské rady se rozhodovalo mezi Marií a učitelkou Otilií Fišerovou,²⁷⁴ kterou však muži neměli rádi „... *neb ve schůzích organizačních nesměli kvůli ní kouřit a jejich češtinu opravovala, neuměla se přizpůsobit jim chtěla pro sebe plno ohledů*“.²⁷⁵ Marii možnost volby do městské rady údajně nijak nerozrušila, ale Otilii Fišerové na pozici záleželo. Dokonce se Marii dle jejích vzpomínek pokusila přesvědčit, aby rezignovala a nemohla tak být zvolena do městské rady. To však Marie neudělala, a tak se stala historicky první ženou, která byla demokraticky zvolena do městské rady v Poděbradech.

Složení reprezentantů obce se po prvních volbách zásadně proměnilo. Do zastupitelstva obce se dostal jen zlomek kandidátů, kteří zde působili již před rokem 1919. Obecní samospráva byla v poválečných letech zatížena realizací úkolů, které měly proměnit maloměsto v město lázeňské, ale také byly spojeny s proměnou státoprávního uspořádání. Přisun z velké části nekompetentních lidí z různých společenských vrstev, kteří neměli žádnou předchozí zkušenost s fungováním samosprávy a v řadě případů, nebyli seznámeni ani s právním rámcem týkající se této problematiky, mohl při důležitých rozhodnutích působit poněkud kontraproduktivně. Pokusím se na několika konkrétních příkladech ukázat, jakým způsobem se členové obecního zastupitelstva a městské rady s těmito výzvami dokázali vypořádat. Zápisy v pramenech převážně úřední povahy doplní opět subjektivní pohled svědkyně událostí Marie Komárkové.

Nově zvolená městská rada se poprvé sešla 10. července 1919, obecní zastupitelstvo 21. července téhož roku. Jednou z prvních úloh nově zvolených reprezentantů obce, která souvisela s možností pozdějšího rozvoje města, byla možnost využití pozemkové reformy. Zákonem ze dne 16. dubna 1919 o zabránění velkého majetku pozemkového byla právně upravena pozemková reforma, která se realizovala roku následujícího. Ještě před tím, než se panství Poděbrady začalo parcelovat a postupně přidělovat zájemcům, nabídl majitel panství Moric z Hohenlohe-

²⁷² J. V. Hráský v jednání městské rady 17. března 1921; Protokoly městské rady 1917-1922, č. kn. 103, s. 498.

²⁷³ Tamtéž, s. 6.

²⁷⁴ Marie Komárková jí však uvádí pod pozdějším příjmením Kučerová.

²⁷⁵ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 7.

Schillingsfürstu se souhlasem pozemkového úřadu k prodeji zámek a knížecí oboru. Jedním ze zájemců byla akciové společnost Uhličité lázně Poděbrady v čele s předsedou J. V. Hráským, který byl zároveň městským radním. O zámek však zpočátku jeví zájem i jiní zastupitelé, respektive radní, jako o možnou investici pro obec. S tímto návrhem přišel ve schůzi městské rady 19. února 1920 jako referent stavebního a živnostenského odboru národní socialista Václav Bláha, který ve stejný den intervenoval u pozemkového úřadu a měl i konkrétní představu o financování této koupě: „... *mohla by snad obec vymoci si půjčku od státu buď bezúročnou, neb na nízký úrok, jednotlivá ministerstva by rovněž mohla na úpravu a udržování přispívat*“.²⁷⁶ Příznačné je, že toto téma radní V. Bláha nadnesl na schůzi, které se neúčastnil předseda lázeňské společnosti J. V. Hráský. Žádné rozhodnutí v této věci prozatím učiněno nebylo.

Na jednání městské rady 4. března byla otázka koupě zámku opět otevřena. J. V. Hráský a J. Kvíčala vystupovali jako zástupci akciové společnosti ve prospěch lázní a žádali ostatní radní, aby jim nebránili v koupi zámku. Nakonec bylo rozhodnuto, že se vyhoví návrhu republikánského zastupitele Č. Bašty, který žádal, aby pro rozhodnutí v takto důležitých věcech byly svolávány ankety.²⁷⁷ K těm měly být přizváni dva zástupci všech politických stran v zastupitelstvu, tedy i těch, které neměly v městské radě své zástupce.²⁷⁸ Výsledkem ankety konané 8. března 1920 byl nesouhlas s návrhem radního V. Bláhy, tedy proti koupi zámku.²⁷⁹ Argumentováno bylo tím, že taková stavba „... *vyžádá si ročně značných nákladů udržovacích, tak že byl by passivním, pro obec se nehodí* ...“.²⁸⁰ Diskuze o možnosti odkoupení zámku obcí však nadále v radě pokračovaly. Situace se vyhrotila natolik, že předseda lázeňské společnosti J. V. Hráský po jedné z debat oznámil svou rezignaci na post radního a jednání městské rady opustil.²⁸¹

Dne 24. dubna téhož roku byla k definitivnímu rozhodnutí v této věci svolána mimořádná schůze obecního zastupitelstva. Na té byl projednáván návrh městské rady, která souhlasila s tím, že lázeňská společnost koupí zámek pod podmínkou, že „... *dá obci k dispozici v trvalé a bezplatné užívání tzv. kovárnu s přilehlou místností jako sál přednáškový, rohovou místnost*

²⁷⁶ Protokoly městské rady 1917–1922, 19. únor 1920, č. kn. 103, s. 324.

²⁷⁷ Byla to v podstatě o jednání, ke kterým byly pozváni zástupci opozičních stran a dostali tak možnost vyjádřit názor strany, kterou zastupovali.

²⁷⁸ Tamtéž, 4. březen 1920, č. kn. 103, s. 334.

²⁷⁹ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 24. duben 1920, č. kn. 89, s. 343.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 344.

²⁸¹ Protokoly městské rady 1917–1922, 22. duben 1920, č. kn. 103, s. 354.

v přízemí /:býv. listovnu:/ na knihovnu a čítárnu a kapli na museum“.²⁸² Lázeňská společnost souhlasila s návrhem rady v přípise zaslaném zastupitelstvu. V přípise představitel společnosti také specifikovali veškeré výše uvedené požadavky obce. Upraven byl pouze požadavek týkající se přednáškového sálu, který akciová společnost přislíbila zapůjčit pouze v případě, že bude využíván ke kulturním účelům.²⁸³

Následovala stanoviska zastupitelů. Za národní socialisty vyslovil nesouhlas radní J. Říha a navrhl, aby zámek koupila obec a pronajala ho lázeňské společnosti. Předseda lázeňské společnosti J. V. Hráský ubezpečoval zastupitele, že „... na tom právě lázeňské společnosti při všech jednáních záleželo, aby i dnešní jednání vyznělo ve shodě s obcí, ježto nechce, aby v této věci došlo k nějakým rozporům; svou nabídkou šla akciová společnost tak daleko, že vyhovuje potřebám obce, což nikdo jiný by učiniti nemohl; obec pak na druhé straně jako největší akcionář musí mít zájem na tom, aby i lázeňské společnosti dostalo se toho, čehož k vývoji svému potřebuje ...“.²⁸⁴ V. Bláha namítal, že není jistota, že se zámek nedostane do nesprávných rukou, protože bude majetkem akciové společnosti, jejímiž akcionáři se v budoucnu mohou stát i Němci. Jako představitel národních socialistů souhlasil se stanoviskem J. Říhy.

Za sociální demokraty promluvil radní J. Ježek, který označil návrhy na odkoupení zámku obcí za „populární“²⁸⁵ a upozornil na to, že s ohledem na potřebu financování jiných veřejných staveb nemá obec dostatečné finanční zdroje na koupi a údržbu zámku, ale „... koupí-li naopak zámek lázeňská společnost, obec ničeho neztratí, naopak získá, rozhodování o zámku se nezbavuje, ježto dle stanov má obec v správní radě své zástupce; rozkvět lázní, jest rozkvět města a proto nesmíme lázeňské společnosti odpírati toho, čeho k svému vývoji potřebuje“.²⁸⁶ K názoru J. Ježka se přidal i jeho stranický kolega J. Hanilec, jehož argumentace byla podobná. Další člen sociální demokracie J. Hamerník připomněl anketu, která vyzněla negativně, tedy aby obec zámek nekupovala. Hlasování zastupitelstva proběhlo na návrh V. Bláhy podle jmen. Z 32 přítomných zastupitelů hlasovalo 20 pro návrh městské rady z 22. dubna 1920, tedy ve prospěch lázeňské společnosti, 12 bylo proti. Kromě Č. Bašty, který byl v zastupitelstvu za republikánskou stranu, byli proti všichni přítomní národní socialisté.

²⁸² Protokoly městské rady 1917-1922, 22. duben 1920, č. kn. 103, s. 354.

²⁸³ Protokoly obecního výboru 1912-1922, 24. duben 1920, č. kn. 89, s. 344.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 346.

²⁸⁶ Tamtéž.

Okolnosti této mimořádné schůze měly určité specifikum, protože „... sešlo se tentokrát i hojně posluchačstva, v němž vzbuzen zájem o věc čilou agitací čsl. socialistů, kteří ve veřejnosti propagovali myšlenku, aby obec koupila zámek sama“.²⁸⁷ O závěrečném hlasování referoval místní tisk: „Výsledek hlasování přijat byl v řadách posluchačů se strany čsl. socialistů hlučnými projevy odporu, který později venku na ulici se změnil v ostrou demonstraci“.²⁸⁸ Marie Komárková, která stejně jako její spolustraníci hlasovala proti návrhu městské rady, má však odlišnou verzi popisu celé situace kolem koupi zámku: „Zatím vrchnost se vyprodávala, prodávali zámek a tu učinil br. Bláha návrh, aby obec zámek koupila, byl za 600.000 tisíc. To ale již vše kupoval Hyroš a tak někteří zástupci stran, byli proti koupi zámku, jmenovitě soc. demokraté. Když se o tom jednalo v zastupitelstvu, tak byla z toho politická vřava. Soc. demokraté vzali na pomoc ulici a div nevrazili do radnice. Když Bláha dělal návrh, aby se koupilo celé panství, jen se tomu smáli, vždyť by byl přišel kde kdo, o dobrý bakšiš“.²⁸⁹

Lázeňská společnost se koupí zámku stala zároveň pronajímatelem bytů, které byly v části zámku vytvořeny. Když Marie Komárková s radním V. Bláhou osobně zjišťovali u jednotlivých nájemníků v zámku, za jakých podmínek jsou v zámku ubytováni a zda jsou spokojeni, zaslalo ředitelství lázní dotaz městské radě, zda byli výše jmenovaní radní pověřeni takovým úkolem. Znění dotazu bylo také zveřejněno na stránkách Poděbradských novin.²⁹⁰ Ředitelství lázní podezíralo radní M. Komárkovou a V. Bláhu z toho, „... že se jim jedná o podněcování nespokojenosti mezi nájemníky za tím účelem, aby domnělých a vynucovaných stesků využili proti podniku lázeňskému“.²⁹¹ Městská rada své členy nepodpořila a na dotaz odpověděla, že průzkum nájemních podmínek byl čistě osobní iniciativou jmenovaných radních.²⁹² O ubytovacích podmínkách v zámku vypověděl jeden z bývalých nájemníků a také budoucí starosta Poděbrad Josef Caňkář následující: „Naším domácím pánem stala se akciová lázeňská společnost, jejíž ústřední ředitel Karel Nováček nám bydlení všemožně „znepříjemňoval“: zakázal vstup na půdu, omezoval odběr vody i elektrické energie a libovolně stanovil jejich cenu“.²⁹³ Iniciativa M. Komárkové z odboru sociální péče a radního V. Bláhy zjevně měla své opodstatnění.

²⁸⁷ An., *Poděbradský zámek*. PN, 1920 (6), č. 18, s. 1.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 30-31.

²⁹⁰ An., *Ředitelství lázní zaslalo 9.t.m. ...* PN, 1920 (6), č. 52, s. 6.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ ĐURČANSKÝ Marek – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkář (1927-1939): vztah města a místního profitujícího podniku*. In: Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost / Hradec Králové: ČR- Státní oblastní archiv v Zámruku et al. 7, (2010), s. 47, pozn. č. 14.

Na příkladu koupi zámku je patrné, že se jak v rámci obecního zastupitelstva, respektive městské rady, tak mezi obcí a lázeňskou společností, začaly vytvářet třetí plochy. Ukázalo se, že tzv. socialistický blok, který se po volbách vytvořil, nedokáže postupovat jednotně v důležitých otázkách. Pro národní socialisty byl prioritou prospěch obce samotné. Ostatní strany viděly v potenciální prosperitě lázeňské společnosti také přínos obci, která byla jejím akcionářem. Jak ale naznačuje svědectví Marie Komárkové, někteří národní socialisté viděli v prosazování prospěchu lázní osobní zájmy členů představenstva a jejich příznivců. Ačkoliv tento spor nakonec vyzněl ve prospěch akciové společnosti a J. V. Hráský nakonec na výzvu městské rady odvolal svou rezignaci, vytvořily se ve vztahu mezi představiteli obou institucí určité tenze, které do budoucna ovlivňovaly jejich spolupráci.

Důležitou podmínkou prosperity nově se vytvářejícího lázeňského města byla jeho dobrá dostupnost. Poděbrady procházela bývalá Rakouská severozápadní dráha, která spojovala severozápadní část republiky s Vídní. Ještě před 1. světovou válkou se o Poděbradech začalo uvažovat jako o jednom z míst, kterým by mohla vést připravovaná dráha českého severovýchodu. V důsledku válečných událostí nemohla být však železnice postavena, ale ihned po válce se o její realizaci začalo opět uvažovat, protože železniční spojení bylo v této části republiky nedostatečné.²⁹⁴ Zájem obce o další železniční spojení byl eminentní, protože znamenal možnost rozšíření lázeňské klientely a budoucí rozvoj města. V jednom z projektů se počítalo s vedením trati přes Pečky – Poděbrady – Městec Králové.²⁹⁵ Následný vývoj však ukázal, že ve vyjednávání o stanici v Poděbradech je třeba projevit více aktivity.

Již v lednu roku 1919 byl pod jménem národního socialisty Antonína Uhlíře podán návrh na výstavbu hlavní trati mezi Prahou a českým severovýchodem v linii Praha – Nymburk – Městec Králové – Nový Bydžov – Hořice – Dvůr Králové n. L. – Náchod.²⁹⁶ Tento projekt tedy počítal s vedením trati přes Nymburk, nikoli přes Poděbrady. *„Postupem doby projekt hlavní dráhy na český severovýchod z Prahy přes Nymburk a Králové Městec na N. Bydžov, Hořice atd. kombinován byl projektem, aby spojení z Prahy do Hradce Králové zkráceno bylo tím, že by k nové dvojkolejně trati mezi Nymburkem a Králové Městcem připojila se z lokálky na dráhu*

²⁹⁴ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 148.

²⁹⁵ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 26.

²⁹⁶ Národní shromáždění československé 1918–1920, Tisk č. 338, Návrh dra Ant. Uhlíře, O. Vochoče, dra O. Krouského a soudr., aby vybudována byla trať Nymburk – Dvůr Králové n. Labem – Hronov jako část přímé mezinárodní linie Praha – Vratislav – Varšava – Moskva (Petrohrad). Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0338_00.htm. 1. 4. 2020

hlavní zrekonstruovaná trať mezi Král. Městcem a Chlumcem“.²⁹⁷ Ačkoliv byl dle slov interpelace skupiny poslanců z 15. března 1921 výše zmíněný návrh i s úpravami Národním shromážděním přijat a zahrnut do stavebního programu v letech 1920-1925, nebylo k jeho realizaci nic podniknuto. Stěžovatelé zde také upozorňují na to, že ministerstvo straní Poděbradům, které mají na rozdíl od severovýchodních měst dobré spojení s Prahou a vyhovující stanici.²⁹⁸

Dne 9. listopadu 1920 předložila v Národním shromáždění skupina poslanců, převážně Československé strany socialistické, v čele s již zmíněným Antonínem Uhlířem interpelaci ministru železnic, ve které ho žádali o co nejrychlejší řešení neutěšeného stavu železničních spojení v severovýchodní části Čech. Jedním z požadavků bylo vystavění „... *dvojkolejné, pokud možná přímé trati z Prahy do Jaroměře a Tyniště, a to zbudováním spojky z Nymburka na Králové Městec a Chlumec*“.²⁹⁹ Tento návrh přímého spojení Prahy s východní částí Čech opět nepočítal se stanicí v Poděbradech. Návrh podaný v Národním shromáždění zaznamenal radní J. V. Hráský, který obec v této otázce zastupoval i před válkou, a informoval o něm městskou radu na schůzi 18. listopadu 1920. Bylo usneseno, že bude „... *v té věci podán naléhavý rozklad k ministrovi železnic, který ochotně slíbil vypracovati p. radní Hráský*“.³⁰⁰ Dále byli zástupci politických stran vyzváni, aby osobně intervenovali u poslaneckých klubů.³⁰¹

Jako první se v tomto směru začali angažovat národní socialisté a sociální demokraté, kteří již v následující schůzi referovali o svých kontaktech s poslaneckými kluby.³⁰² Vzhledem k tomu, že poslanci zatím neměli k dispozici odpověď ministra železnic, neměla jednání žádný konkrétní výsledek. Prozatím bylo tedy rozhodnuto, že ministr železnic Václav Burger bude o věci informován a místopředseda dopravního výboru Jaroslav Marek bude požádán o informace ohledně stavu řešení žádosti poslanců. Na počátku následujícího roku dorazila městské radě odpověď poslance Marka v tom smyslu, že návrh předložený skupinou poslanců v listopadu

²⁹⁷ Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisk č. 1881, Interpelace poslanců Dra Uhlíře, Jana Černého, Rud. Chalupy, Dra Ant. Hajna, Rud. Laubeho, B. Bradáče, Jos. Stivína, Dra Matouška, Petrovického, J. Trnobranského, Dra Jos. Černého, L. Pechmanové, Dra J. Kubíčka, Jos. Netolického a spol. ministru železnic o projektu české severovýchodní hlavní dráhy. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1881_00.htm. 1. 4. 2020

²⁹⁸ Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisk č. 1881.

²⁹⁹ Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisk č. 660, Interpelace poslanců Dra Ant. Uhlíře, B. Bradáče, Jana Černého, Dra Ant. Hajna, Rud. Laubeho, Rud. Chalupy, Trnobranského, Pechmanové a spol. k ministru železnic o železničních poměrech na českém severovýchodu. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0660_00.htm. 1. 4. 2020

³⁰⁰ Protokoly městské rady 1917-1922, 18. listopad 1920, č. kn. 103, s. 448.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Protokoly městské rady 1917-1922, 2. prosinec 1920, č. kn. 103, s. 455.

1920 Poděbrady nemůže ohrozit, protože se jím ministerstvo nebude prozatím zabývat.³⁰³ Ministrova odpověď na interpelaci zněla následovně: „*Vybudování přímé trati z Prahy do Jaroměře a do Týniště přes Král. Městec a Chlumec, jakož i vybudování druhé koleje na trati Praha-Bakov není odůvodněno ani potřebami dopravními ani komerčními*“.³⁰⁴

Aktivita zástupců poděbradské obce a jejich vliv na vývoj událostí zřejmě nelze v této situaci nijak přeceňovat. Nelze říci, že by zažehnání krize bylo výsledkem jejich intervencí, ale spíše se jednalo o shodu okolností, které nakonec vyzněly v jejich prospěch. Nicméně lze konstatovat, že se k celému problému nestavěli pasivně, ale začali okamžitě jednat a připravovat určitou strategii. Ta spočívala v získávání informací na odpovědných místech, osobních intervencích, ale i ve snaze kontaktovat přímo ministra železnic. Pokusili se vytvořit si tím určité informační kanály a osobní vazby, kterých mohli ještě v budoucnu využít.

Je zřejmé, že radní J. V. Hráský věděl o interpelaci z 15. března 1921 předem, protože již 28. února, tedy téměř tři týdny předtím, než byla podána, informoval na mimořádné schůzi zastupitelstva o tom, že byl osobně ministrem železnic ujištěn, že projekt trati vedoucí trasou Pečky-Nymburk-Městec Králové nemá žádnou relevanci na rozdíl od linie Pečky-Poděbrady-Městec Králové, která má naději na odsouhlasení.³⁰⁵ V návaznosti na tuto informaci byl předválečný železniční komitét doplněn o dva členy, kterými byli zvolení zástupci obce R. Kratochvíl a J. Novák. Zároveň byl dán podnět k přepracování rozpočtu projektu a vyšetření rentability stavby. Na předběžné práce byla vyčleněna částka 5000 K.³⁰⁶ Zájemci z Poděbrad se tedy pomalu začali připravovat na eventuální stavbu dalšího železničního spojení.

13. března se konala na podnět československých socialistů veřejná schůze, na které A. Uhlíř propagoval návrh na stavbu dvoukolejné dráhy ve směru Nymburk-Městec Králové-Hradec Králové. O schůzi referoval tisk v článku s příznačným názvem *Útok na Poděbrady*.³⁰⁷ Přítomen byl také J. V. Hráský, který svými argumenty A. Uhlíři oponoval: „*Domnělé zkrácení trati Praha-Chlumec tím, že by místo přes Poděbrady-Král. Městec vedla přes Nymburk-Městec ničeho nerozhodne, aby mohla býti dána přednost Nymburku; předně nemožno přímo vésti trať z Nymburka na Městec, nýbrž musí se znenáhla vyvíjeti z labské nížiny do městecké náhorní roviny – tu by difference délková byla zcela nepatrná. Uvážíme-li připojení na Pečky, obdržíme*

³⁰³ Protokoly městské rady 1917–1922, 13. leden 1921, č. kn. 103, s. 468.

³⁰⁴ Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisk č. 1613, Odpověď ministra železnic na interpelaci poslance Dra Ant. Uhlíře a soudruhů o železničních poměrech na českém severovýchodu. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1613_00.htm. 1. 4. 2020

³⁰⁵ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 28. únor 1921, č. kn. 89, s. 404.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ An., *Útok na Poděbrady*. PN, 1921 (7), č. 11, s. 1.

*trať vůbec kratší nežli přes Nymburk. ... Jestliže p. poslanec Dr. Uhlíř význam lázní poděbradských bagatelisuje, jej na nepatrnou lokální záležitost snižuje, osvědčuje, že si není vědom důležitosti toho, aby v blízkosti Prahy mohly se i ryze české lázně vyvinouti v lázně světové. Kdyby hlavní dráha vedla z Nymburka stranou Poděbrad, bylo by to jistě pohromou pro lázně a nezachránilo by je, co doporučuje pan poslanec, že by tam mohly nějaké vlaky z Nymburka vypravovány býti“.*³⁰⁸

Řeč J. V. Hráskeho, který vystupoval z pozice člověka erudovaného a technicky vzdělaného, ale jak naznačuje citace, také z pozice obhájce zájmů lázní, byla podložena důkladným rozbořem návrhu poslanců v čele s A. Uhlířem. Toho Hraský chválí, že se stará o otázky železničního spojení v tomto kraji, ale připomíná, že sám poslanec Uhlíř prohlásil, „... že *není odborníkem, nýbrž jen z politického hlediska je rozebírá, nepochybuji* [J. V. Hraský – pozn. VK], že se na konec sejdem, když bude vyveden z nesprávných, neodborných informací, jimiž byl dosud opatrován“.³⁰⁹ Paternalistický tón, který J. V. Hraský ve své řeči zvolil, jistě nemohl národně socialistického poslance přesvědčit, aby začal prosazovat směr přes Poděbrady. Můžeme připustit i možnost, že v těchto otázkách hrála svou roli politická orientace obou politiků. Dva dny po schůzi v Městci Králové interpeloval A. Uhlíř se svými spolustraníky ministra železnic a vyzval jej, aby česká severovýchodní hlavní dráha vedla z Prahy přes Nymburk-Městec Králové-Nový Bydžov-Hořice-Dvůr Králové do České Skalice.

V návaznosti na tyto události byl 20. března ustaven železniční komitét pro projektovanou dráhu ve směru Pečky-Poděbrady-Městec Králové-Hořice, ve kterém byli delegáti všech jmenovaných obcí. Za Poděbrady v něm figuroval J. V. Hraský jako koncesionář pro předběžné práce, předsedou byl zvolen V. Kerhart a J. Hellich jako pokladník.³¹⁰ 24. března se konala schůze v Hradci Králové, na které se J. V. Hraský opět střetl s A. Uhlířem a referoval o ní pak v Poděbradských novinách v článku s názvem *Železniční problém českého severovýchodu*.³¹¹ V Poděbradech se však o schůzi, na které poslanec Uhlíř hájil svůj návrh, nedozvěděli oficiální cestou, ale na poslední chvíli je o ní informoval jednatel železničního komitétu městský podnikatel V. Novozámský. Do Hradce Králové byla vyslána početná výprava se zástupci železničního komitétu, obce, okresní správní komise a místních politických organizací. Mezi účastníky byla i radní Komárková.³¹²

³⁰⁸ An., *Útok na Poděbrady*. PN, 1921 (7), č. 11, s.2.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 1.

³¹⁰ An., *Železnice Pečky-Poděbrady-Králové-Městec-Hořice*., PN, 1921 (7), č. 12, s. 5.

³¹¹ HRÁSKÝ J. V., *Železniční problém českého severovýchodu*., PN, 1921 (7), čís. 13, s. 1.

³¹² An., *Železniční požadavky českého severovýchodu*..., PN, 1921 (7), č. 13, s. 4.

Argumenty, které A. Uhlíř přednesl na schůzi a byly v podstatě reakcí na prohlášení ze schůze zájemců konané 13. března, zhodnotil J. V. Hráský nekompromisně: „*Exkurse pana poslance do technického oboru nebyly šťastné, divím se odvaze, s jakou je před intelligentním shromážděním předvádí. ... Pan Dr. Uhlíř chtěl vyvrátit tvrzení mé, že železnice z Nymburka do Městce i za hlubokého výkopu do Podmok neb u Velenic musí překonati výškový rozdíl dobrých 40 m a uvedl z generálštábní mapy, že má Kr. Městec výšku 208 m a Nymburk 185m, tedy rozdíl 22m, ovšem neví – já se tomu nedivím – že musí býti překonáno i rozvodí Velenice–Podmoky o střední výšce asi 235m, tedy i při 9m hlubokém výkopu bude trať vrcholová 40m nad Nymburkem*“.³¹³ Kromě technických problémů se i zde řešily problémy osobních zájmů. Poslanec Uhlíř již v interpelacích, ale i na veřejné schůzi v Městci Králové uvedl svou domněnku, že se na ministerstvu železnic upřednostňují Poděbrady nejen ve výstavbě dráhy, ale i co se týče rekonstrukce místního nádraží. Důvodem mělo být, že sekční šéf a ředitel Československých státních drah Jan Bašta a Otta³¹⁴ pochází z Poděbrad. Uhlířovu výtku J. V. Hráský odmítl s tím, že se jedná o poctivé úředníky, kteří by si ve své pozici nedovolili nikomu stranit.³¹⁵

Na schůzi městské rady 20. dubna informoval náměstek R. Kratochvíl, že se zástupci komitétu dráhy Pečky-Poděbrady-Městec Králové účastnili audience u ministra železnic, na niž však nebyli pozváni. Setkali se zde s poslancem Uhlířem a zájemci o výstavbu dráhy, kteří intervenovali ve prospěch návrhu s vyloučením Poděbrad. Náměstek Kratochvíl však nabyl dojmu, že ministr není tomuto návrhu nakloněn. Tuto interpretaci dokládá i stanovisko ministra V. Burgera vydané o několik dní později: „*Nová trať Nymburk—Městec a přestavba tratě Městec—Chlumec ... mohla by přijíti v úvahu, až by dopravní, poměry v budoucnosti tak se vyvinuly, že by vybudování druhé koleje z V. Oseku do Chlumce jevílo se potřebným. Stavební náklad nové dvoukolejné tratě z Nymburka až do Kr. Hradce a Jaroměře byl by velmi značný a investicí celkem neplodnou, poněvadž nedocílilo by se tímto spojením valného zvýšení příjmů československých státních drah. Dnešní poměry finanční a hospodářské nutí železniční správu, aby sledovala zlepšení železniční sítě čs. státních drah prostředky co nejúčelnějšími a také finančně pokud možno ekonomickými. Z té příčiny nelze nyní pomýšleti na vybudování nového úseku tratě Nymburk—Král. Městec—Chlumec*“.³¹⁶ Všechny návrhy předložené A. Uhlířem a

³¹³ An., *Železniční požadavky českého severovýchodu...*, PN, 1921 (7), č. 13, s. 1-2.

³¹⁴ V tomto případě není uvedeno celé jméno.

³¹⁵ HRÁSKÝ J. V., *Železniční problém českého severovýchodu...*, PN, 1921 (7), č. 13, s. 2.

³¹⁶ Odpověď ministra železnic na interpelaci, poslance Dra Uhlíře a soudruhů o projektu české severovýchodní hlavní dráhy. Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisk č. 2128. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2128_00.htm. 1. 4. 2020.

dalšími poslanci od listopadu 1920 do počátku roku 1921 byly tedy ministrem železnic prozatím odmítnuty.

V květnu byla okresní správní komisi v Novém Bydžově svolána do Poděbrad schůze komitétu pro stavbu dráhy Pečky-Městec Králové-Hořice a skupiny poslanců kolem A. Uhlíře. Jejím výsledkem byla domluva mezi oběma stranami, které se shodly na původním projektu Pečky-Poděbrady. Domluvili se také na sloučení všech místních komitétů, které budou v této věci postupovat jednotně.³¹⁷ Na podzim roku 1921 podala vláda Jana Černého demisi a došlo tedy i ke změně ministra železnic, kterým se stal Jan Šrámek. V listopadu proběhla v Praze manifestační schůze všech zájemců o výstavbu dráhy, které se účastnil i nový ministr. Cílem bylo sjednotit návrhy prezentované J. V. Hráským a A. Uhlířem. Poslanec Uhlíř byl zvolen předsedou společného komitétu, čímž byl údajně získán pro projekt Pečky-Poděbrady.³¹⁸ Lze předpokládat, že tak jednoduché jeho rozhodnutí nebylo a musela mu předcházet další vyjednávání, o nichž se v pramenech nedočteme. Na konci celé schůze byla účastníky přijata rezoluce o společné podpoře směru Pečky-Poděbrady.³¹⁹ V únoru následujícího roku byl zvolen Ústřední komitét pro stavbu drah českého severovýchodu v čele s předsedou Antonínem Uhlířem, který již vystupoval ve prospěch Poděbrad.³²⁰

Pozice Poděbrad však nebyla ani v následujících letech nedotknutelná. Ještě na konci funkčního období prvního československého zastupitelstva nebyla otázka dráhy dořešena. V Městci Králové se vytvořily dvě skupiny, z nichž jedna, kolem městeckého učitele L. Kristena, byla pro směr Městec Králové-Nymburk a druhá kolem V. Novozámského podporovala Poděbrady. Situaci popisuje ve svých vzpomínkách i Marie Komárková: „*Abychom tomuto novému námětu [Nymburk-Městec, pozn. VK] parírovali, pozvala jsem prof. Uhlíře, předsedu komitétu pro výstavbu dráhy, aby večer před schůzí v Městci, měl o tom přednášku v Poděbradech. Vždyť takové jsme tam měli zástupce, že nový směr je už vytrasován ani nevěděli. Když nebyla schůze, tak se o to nestarali s ostatními městy až do Náchoda nebyli v kontaktu a tak jsme ze všeho po všech létech schůzování a placení, měli vypadnout. Dr. Uhlíř ještě po schůzi odjel do Městce, ale slíbil, že ještě ráno si celou resoluci spracuje a odpoledne nechá odhlasovat. S tím odjel, nevěda, že v Městci se stalo již předem jinak*“.³²¹

³¹⁷ An., *Schůze komitétu...*, PN, 1921 (7), č. 20, s. 6.

³¹⁸ SOkA Nymburk, *Kronika 1921–1925*, AM Poděbrady, NAD 196, s. 3.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ An., *Ústřední komitét pro stavbu dráhy českého severovýchodu...*, Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, roč. 17, čís. 36, s. 4.

³²¹ OF Karel Komárek, *Sešit – První volby do obcí po převratu...*, proz. č. kart. 4, s. 25–27.

Jak ukazuje dřívější iniciativa a jednání zástupců obce, Marie Komárková se ve svém soudu o jejich neinformovanosti mýlila. Ani po získání poslance Uhlíře na svou stranu však neměli problém dořešen a bylo i nadále třeba přesvědčovat odpůrce dráhy vedoucí přes Poděbrady. Do jednání v Městci Králové, kterého se radní Komárková účastnila, údajně osobně zasáhla. „*Když br. předs. Dr. Uhlíř přečetl resoluci pro starý směr Pečky-Poděbrady-Městec, ihned se hlásil Rejthárek, že oni chtějí, by dráha šla přes Nymburk a Kristen přečetl resoluci jejich. Já se ptám Bláhy a Hanilce, jestli budou mluvit, oni že prý je ani nenapadne, to že je už hra tak vypočtená, že ty pohledy všech musí nám ukázat, jak jsme v tom. Nevím, co se to se mnou stalo, ale sama ženská mezi tolika muži [sic!], zvednu ruku o slovo. Bláha se lekl a povídá ,co, co chceš?‘ Ale br. Uhlíř již také překvapen dává mně slovo. Já jsem vstala, pomalu po všech se podívala a povídám: ,Bratře Kristene, dráha dle starého projektu Pečky-Poděbrady-Městec, kterážto příprava dle všech dobrozdání odborníků byla již léta schvalovaná, má být odložená. Proč, je velice pochybné jestli je ve vaší resoluci ten pravý podklad pro druhý projekt a tu se Tebe a Tvých příslušníků ptám, jestli to vaše bratrství sahá jen k mezím mezi Městcem a Poděbrady a jestli nám jako lázeňskému městu chcete upírat co je našeho rozvoje, jednou z podmínek, žádám proto, abyste resoluci první pro trať Pečky-Poděbrady-Městec odhlasovali.‘ Všichni na mne hleděli jak hypnotisovaný, br. Uhlíř rychle toho využil a že se nikdo nehlásil o slovo, ptal se, kdo je pro trať přes Poděbrady. A tu se zvedl les rukou, mimo těch pár původců té revolty v předu a já ještě vyskočila a hezky sestersky povídám ,děkuji Vám‘, oni se všichni smáli a br. Uhlíř skončil rychle schůzi, rozloučil se ...“.³²²*

O jejím projevu není ani v Poděbradské kronice ani v tisku žádná zmínka, takže nelze doložit jeho autenticitu. Pravdou však je, že výsledkem jednání byla skutečně rezoluce vyznívající ve prospěch Poděbrad.³²³ Sebe prezentace Marie Komárkové v této dramaticky líčené situaci je důležitá pro pochopení toho, jakým způsobem vnímala sebe samu v zastupitelské pozici. V uvedené citaci vystupuje jako aktivní jedinec, který se v kritických momentech účastnil i vyjednávání, která nespádala do její působnosti. Dokonce pro zdůraznění své odvahy využije označení svého pohlaví, jako něčeho, co ji v podstatě znevýhodňovalo. V tomto případě používá zdůraznění toho, že je žena, spíše jako symbolu. Chtěla tím ukázat, že v momentě, kdy i muži byli na konci svých možností, ona, ač žena, neváhala hájit zájmy obce, kterou reprezentovala. Takto vlastně symbolicky zvyšovala své úspěchy, které zákonitě vedly přes

³²² Sešit – První volby do obcí po převratu., proz. č. kart. 4, s. 27.

³²³ Kronika 1921–1925, AM Poděbrady, s. 62.

překážky. Některé situace však neměly takovou důležitost, jakou jim Komárková přikládala, a tak nestály nikomu za zaznamenání ani do novin ani do kroniky.

Komitét pro výstavbu dráhy fungoval i nadále, ale později se zabýval spíše detaily spojenými s realizací stavby. Po druhých obecních volbách v roce 1923 volila obec nové zástupce do korporací. Delegátem obce do ústředního komitétu dráhy českého severovýchodu byla navržena Marie Komárková.³²⁴ Proti tomu však vystoupil agrárník J. Pacák, který prohlásil, že „... nepokládá kandidaturu radní Komárkové do komitétu dráhy za místnou a doporučuje pro funkci tu jako odborníka Kerharta Antonína“.³²⁵ Hlavním problémem však podle Marie nebyla její nedostatečná odbornost, ale to, že je žena, která do komitétu dráhy nepatří.³²⁶ Bylo tedy rozhodnuto, že budou zvoleni dva zástupci místo jednoho. Prvním byl A. Kerhart a na třetí pokus byla druhým delegátem zvolena Marie Komárková, která nakonec získala 22 hlasů z 36 možných. Více než jedné třetině zastupitelů tedy v této pozici nevyhovovala. Pokud se zaměříme na čistě pragmatickou stránku problému, faktem je, že Marii Komárkové chybělo v tomto směru odborné vzdělání. Otázkou však je, do jaké míry hrála ve volbě delegátů roli jejich odbornost, uvažíme-li, že jejím předchůdcem ve funkci byl uzenář F. Kulich.

Na příkladu plánování nové dráhy vedoucí přes Poděbrady se ukazuje několik momentů. Aby byli ve svých aktivitách úspěšní, bylo potřeba, aby představitelé Poděbrad hájili zájmy své obce aktivně a nepřihlíželi jen nečinně tomu, co se děje na vyšších místech. K tomu museli získávat potřebné informace o tom, co se v souvislosti s dráhou českého severovýchodu plánuje. Informace si obec dokázala obstarat jak oficiálně formou audiencí u ministra železnic, tak i informačními kanály, o kterých však prameny mlčí. Díky nim však dokázali včas reagovat a odrážet tak domnělé útoky na svou obec. Připomeňme např. audienci u ministra železnic z dubna 1920, na níž nebyli zástupci obce pozváni, přesto o ní informaci získali a dostavili se. Výhodou v jednáních byla osobnost J. V. Hráského, který jako technik dokázal odborně a věcně argumentovat, ale hlavně se jednalo o bývalého poslance, který díky této zkušenosti věděl, jaký postup má v dané situaci zvolit. O tom, že se jednání budou táhnout více než 30 let, neměli reprezentanti obce tušení, stejně jako nemohli předpokládat, že stavba nebude nikdy pro nedostatek financí realizována. Považovali ji však za podmínku svého budoucího rozvoje a neváhali udělat maximum pro to, aby v konkurenci obstáli.³²⁷

³²⁴ Protokoly městské rady 1922–1926, 5. říjen 1923, č. kn. 104, s. 218.

³²⁵ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 11. říjen 1923, č. kn. 90, s. 92.

³²⁶ Sešit – *První volby do obcí po převratu*. s. 44.

³²⁷ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 148.

Další stavbou pozdvihující prestiž města byla radiotelegrafní stanice. Počátkem roku 1921 iniciovalo ministerstvo pošt a telegrafů zřízení nové radiotelegrafické stanice v blízkosti Prahy. Pro umístění stavby byla vytipována oblast Polabí, jmenovitě města Český Brod, Čelákovice a Poděbrady. V lednu 1921 navštívila Poděbrady informační komise ministerstva, aby určila nejvhodnější místo, kde by mohla být stanice případně umístěna.³²⁸ Představitelům obce na tom velice záleželo, protože jak tvrdí Komárková, „... *tenkrát taková stanice byla reklamou i pro lázně*“.³²⁹ Protože se však ministerstvo rozhodovalo mezi několika destinacemi, bylo na jednání městské rady v únoru rozhodnuto, „... *aby k zajištění stanice této v Poděbradech osobně intervenovala deputace městské rady u p. ministra pošt a telegrafů*“.³³⁰ Zda radní cítili bezprostřední ohrožení ze strany ostatních zájemců, není možné doložit, ale zdá se, že v této věci nechtěli nechat nic náhodě a snažili se předcházet možnému negativnímu vývoji.

Oficiální deputaci městské rady vedl J. V. Hráský, který v následující schůzi referoval o výsledku své intervence v tom smyslu, že pozice Poděbrad je ohrožena iniciativou zástupců Českého Brodu, kteří ministerstvu okamžitě nabídli potřebné pozemky úplně zdarma. Ministr pošt a telegrafů Maxmilián Fatka sdělil deputantům, že musí zohlednit i ekonomickou stránku věci, ale hlavní slovo bude mít ve výsledku znalec, který posoudí vhodnost vytipovaných míst. J. V. Hráský nabídnul v reakci na nabídku Českého Brodu za obec finanční příspěvek na pořízení pozemku ve výši 100 000 K. Bylo rozhodnuto, že se svolá mimořádná schůze zastupitelstva, na které městská rada požádá o udělení plné moci a navrhne možnost příspěvku státní správě na zajištění pozemku v plné výši kupní ceny s tou podmínkou, že si obec vyhradí bezplatné využívání luk.³³¹ Pozemky, které byly vybrány jako vyhovující pro umístění stanice, nebyly majetkem obce, ale jako majetek velkostatku byly v záboru.

Mimořádná schůze obecního zastupitelstva se konala 28. února 1921 za účelem schválení plné moci pro městskou radu ve věci vyjednávání o zřízení radiotelegrafické stanice. J. V. Hráský seznámil zastupitele se všemi okolnostmi a připomněl, že stavba radiostanice v Poděbradech má celostátní význam, protože stanice měly být v celém Československu pouze dvě, z nichž jedna v Čechách a druhá na Slovensku.³³² Dále zastupitele informoval o ochotě velkostatku prodat požadovaných 125 korců³³³ luk za částku 2000 K za korec. Náměstek starosty sociální demokrat J. Hanilec navrhoval, zda by se nemohly dát k dispozici obecní louky, čímž by se

³²⁸ An., *Radiotelegrafická stanice.*, PN, 1921 (7), č. 3, s. 5.

³²⁹ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 24.

³³⁰ Protokoly městské rady 1917–1922, 10. únor 1921, č. kn. 103, s. 480.

³³¹ Protokoly městské rady 1917–1922, 24. únor 1921, č. kn. 103, s. 484.

³³² Protokoly obecního výboru 1912–1922, 28. únor 1921, č. kn. 89, s. 403.

³³³ Tedy zhruba 36 ha.

ušetřily náklady na pořízení pozemku. Jeho spolustraní B. Malovec mu oponoval, že obecní pozemky jsou k těmto účelům nevyhovující. Se zajímavým argumentem vystoupil bývalý starosta J. Kvíčala, který namítal, že by se obec svých luk neměla vzdát, protože dle jeho slov „... jsou darováním krále Jiřího ...“.³³⁴ Po dalších debatách o možnostech opatření pozemků odsouhlasilo zastupitelstvo městské radě plnou moc s možností zakoupení potřebných pozemků na náklady obce.³³⁵

Na schůzi městské rady referoval počátkem března J. V. Hráský o návštěvě geologů, kteří si prohlédli i obecní pozemky, o nichž se v zastupitelstvu také jednalo, a usoudili, že i ty by mohly být případně použity k umístění stanice. Na základě těchto posudků vypracoval J. V. Hráský podání na ministerstvo pošt a telegrafů, ve kterém chtěl ministra Fatku informovat o nových okolnostech. Starosta J. Koch však doporučil, aby se nejprve informovali na odpovědných místech a s vědomím toho poté zvolili další postup.³³⁶ Zajištěním informací byla pověřena Marie Komárková, kterou poslali do Prahy za ministrem financí a za poslanci Československé strany socialistické. „Laube³³⁷ se mnou v parlamentě všechny ty hlavní činitele obešel, uvažovali všichni vážně o tom, že Poděbrady by mohli stanici dostat. Zatím doma svolali za tím účelem zastupitelstvo, aby obec potřebnou plochu luk k tomu propůjčila. Přijela jsem domů dobré mysle, unavená šla jsem spát v noci Karel přišel ze „Záložny“ vzbudil mě se vzkazem br. starosty a r. Černého ráno, abych hned zase jela do Prahy, že Klofáč protěžuje Český Brod, aby se nám to nezhatilo. Klofáče jsem našla po dlouhém hledání v senátě. Kroutil se, kroutil, ale když viděl, že tamty jsou všichni pro Poděbrady, slíbil, že nebude se proti nám stavět“.³³⁸ S Václavem Klofáčem se Marie Komárková jako stranická příslušnice znala již z jeho předchozích návštěv v Poděbradech. Kontaktovat jej pro ni zřejmě nebyl žádný problém.

Výsledky jejího vyjednávání však nejsou v protokolech zaznamenány. Na další schůzi referoval tajemník O. Čihák o jednání s poslancem R. Laubem, který pro tuto záležitost slíbil svou intervenci a také se nabídl, že zjistí informace o možnosti získání luk od velkostatku. Zda byl jeho postoj výsledkem jednání s M. Komárkovou, v zápisu uvedeno není. J. V. Hráský se vyslovil, že je na poděbradskou obec útočeno z mnoha míst a je třeba „... aby i ostatní členové městské rady svým vlivem zájem obce hájili“.³³⁹ Jednání kolem radiostanice byla skutečně intenzivní a projednávala se na každé schůzi městské rady. Na schůzi byla nově vytvořená

³³⁴ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 28. únor 1921, č. kn. 89, s. 404.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Protokoly městské rady 1917–1922, 10. březen 1921, č. kn. 103, s. 494.

³³⁷ Rudolf Laube, poslanec za Československou stranu socialistickou v letech 1918–1926.

³³⁸ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 24.

³³⁹ Protokoly městské rady, 1917–1922, 17. březen 1921, č. kn. 103, s. 498.

deputace složená z J. Bláhy, J. Ježka a tajemníka O. Čiháka, jejímž úkolem bylo zjištění dalších informací přímo od ministra pošt a telegrafů, aby bylo možné učinit definitivní nabídku.³⁴⁰ V následující schůzi městské rady bylo pod podmínkou, že bude přijato i zastupitelstvem, schváleno následující usnesení: „... obec [nabízí – pozn. VK] na zřízení stanice radiotelegrafické pozemky na levém neb pravém břehu labském, při čemž se vyhrazuje právo věčného užívání, stát platil by daně a jiné veřejné dávky, věnování omezuje se potud, pokud stanice radiotelegrafická bude na ploše té trvale, jinak stát obci pozemky vrátí a provede restituci“.³⁴¹ Ačkoliv se radní shodovali na tom, že obec přinese nemalou finanční oběť, bude mít stavba radiostanice význam pro budoucí rozvoj města.³⁴²

Mezitím navštívila Poděbrady komise z ministerstva pošt a telegrafů, jejímž členem byl i znalec německé firmy, která měla stanici stavět. Marie vzpomíná, že přijelo zhruba 12 osob, především inženýrů, dva geologové a také prof. Cyril Purkyně, který Marii udělal přednášku o Skupici a zvířatech, které kolem žijí.³⁴³ Z počátku se zdálo, že se situace vyvíjí příznivě pro Poděbrady. Poté se dostavil přednosta místní stavební správy labské Bohuslav Pařík, který již dříve zasílal ministerstvu podání o nevhodnosti luk v Poděbradech pro umístění stanice.³⁴⁴ B. Pařík pozval komisi, aby se šla podívat na rozestavěnou hydrocentrálu. Marie mezitím komunikovala s německým inženýrem, který měl mít hlavní slovo v rozhodování. „Vychválila jsem mu pobyt v lázních, nabídla německé knihy, zaopatření německé společnosti a tak na hydrocentrále nechala jsem Němce být a odešla jsem opodál. Najednou přijde ke mně p. tajemník a rychle abych odvedla Němce dál, rada Pařík, že jim tam vykládá, jak při velké vodě je všechno pod vodou a že to snad bude škodit té rádiovce. Já rychle pány zvala, že je čas na psaní protokolu a oběd a že pan rada Pařík je strašně úzkostlivý pán, že dobře ví, voda v tu stranu kde stanice je projektovaná, s jeho tak výborně provedenou regulací, se nedostane. Němec byl s tím spokojen, druhým to vysvětlil p. taj. Čihák sám“.³⁴⁵

Komise se nakonec v případě zřízení stanice rozhodla pro louky, které patřily obci, a městská rada navrhla pod podmínkou schválení městským zastupitelstvem věnování pozemků státu.³⁴⁶ Jednalo se o pozemky o velikosti 32 ha, z nichž oploceno mělo být nejprve pouze 12 ha. Pozice radních nebyla jednoduchá. Museli v zastupitelstvu obhájit krok, který bude pro obec

³⁴⁰ Protokoly městské rady, 1917-1922, 17. březen 1921, č. kn. 103, s. 498.

³⁴¹ Protokoly městské rady, 1917-1922, 21. březen 1921, č. kn. 103, s. 502.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 24-25.

³⁴⁴ Kronika 1918-1921, AM Poděbrady, s. 167.

³⁴⁵ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 25.

³⁴⁶ Protokoly městské rady 1917-1922, 1. duben 1921, č. kn. 103, s. 504.

rentabilní až po několika letech. Hlavním argumentem bylo možné zviditelnění, které tato stavba mohla pro obec znamenat. Návrh městské rady byl nakonec přijat poměrem 27 hlasů pro ku 3 proti. Obec byla ochotna věnovat státu pozemky k výstavbě radiostanice za těchto podmínek 1. Obec si vyhradí právo bezplatného užívání pozemků. 2. Daně a dávky s tím spojené bude hradit stát. 3. Věnování pozemků platí pouze v případě, že bude stanice na ploše trvale. Pokud by byla stanice v budoucnu zrušena, stát musí vrátit pozemky do vlastnictví obce v takovém stavu, v jakém jej od ní získal, a budovy na pozemku stojící stanou se majetkem obce. 4. Výlohy plynoucí z knihovního provedení věnování a další s tím spojené náklady hradí státní správa.³⁴⁷ Tyto podmínky byly ještě v průběhu dubna na popud ministerstva pošt a telegrafů doplněny tím, že obec bude dodávat stanici elektrický proud za cenu, kterou domluví státní správa se Svazem elektrárenským.³⁴⁸

Ministr M. Fatka podepsal smlouvu 23. dubna 1921 a autor poděbradské kroniky se nijak netají tím, že určitý vliv na rozhodnutí ve prospěch Poděbrad měl místní rodák, který byl shodou okolností tajemníkem ministerstva pošt a telegrafů, Ladislav Peták.³⁴⁹ Do jaké míry ovlivnila iniciativa poděbradských radních výsledky, nelze s jistotou říci, můžeme však konstatovat, že využili veškerých dostupných prostředků, aby v konkurenci uspěli. Se stavbou stanice samotné se začalo v létě následujícího roku a byla dokončena roku 1924. Kromě zviditelnění přinesl stavební ruch v obci také nová pracovní místa pro místní nezaměstnané.

Na všech výše uvedených příkladech můžeme sledovat, jakým způsobem se nově zvolené obecní zastupitelstvo a městská rada dokázaly prosadit v projektech, které byly důležité pro budoucí rozvoj města. Městská samospráva v těchto případech hájí své zájmy vůči akciové společnosti, státním institucím a ostatním samosprávám. Na příkladu koupi zámku naráží na zástupce lázeňské společnosti, kteří jsou zároveň členy městské rady, ve které však hájí primárně zájmy společnosti. Ačkoliv obec nakonec ustoupila, nebyl to pro ni, jako akcionáře společnosti, neúspěch. V jednáních o dráze českého severovýchodu byli zástupci obce střídavě úspěšní. Ačkoliv se jim podařilo udržet Poděbrady v projektu připravované dráhy, nebyla nakonec postavena. Oproti tomu jednání o radiostanici byla i díky osobním iniciativám některých radních úspěšná a stavba byla v krátké době realizována.

³⁴⁷ Protokoly obecního výboru 1912–1922, 6. duben 1921, č. kn. 89, s. 410.

³⁴⁸ *Kronika 1918–1921*, AM Poděbrady, s. 175.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 175–176.

7.3. Odbor sociální péče

V rámci obecní rady vzniklo 13 odborů s jasně vymezenou působností. Marie Komárková dostala jako jediná žena na starosti odbor sociální péče (zahrnující chudinství a otázku bytovou), ve kterém setrvala až do svého odchodu ze samosprávy v roce 1927. Odbor sociální péče byl osmičlenný, v čele s referentkou, jejímž úkolem bylo prezentovat usnesení a návrhy odboru na jednáních obecního zastupitelstva či městské rady a předkládat je ke schválení. Šest členů bylo z tzv. socialistického bloku, tedy národní socialisté nebo sociální demokraté, a dva národní demokraté. Působnost odboru sociální péče byla značná a v některých případech vyžadovala spolupráci i s některými dalšími odbory. Můžeme vymezit zhruba tři hlavní okruhy, kterými se odbor sociální péče musel v letech 1919–1927 zabývat: starost o obecní sirotky, příspěvky sociálně slabším příslušníkům obce a nezaměstnaným a bytová otázka.

Starost o sirotky, respektive nezaopatřené děti, byla dlouhodobým problémem nejen pro stát, ale zejména pro jejich domovskou obec, k níž na základě domovského práva příslušeli.³⁵⁰ V zásadě existovaly dvě možnosti, jak obecního sirotka zaopatřit. Buď mohl být umístěn do rodiny, ať už se jednalo o příbuzné či o cizí, která měla nárok i na příspěvky za opatrovnictví, nebo mohlo být vychováváno institucionálně. Již v roce 1919 se uvažovalo o tom, že obec a okres založí společný sirotčinec, na který měly být vyčleněny i finance.³⁵¹ V tento rok bylo v obci evidováno 35 sirotek, z nichž osm mělo být do připravovaného zařízení umístěno.³⁵² Roku 1921 se o zřízení provizorního sirotčince v čele odboru sociální péče zasazovala Marie Komárková,³⁵³ což jí posvětila i městská rada.³⁵⁴ K realizaci však zdá se nedošlo, protože i napříště byli obecní sirotci zpravidla umisťováni do rodin. Instituce byla v obci zřízena až v polovině třicátých let 20. století.³⁵⁵

Umístění dítěte do rodiny se odvíjelo od toho, zda mělo žijící příbuzné či nikoliv. Pokud mělo příbuzné, kteří byli schopni se o sirotka postarat, pak byl dán do péče rodinným příslušníkům. Pokud se tak nestalo, bylo svěřeno na výchovu do cizí rodiny, která byla ochotná se o něj postarat. Výběr však neprobíhal pečlivým sledováním potenciálních pěstounů, ale tak, že byly

³⁵⁰ K problematice sirotek a zřizování sirotčinců např. STOKLÁSKOVÁ Zdenka – *Stát namísto rodiny. Státní sirotčí péče a dobročinnost*. In: Historická demografie Praha: Etnologický ústav AV ČR Roč. 43, č. 1 (2019), s. 101-123; k úloze dítěte ve společnosti na počátku 20. století srov. LENDEROVÁ Milena, HALÍŘOVÁ Martina, JIRÁNEK Tomáš – *Vše pro dítě: válečné dětství 1914-1918*. Vyd. 1. Praha; Litomyšl: Paseka, 2015.

³⁵¹ *Kronika 1918–1921*, AM Poděbrady, s. 82.

³⁵² Tamtéž.

³⁵³ Protokoly odboru sociální péče a aprovidační komise (26.9.1917-23.7.1929), 21. červen 1921, i. č. 164, kart. č. 137.

³⁵⁴ Protokoly městské rady 1917-1922, 23. červen 1921, č. kn. 103, s. 541.

³⁵⁵ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 158.

„... vyhláškou vyzvány rodiny, jež by si sirotky vzaly na opatrování“.³⁵⁶ Tento způsob „inzerce“ překvapivě fungoval, takže pokud se někdo na výzvu přihlásil, bylo s ním v případě potřeby počítáno jako s možným pěstounem. Jak se však na některých případech ukazuje, neuvážené umístění dítěte do rodiny mohlo mít negativní vliv na jeho výchovu. V jednom z protokolů odboru sociální péče se např. konstatuje, že „... tím že [obecní sirotci pozn. VK] jsou však na výchově u rodin, nedosahuje se účele, neboť při nedostatečném dohledu děti pustnou a ovoce toho je, že v krátké době dodání byli dva sirotci do polepšovny a nyní jedná se o třetího“.³⁵⁷ Nedůslednou výchovou mohly děti postrádat potřebnou míru disciplinace a v nejzazších případech byly umístěny do polepšovny.

Marie však ve svém osobním názoru na danou problematiku nepřikládala výchově takový význam: „Byly různé povahy, nesli si ale po rodičích již do života, vrozené vlastnosti, že když nechtěl, ani žádný spustlík ho nepředělal, kdežto někteří byly již malí, jako příští břemeno obce a postrach strážníků známí“.³⁵⁸ V této větě se kromě Mariina pohledu na důležitost výchovy u dítěte ukazuje také dobová mentalita. Nepřízpůsobivý jedinec se stane „břemenem“ obce, ať již jako někdo, kdo žije za hranicí zákona, či např. jako žebrající. Představoval finanční zátěž pro obec, a tedy i pro obyvatelstvo, které do společného rozpočtu přispívalo. Tím, že obec umístila dítě do pěstounské rodiny, však pro ni starost o sirotka nekončila.

Když dítě dosáhlo věku 14 let, tedy poté, co absolvovalo povinnou školní docházku, dávalo se do učení. Rozhodnutí dát obecního sirotka k řemeslu bylo motivováno pragmatickými důvody. Když se dítě řemeslu vyučilo, bylo dříve schopno se živit a stávalo se společensky užitečným. V protokolech odboru sociální péče zjistíme, že obory, na které byli sirotci posíláni, jsou rozmanité. Nalezneme zde např. pokrývače, košíkáře, klempíře, zahradníka či holiče. Čím byl výběr povolání pro konkrétního sirotka motivován, není jasné, zdá se však, že volba neodrážela jejich preference či sklony. Jednotliví členové odboru zjišťovali osobně u potenciálních mistrů, zda je možné dát k němu sirotka do učení, a následně se pak zajímali, zda k němu skutečně vstoupil. Sama Marie přiznává, že „... málo kdy se to povedlo, by sirotek při tom zůstal“.³⁵⁹ Obec se však alespoň snažila připravit nezajištěné děti na to, aby se o sebe v budoucnu byly schopny samy, postarat.

³⁵⁶ Protokoly odboru sociální péče a aprovidační komise (26.9.1917-23.7.1929), 16. leden 1920.

³⁵⁷ Tamtéž, 21. červen 1921.

³⁵⁸ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 18.

³⁵⁹ Tamtéž.

Kromě obecních sirotek se odbor sociální péče staral také o mravnost mládeže, a to nejen té, za jejíž výchovu nesla obec zodpovědnost. Mravností mládeže se zabývaly převážně vzdělávací ústavy, ale jednání odboru se občas této problematiky také dotýkala. Jednou z hrozeb zkažení morálky mládeže byla návštěva biografů. Zpočátku řešil odbor tento problém zákazem návštěvy biografu pro děti, respektive mládež. Po čase se však zjistilo, že mládež toto nařízení nerespektuje. Proto zástupci odboru přistoupili k radikálnějšímu řešení, které jim schválila městská rada: „... *schvaluje se návrh chudinského odboru, aby vydán byl zákaz toulání dětí večer a stanoví se určité hodiny dle roční doby: v létě od května až do července do 9 h. na jaře do 7 hod. v srpnu až v září do 8 hod., v zimě do 6 hod. večer. Dále nechť se přísně provádí dozor, aby do biografu dívky nepřicházeli*“.³⁶⁰ Na dodržování zákazu měla dohlédnout policie zosíleným dozorem.

Do působnosti odboru spadala i péče chudinská. Sociálně slabší občané dostávali příspěvky, které jim byly na základě jejich potřeb obcí prisuzovány. Ve většině případů se jednalo o částku od 10 do 30 Kč měsíčně. Pracovníci odboru zjišťovali, zda mají žadatelé na příspěvky nárok, především, zda mají domovské právo. Dále se zohledňovala finanční situace rodinných příslušníků. Pokud např. žádala jistá M. Wotavová o podporu, bylo zjištěno, že „... *táž má však dva dospělé syny, kteří vydělávají a jest tudíž jejich povinností, aby se o matku starali*“.³⁶¹ Pokud existovala byť jen hypotetická možnost, že by o chudého mohlo být postaráno jiným způsobem, nebyla mu podpora přiznána nebo získal jen minimální možnou částku, která však potřebné náklady na život nemohla pokrýt.

Zatímco sirotčinec byl v Poděbradech zřízen až v průběhu 20. století, chudobinec zde existoval již od počátku století předchozího. Svůj dům dal ke zřízení chudobince k dispozici někdejší purkmistr Martin Paroubek, který k tomuto účelu založil také chudinskou nadaci.³⁶² Budova byla po první světové válce přestavěna a díky těmto úpravám získala kapacitu 30 lidí.³⁶³ Rozhodování o finančních podporách nebylo vždy tak jednoduché, už z toho důvodu, že nebylo anonymní. Členové odboru znali osobně všechny staré a nemocné občany, kteří v chudobinci pobývali, a jejich situace jim tudíž nemohla býti lhostejná. Marie jako referentka odboru poznamenala k této problematice následující: „*Báby v chudobinci ze začátku na mne působily s jejich nářky. Všem jsme hleděli zvýšit jejich přídavky, ředitel Čihák opravdu jim byl dobrým*

³⁶⁰ Protokoly městské rady 1917-1922, 2. září 1920, č. kn. 103, s. 420.

³⁶¹ Protokoly odboru sociální péče a aprovizační komise (26.9.1917-23.7.1929), 11. listopad 1919.

³⁶² ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 1. díl (Do roku 1850)*. Praha: Scriptorium, 2001, s. 190-191.

³⁶³ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850-1948)*, s. 158.

strážcem, ale někdy zle na ně také pro jejich nesnášenlivost huboval. Jednou také říkal, že už musel z chudobince utéct, že baby před ním se do sebe daly abych prý se tam šla podívat. Jak jsem byla už na dvoře, všechny se hrnuly žalovat. Já je vyslechla a povídám: ‚Víte báby co, máte mnoho ‚geistu‘, tak jsme si povídali s p. tajemníkem, že Vám přestanem přilepšovat, dostanete jen co vám patří a dost. Až zkrotnete, tak budeme vidět.‘ Víc nic, a šla jsem pryč. Dědkové se smáli, jak byly babky skoprněli. Za tři dny hlásila „wertrová“, že jsou všechny jako sestry“.³⁶⁴

Ačkoliv výše citovaná situace může působit komicky, naráží na nedostatečnost rozhodování, které se řídí pouze objektivními faktory. Pokud by chudí získávali částku v minimální výši, pravděpodobně by jim na pokrytí všech nákladů nestačila. Marie Komárková vystupuje v této situaci zdánlivě nekompromisně, ale zdá se, že se za zlepšení životních podmínek těchto lidí zasazovala i na jednání odboru: „*Ve schůzích sociální péče, jednou paní Hlaváčová se smála, když prý vidím, že tomu neb oné by komise nepřidala, říkám, vždyť už je jako pápěrka, dlouho tady nebude a zatím bábě přidáváme už po kolikáté*“.³⁶⁵ Protokoly z jednání dávají v tomto Marii Komárkové za pravdu. Nejen, že se podpory chudým pravidelně zvyšovaly a upravovaly podle situace, ale i sama Marie, stejně jako členové odboru, přicházeli pravidelně s návrhy jmen lidí, kteří finanční výpomoc nedostávají a potřebují ji. Pokud někdo žádal o zvýšení podpory, ve většině případů se tak stalo. Zamítnutí přišlo pouze tehdy, pokud žadatel neměl v obci domovské právo nebo měl práceschopné potomky, u nichž se očekávalo, že se o rodiče postarají.

Domovské právo zasahovalo také do další oblasti, která se v odboru řešila. Jednalo se o bytovou otázku. Nedostatek bytových prostor se netýkal pouze Poděbrad, ale byl problémem celostátním. Proto na tuto situaci reagovala i dobová legislativa: „*Paní radní Komárková sděluje, že zákonem ze dne 30. října 1919 č. 592 sb. z. a n. nově bylo upraveno zabírání bytu. Dle § 22 cit zákona může k provádění oprávnění ze zákona plynoucích obec zvoliti bytovou komisi*“.³⁶⁶ Bytová komise byla zvolena osmičlenná a Marie se stala její předsedkyní.³⁶⁷ Měsíc po svém zvolení však rezignovala „... *dovolávajíc se nevděků a rekriminací* ...“.³⁶⁸ O této své předsednické epizodě ve vzpomínkách nereferuje. V bytové komisi však zůstala i nadále. Poválečné zabírání a přidělování bytů nehodnotí však příliš kladně: „*Bytová komise, to byl*

³⁶⁴ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 17.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 17–18.

³⁶⁶ Protokoly obecního výboru 1912-1922, 24. listopadu 1919, č. kn. 89, s. 327.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Protokoly městské rady 1917-1922, 11. prosinec 1919, č. kn. 103, s. 290.

takový smutný výplod poválečné doby. Každý chtěl rychle pěkně a lacino bydlet. Za ochrany nájemníků, každý myslel, že může s domácím dělat co se mu líbí. Také nikdo by nevěřil, co lidi si v důsledku této ochrany dovolovali. Byly arciť křiklavé případy hrozného bydlení, ale co nikdo nechtěl uznat, to bylo, že přes koleno rychle vše se nedá lámat. Chodili jsme rekvírovat byty. Hamrník soc. dem. byl velice radikální, ostatní členové se tomu hleděli přizpůsobit, aby se snad neřeklo, že nadržují majitelům bytu“.³⁶⁹

Názor Marie Komárkové na představitele sociální demokracie byl již výše prezentován, proto nepřekvapí ani negativní hodnocení jednoho ze členů bytové komise, který byl shodou okolností sociálním demokratem. Lze tedy předpokládat, že Marie s jeho postupem nesouhlasila již z principu. Na druhou stranu byla situace s nedostatkem bytů v poválečné době vážná a nelze tedy vyloučit ani radikální jednání některých představitelů bytové komise. Dobové hodnocení situace tak, jak jí Marie Komárková vnímala roce 1919, nabízí městská kronika, v níž je citována osobní zkušenost tehdy ještě předsedkyně bytové komise: „Na 60 rodin bydlí zde ve sklepích, na půdách, v stodolách a na 120 žádostí jest všech dohromady! Jsou lidé, kteří se obětují v zájmu humanity cele, kteří dovedou za vybraný příspěvek budovat pro chudinu ty nejlepší útulky, ale jděte k nim, aby popustili ze svého zbytečně velkého bytu jednu místnost pro rodinu, která bydlí na půdě, kde matka pětitydenní dítě nemůže koupat, že by jí stuhlo, a tu Vám řeknou, že jste – bolševik! Když se potom musí sáhnouti k prostředku donucovacímu, když jde četník usazovat nájemníka, tu ... si myslím, že jsme opravdu na tom hůře, než-li za starého Rakouska“.³⁷⁰

Bylo již naznačeno, že hlavní roli hrálo u přidělení bytu domovské právo. Primární pro představitele obce bylo postarat se o své občany. Pokud někdo z jiné obce zabíral prostory, které mohly být přiděleny „domácím“, mohla obec využít práva postrku, tedy odvezení nežádoucích osob do domovské obce.³⁷¹ Na jeden takový incident Marie ve svých vzpomínkách upozorňuje: „Najednou jednou v zimě p. ředitel Čihák mně hlásí, že ve Zbuzanech u Ryglů v poledne vystěhují nájemníka exekučně a žena že se čeká každou chvíli do kouta. Ježto sem nepatřejí musí je obec odvést do jejich domovské obce, Tedy jsem se vydala v tom sněhu do Zbuzan. Tam Ryška, ten nájemník, seděl ve světnici a okolo něho čtyři malé děti, na bedně žena,

³⁶⁹ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 29.

³⁷⁰ Kronika 1918–1921, AM Poděbrady, s. 80.

³⁷¹ K této problematice srov. HLAVÁČKA Milan – Postrk. In: Útisk, charita, vyloučení: sociální 19. století: sborník příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 27.2.-1.3.2014 / Praha: Academia, 2015 s. 330-341 a STOKLÁSKOVÁ Zdeňka – Postrk jako nástroj chudinské péče. In: Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení / Praha: Historický ústav, 2013 s. 293-318.

sotva se mohla hýbat. Venku stál exekutor a čekal s mužskými, že je ve dvanáct hodin vystěhují na vůz. Domáci Rygl, nebyl doma, ona nechtěla o odkladu ani slyšet“.³⁷² Marie situaci urovnala tak, aby rodina mohla ještě několik dnů v bytě zůstat, a během této doby jim zajistila ubytování jiné.³⁷³ Díky pohotovému jednání nemusela být rodina do domovské obce odvezena. Takový osobní přístup však nebyl samozřejmostí, takže podobných případů, které neměly pro nevyhovující osoby dobrý konec, nebylo málo.

Chudinství úzce souviselo s dalším sociálním problémem a tím byla nezaměstnanost.³⁷⁴ Instrumentem řešení nezaměstnanosti byla státem zavedená podpora. Ta však většinou nestačila ani na pokrytí základních potřeb jednotlivce, natož pak celé rodiny. „Tenkrát to ale opravdu byli ubozí lidé, neb když neměli práci, neměli také co jíst. Nyní, když má práci, dá si dobrou stravu, zábavu a dostane podporu, chleba, uhlí, brambory, a různé potraviny. Obec také nemohla nic velkého podnikat, přes válku vše bylo v desolátním stavu, stavby, dlažba, sady, stálo to velké peníze a my byli pamětliví, že hospodaříme s cizími mozoly ...“.³⁷⁵ Tato citace vystihuje atmosféru prvních poválečných let velice dobře. Nezaměstnaní měli existenční problémy a obec nemohla zajistit odpovídající finanční náhradu všem. Většina praceschopných lidí měla tedy motivaci řešit svou situaci hledáním zaměstnání.

„Pamatuji si dobře dělníci ještě dnes,“³⁷⁶ když jsem chodila od stavitele k staviteli a prosila o práci lidem, když jsem u nádraží seděla na kameně s nimi a čekala až inženýr od regulace bude hotov s vykládáním strojů pro regulaci. Nemohl být s těmi svými lidmi hotov, stroj né a né se hnout, řekla jsem tedy se mnou čekajícím dělníkům, aby bez nároků na odměnu, skočili jim pomoci. Bylo jich as dvacet, tak práce byla ihned udělaná. Když to vyložili, oklepali si ruce a šli zase ke mně. Inženýr koukal za nima, bylo mu to divné, že nechtí odměnu hned, jak to dělávají. Když poodešel, šla jsem k němu a prosila o práci pro ně. Řekla, abych ráno tam deset jich poslala prozatím, že bude hledět je všechny zaměstnat do čtrnácti dnů. Šli jsme tedy na radnici a tam jsme vybírali ty, kteří to nejvíce potřebovali. Vystoupil Jansa a povídá: „Já to za nich paní radní vyberu, já je dobře znám. Sám počkám až za čtrnáct dní, ona to stará ještě se mnou vydrží.“ Neřekl to ale snad z lenosti, byl dobrý dělník. Vybrali samé, kteří měli více dětí, bez křiku, klidně a byly všichni spokojeni“.³⁷⁷

³⁷² Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 31.

³⁷³ Tamtéž.

³⁷⁴ K nezaměstnanosti jako historickému fenoménu srov. RÁKOSNÍK Jakub – Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938. Praha: Univerzita Karlova, 2008.

³⁷⁵ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 34.

³⁷⁶ Zatrženo v originále

³⁷⁷ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 34.

Nezaměstnaní byli převážně z řad místního dělnictva. Dva velké podniky, tedy sklárna a cukrovar, nebyly schopny poskytnout práci všem. Cukrovar zaměstnával největší množství dělníků v době kampaně, nabízel tedy práci pouze sezonně. Sklárna se dlouhodobě potýkala s nedostatkem odbytu a musela naopak postupně své zaměstnance propouštět, čímž se v obci zvyšoval počet lidí bez práce.³⁷⁸ Částečným řešením složité situace byly různé „nárazové“ práce na obecních stavbách, které se ve dvacátých letech postupně realizovaly. Marie Komárková se dle své interpretace snažila pomáhat nezaměstnaným dělníkům osobní iniciativou. Chodila s nimi po místních stavbách a ze své pozice městské radní se přimlouvala za jejich zaměstnání na stavbách. Z protokolů odboru sociální péče vyplývá, že Marie Komárková projevovala v řadě záležitostí osobní iniciativu, ať už se jednalo o dojednávání míst pro vyučení sirotků či zjišťování si informací o životní situaci žadatelů o příspěvky. Z tohoto pohledu tedy není důvod zpochybňovat její výpověď.

Sociální péče vyžadovala značné finanční zdroje, kterých obce neměly po válce na rozdávání. Např. pro rok 1920 byl předložen následující schodkový rozpočet: potřeba 21 814,35 K; úhrada 8 038,15 K; schodek byl tedy vyčíslen na 13 814,35 K.³⁷⁹ Následující rok byl schodek ještě vyšší: potřeba 32 872,80 K; úhrada 8 673,36; celkový schodek byl 24 199,44 K.³⁸⁰ Ani v následujících letech tomu nebylo jinak. K financování všech sociálních opatření byl vyčleněn určitý obnos z ročního rozpočtu obce a částečně byl odbor odkázán na peněžité či věcné dary. Nedostatkem financí však trpěl celý rozpočet obce, bylo tedy třeba zajišťovat finance i jinými způsoby. Existovala zde Paroubkova nadace, z níž byl financován chudobinec.³⁸¹ Za války byly založeny ještě nadace pro sirotky: nadace Hráského, nadace městské spořitelny a fond Svobody, které fungovaly ještě v poválečných letech, ale jejich účel byl změněn.³⁸²

Tradičním způsobem získávání finančních prostředků byly sbírky. Ty probíhaly např. osobním výběrem příspěvků po městě na konkrétní účel nebo byly oslovovány peněžní ústavy a průmyslové podniky. Většinou byly získávány finanční příspěvky, ale někdy se mohlo jednat o pomoc ve formě věcných darů, jako např. látka na oblečení pro sirotky a děti z chudých rodin. Způsoby financování svého odboru se Marie Komárková snažila řešit i osobní iniciativou. Tak např. na schůzi městské rady navrhla, aby lázeňská společnost „... věnovala místo placení příspěvků z koncertů do chud. pokladny této pokladně hrubý výnos z jednoho nedělního

³⁷⁸ *Kronika 1921–1925*, AM Poděbrady, s. 38.

³⁷⁹ Protokoly odboru sociální péče a aprovidační komise (26.9.1917–23.7.1929), 2. prosinec 1919.

³⁸⁰ Tamtéž, 15. listopad 1920.

³⁸¹ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 158.

³⁸² Protokoly odboru sociální péče a aprovidační komise (26.9.1917–23.7.1929), 18. října 1922.

koncertu“.³⁸³ Navýšení chudinského fondu znamenalo také převedení vybraných pokut za nedodržování policejních hodin v hostincích.³⁸⁴

Nelze si však dělat iluze, že Mariina angažovanost tak, jak byla výše uvedená, byla motivována jen potřebou pomoci potřebným. Když popisuje, jak sháněla osobně práci nezaměstnaným, hodnotí svou práci slovy: „*Dalo mně to někdy dost starosti, ale já to dělala ráda a na regulaci, rádiovce, hydrocentrále, na stavbách ve městě, všude mne znali a jak jsem se blížila, věděli, že mám zase nějaké ruce, které by rády pracovaly a práci pro ně nemám. ... Těšilo mne, že jsou spokojení a věděla jsem, až přijde cokoli, nedají se k ničemu již strhnout, neb věděli, že když nikdo jiný, já to s nimi myslím poctivě a já věděla, dokavade je práce, ty lidi nemají chut' nějaké svody poslouchat. Jako strana, jsme neměli strach, že volby, které³⁸⁵ potom přijdou, stanou se nám katastrofou, neb jsem nestavěla na velkém povídání, ale na péči o ty lidi a to jsem viděla, že mne nezklame“.³⁸⁶ Hlavní myšlenku Marie dokonce sama v textu zatrhlá. Viditelná práce představitelů obce působila na občany, respektive voliče lépe, než když se o jejich schůzích mohli dočíst pouze na stránkách místních periodik. Navíc takové jednání vyvolávalo dojem, že obec, reprezentovaná v tomto případě osobou radní Komárkové, reálně řeší problémy svých občanů. Získávala tak pro národní socialisty sympatie potenciálních voličů, které mohli zúročit v následujících volbách a obhájit tak svou pozici. Kromě řešení složité sociální situace tak navíc získávala důležitý politický kredit.*

³⁸³ Protokoly městské rady 1917-1922, 22. červenec 1920, č. kn. 103, s. 398.

³⁸⁴ Protokoly odboru sociální péče a aprovisační komise (26.9.1917-23.7.1929), 17. leden 1921.

³⁸⁵ Zatrženo v originále.

³⁸⁶ Sešit – První volby do obcí po převratu, s. 35.

8. Od důvěrnice k vyloučení z Československé strany socialistické

8.1. Důvěrnice místní organizace Československé strany socialistické

Na září roku 1923 byly plánovány další volby a Marie Komárková se před volbami stala důvěrnicí místní organizace ČSS. Národní socialisté se na nadcházející volby připravovali pečlivěji než místní organizace ostatní stran, které veřejnou agitaci omezily pouze na volební schůze.³⁸⁷ Místní organizace ČSS vypracovala pod názvem „*Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech*“ souhrn všeho, co se za poslední čtyři roky v poděbradské samosprávě projednávalo a odhlasovalo. K autorství tohoto textu se hlásí sama Marie Komárková,³⁸⁸ pod ním jsou však kromě Marie podepsáni ještě předseda radničního klubu J. Říha, člen klubu J. Kubín a místodůvěrník V. Trajhan.³⁸⁹ Původně ho Marie přečetla jako referát na veřejné předvolební schůzi a tento leták šířili národní socialisté mezi voličstvem.

Účelem textu bylo ukázat důležitou roli národních socialistů při jednotlivých jednáních a intervencích, jako např. o umístění radiotelegrafické stanice. O ní píše: „*To, že stanice dnes je v Poděbradech, máme jen co děkovat našim zástupcům na radnici a bratrům v Národním shromáždění*“.³⁹⁰ Celá agitace je zakončena prohlášením: „*Strana senátora br. Klofáče v Poděbradech ví, že za práci svých členů na radnici se stydět nemusí. Nečiníme bombastická provolání, ale dáváme voličstvu možnost nahlédnouti, jak naši členové na radnici se zachovali. Jejich práci oceníte, budete-li volit kandidátku strany českosl. socialistů*“.³⁹¹ Na ostatní strany a jejich zástupce však není v textu nijak útočeno, pouze se v něm upozorňuje, že v některých momentech zůstávali národní socialisté v obecním zastupitelstvu či městské radě osamoceni³⁹², což můžeme doložit např. hlasováním o možnosti koupi zámku, s nímž, kromě národních socialistů a jednoho republikána, nikdo nesouhlasil.

Proti obsahu letáku se na stránkách Poděbradských novin postupně ohradili ředitel lázní Karel Nováček: „*Radniční klub strany československých socialistů v Poděbradech vydal předvolební leták ‚Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech‘, který – povšechně řečeno – od počátku až do konce není ničím jiným nežli přímo chorobnou samochválou radních klubu čsl. socialistů,*

³⁸⁷ *Kronika 1921–1925*, AM Poděbrady, s. 94.

³⁸⁸ *Sešit – První volby do obcí po převratu*, s. 41.

³⁸⁹ OF Karel Komárek, *Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech.*, proz. č. kart. 5.

³⁹⁰ Tamtéž.

³⁹¹ *Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech.*, proz. č. kart. 5.

³⁹² Tamtéž.

na kterou hodí se jedno dobré staré české přísloví...“.³⁹³ a místní organizace čsl. nár. demokracie: „Hromadně řečeno: leták vnesl mezi lid klam a vědomě demagogicky nepravdu“.³⁹⁴ Odpověď národních socialistů byla prostá: text vychází z protokolárních zápisů.³⁹⁵ Což ale nevyvrací možnost účelového výběru některých témat či potlačení zásluh ostatních stran. Můžeme však říci, že i přes tuto písemnou přestřelku na stránkách místního periodika proběhla předvolební agitace celkem v poklidu, soudě dle toho, jak je popsána v kronice.³⁹⁶

Ve volbách nakonec Československá strana socialistická v Poděbradech získala největší počet hlasů, výsledek byl však značně odlišný od prvních obecních voleb v Československu. Oproti původním 13 mandátům, získali národní socialisté jen 11, sociální demokraté, kteří měli v roce 1919 také 13 mandátů, získali hlasy pouze dva. Druhou nejsilnější stranou byla nově Komunistická strana Československa se sedmi zastupiteli. Československá národní demokracie získala pět mandátů, což pro ni znamenalo ztrátu dvou zastupitelů. Stejný počet měla i nová Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská, čtyři mandáty patřily Československé straně lidové, která tedy získala další dva mandáty, Strana republikánská měla v zastupitelstvu dva zástupce, oproti původnímu jednomu. Z přechozího zastupitelstva obhájilo svůj post jen 12 zastupitelů, tedy 1/3.³⁹⁷

Změn oproti prvním volbám bylo vícero. Byl zde větší počet stran, které v roce 1923 kandidovaly. Oproti původním pěti stranám jich tak v druhých volbách kandidovalo sedm. Situace na radnici v Poděbradech se značně proměnila i v důsledku celospolečenského dění. Socialistický blok, který na radnici v roce 1919 vytvořili národní socialisté a sociální demokraté, v dalších volbách v Poděbradech neobstál. Výsledek voleb byl fatální zejména pro sociální demokraty. Z druhé nejsilnější místní organizace se staly stranou menšinovou. Naopak nedávno vzniklá komunistická strana³⁹⁸ se stala druhou nejsilnější stranou. V čele volební kandidátky komunistů stál bývalý sociálně-demokratický radní B. Malovec, který svou práci v komunální politice obhájil a byl zvolen za novou stranu do obecního zastupitelstva a městské rady i v roce 1923. Společně s ním se do zastupitelstva dostal J. Ježek, který byl také v prvním

³⁹³ NOVÁČEK Karel, (Zasláno.), PN, 1923 (9), č. 38, s. 7.

³⁹⁴ Místní organizace čsl. nár. demokracie v Poděbradech, (Zasláno.) *Leták československých socialistů v Poděbradech*, PN, 1923 (9), č. 39, s. 7.

³⁹⁵ Výbor. Organizace strany českosl. socialistů v Poděbradech, (Zasláno.), PN, 1923 (9), č. 39, s. 6.

³⁹⁶ *Kronika 1921–1925*, AM Poděbrady, s. 94.

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ Ke vzniku Komunistické strany Československa došlo v květnu roku 1921, odtržením části členstva ČSDSD. Ve stejném roce vznikla a stejným způsobem vznikla i poděbradská organizace komunistické strany.

volebním období za sociální demokracii v městské radě a v průběhu mandátu změnil svou stranickou příslušnost. Zbytek komunistických kandidátů byl v samosprávě nový. Navzdory antiklerikálním tendencím posílila svou pozici Československá strana lidová, z čehož lze usuzovat, že protikatolická agitace měla na poděbradské voličstvo spíše opačný efekt, pokud tedy předpokládáme, že spolu tyto události mohly souviset.

Došlo také ke snížení počtu žen v obecním zastupitelstvu. Poděbradské noviny k tomu poznamenaly, že: „*Při předešlých volbách v Poděbradech bylo zvoleno do obec. zastupitelstva 7 žen, tentokrát však jen 3. Patrně se ženy ve veřejné práci neosvědčily*“.³⁹⁹ Soudě dle příspěvku v Poděbradských novinách byla tedy Marie Komárková jedinou ženou z původního zastupitelstva, která se osvědčila a která byla opět zvolena i do obecní rady. Kromě odboru sociální péče, který byl Marii jako referentce ponechán z předchozího období,⁴⁰⁰ jí byl přidělen ještě odbor okrašlovací, který vznikl rozdělením okrašlovacího a hřbitovního⁴⁰¹ odboru po rezignaci referenta agrárníka J. Živnůstky.⁴⁰² Již při zběžném pohledu na protokoly z jednání odboru sociální péče se dá zjistit, že schůzi bylo o poznání méně než v období prvním. Do odboru okrašlovacího pak spadala především úprava městské zeleně a obecně udržování veřejných prostor, ve kterých se zdržovali nejen obyvatelé Poděbrad, ale samozřejmě také návštěvníci lázní, na jejichž komfort byl ohled brán především. Odbory byly osmičlenné, poměr jednotlivých stran byl však odlišný: tři hlasy měli národní socialisté, dva hlasy komunisté a po jednom hlasu měli národní demokraté, strana živnostníků a strana lidová.

Po menších komplikacích, byla Marie zvolena do ústředního komitétu dráhy českého severovýchodu. Nakonec byla ještě zastupitelstvem zvolena počtem 32 hlasů členkou správní rady lázeňské společnosti jako zástupce obce. Druhým zástupcem obce se stal komunista J. Hájek.⁴⁰³ V tomto období byla Marie na vrcholu své kariéry v samosprávě. Vzhledem k tomu, že byla čelní představitelkou strany, která vyhrála v Poděbradech volby, existovala možnost, že se také stane starostkou města. K této eventualitě si poznamenala: „*V organizačním výboru, když jsme měli o tom jednat, vystoupil br. Zrna, vážný člověk a pravil, že činí návrh, abych já byla starostou, že si to nejvíce zasloužím, jak u obce tak v organisaci. Já na ně zůstala koukat a povídám, to jste nějak už si přiváhli páni bratři. Za jedno, nikdy jsem o tom ani neuvažovala, vždy jsem měla na mysli jen abychom to vyhráli, nemám navrhovat, ale jako důvěrník strany,*

³⁹⁹ An., *Ženské mandáty*, PN, 1923 (9), č. 38, s. 5.

⁴⁰⁰ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 11. říjen 1923, č. kn. 90, s. 91.

⁴⁰¹ Tamtéž. Odbor hřbitovní byl přidělen radnímu J. Pekovi.

⁴⁰² Protokoly městské rady 1922–1926, 18. říjen 1923, č. kn. 104, s. 222.

⁴⁰³ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 11. říjen 1923, č. kn. 90, s. 93.

Vám dávám na uvážení, abychom br. Kocha zase volili starostou“.⁴⁰⁴ Svůj nezájem o funkci starostky odůvodňuje ve vzpomínkách slovy: „*Neměla jsem opravdu ani na senátorskou funkci chuť, neb když Klofáč o tom se zmínil a já se to dozvěděla, ihned jsem mu psala, že pro takovou funkci nemám chuť se rodiny ještě více vzdalovat*“.⁴⁰⁵ V této souvislosti připomeňme Mariina dědečka, který byl dlouholetým členem loučeňské samosprávy, ale nikdy dle jejích slov neusiloval o místo starosty. Neochota přijmout takto zodpovědnou pozici se projevila i u samotné M. Komárkové. Do jaké míry bylo její zvolení do úřadu starostky relevantní, v pramenech nezjistíme. Můžeme však podle problémů, které předcházely jejímu zvolení do ústředního komitétu dráhy českého severovýchodu, usuzovat, že volba ženy starostkou byla za daných okolností přinejmenším problematická.

Více než půl roku po svém druhém zvolení si Marie Komárková začala dělat poznámky z jednání všech institucí, ve kterých působila. Ke svému rozhodnutí uvádí: „*Jest zapotřebí jisté komické nebo vážné věci si poznamenat ze schůzí a.t.d. Jsou to jen momenty, které mohou někdy býti dobré*“.⁴⁰⁶ Více svůj záměr nevysvětluje. Účel poznámek mohl být vzhledem k množství povinností, které měla, zcela praktický. Poznamenávala si vše, co se na schůzích projednávalo, aby předešla riziku opomenutí něčeho důležitého. Z poznámek však vyplývá, že psaní využívala také k ventilování svých, většinou negativních, pocitů. Komárková se během druhého volebního období dostávala často do konfliktu s představiteli jiných stran, institucí, a dokonce i se straníky. Všechny tyto momenty jsou v textech zachyceny tak, jak je sama vnímala a jak na ni působily. Ačkoliv se nutně nemuselo jednat o zásadní spory, zdá se, že ji podobné situace tížily. Některé její komentáře jsou velmi explicitní a pomáhají tak odhalit povahu vztahu k osobnostem z jejího okolí.

Z protokolů je patrné, že ve druhém volebním období byla radní Komárková na jednáních obecního zastupitelstva a městské rady aktivnější. Důvodem byla zejména rozrůstající se agenda v důsledku kumulace funkcí, které po druhých obecních volbách zastávala. Její aktivitu však mohly ovlivnit také zkušenosti, které získala během prvních let v samosprávě a po vyhraných volbách se tak mohla cítit sebevědomě, což se projevilo i v jejím neskrývaném zájmu o problematiku, která se jí bezprostředně netýkala, respektive nespádala pod její odbory. V konfrontaci s nově zvolenými zastupiteli a radními se pak mohla cítit sebejistě a někdy i neadekvátně reagovat. Působení M. Komárkové v samosprávě a ve správní radě lázeňské

⁴⁰⁴ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 43.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 44.

⁴⁰⁶ Sešit – *Jest zapotřebí ...*, proz. č. kart. 4, 1920.

společnosti nebylo bezproblémové. Zatímco v prvním volebním období byly konflikty spíše výjimkou, po druhých volbách svým jednáním mnohdy sama vybízela k určité konfrontaci, protože měla tendenci zasahovat jednotlivým referentům do jim svěřených odborů.

Spory měla zpočátku především se členy jiných stran. Nejednalo se však pouze o strany opoziční, tedy ty, které nebyly zastoupeny v městské radě. Ačkoliv národní socialisté vytvořili se sociálními demokraty v obecním zastupitelstvu a městské radě tzv. socialistický blok, nepostupovali představitelé stran vždy jednotně. Marie Komárková byla ve výtkách adresovaných jednotlivým zastupitelům, referentům či, v případě lázeňské společnosti, akcionářům bezprostřední. V jejím případě můžeme sledovat, že některé konflikty vznikaly nejen na základě rozdílných názorů vyplývajících z politických preferencí, ale i z antipatií. Marie Komárková své negativní emoce vyjadřuje v zápiscích především vůči osobě již zmíněného radního B. Malovce, se kterým měla neshody již v prvním volebním období, kdy byl ještě členem sociální demokracie. Na jedné ze schůzí městské rady si např. Marie stěžovala, „... že členové městské rady sami jednají proti usnesení obec. zastupitelstva, když v hostincích obecnístvo poučují, že nemusí dávky zavedené platit, což není jistě správné“.⁴⁰⁷ Ačkoliv se zdánlivě jednalo o neadresnou kritiku, reakce radního B. Malovce ukazuje, že radní Komárková neměla na mysli všechny členy městské rady. Jediným, kdo reagoval na tuto výtku, byl B. Malovec, její tvrzení se však nepokusil jakkoli vyvrátit, ale odpověděl osobním útokem. Vyčetl jí, že když byla dotázána jedním občanem, který městskou radu žádal o snížení poplatku z koncese, jak byla jeho žádost vyřízena, tvrdila mu, že se hlasování neúčastnila, ačkoliv na schůzi přítomna byla. Marie Komárková si v reakci na radního Malovce požádala o kontrolu protokolu z daného dne,⁴⁰⁸ kterým byla v následující schůzi její absence při zmíněném hlasování potvrzena.⁴⁰⁹

Vývoj vztahu radní Komárkové s B. Malovcem, který byl zjevně ovlivněn oboustrannou averzí, lze sledovat od počátku jejich působení v samosprávě. Nelze však vyloučit ani zkušenost z dřívějšího období, kterou však pro absenci dochovaných pramenů nelze dokumentovat. Zmínkou o B. Malovcovi začínají také poznámky v roce 1924. Zda byl právě B. Malovec důvodem, proč si Marie Komárková začala zapisovat vše, co se na jednotlivých schůzích projednávalo, nelze s jistotou tvrdit. Je však patrné, že zápisků týkajících se chování B. Malovce je v jejích poznámkách mnoho a téměř vždy negativních. Kromě radní Komárkové měl však

⁴⁰⁷ Protokoly městské rady 1917-1922, 10. březen 1921, č. kn. 103, s. 496

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 498.

s B. Malovcem konflikt osobní povahy na jednání městské rady také její spolustraník radní J. Kubín. Jejich spor se musel nakonec řešit až u soudu, který vyzněl ve prospěch J. Kubína.⁴¹⁰

Nejproblematictější vztah měla však radní Komárková s výše zmíněným komunistou J. Hájkem, kterého ve svých poznámkách s oblibou přezdívá *bolševik*. Nejčastějším zdrojem jejich konfliktů, kterých si na půdě samosprávných institucí všímali i ostatní zastupitelé, bylo jejich spolupůsobení ve funkci delegátů obce v lázeňské společnosti. Neshody vyplývaly především z toho, že J. Hájek nebyl členem městské rady a od počátku podezíral Marii Komárkovou, že zájmy reprezentované v lázeňské společnosti nejsou v souladu s přáním městské rady. V této domněnce ho mohl utvrzovat B. Malovec, který naopak členem rady byl a měl s radní Komárkovou problém dlouhodobě. Situace se vyostřila již v červenci roku 1924 na schůzi městského zastupitelstva. Jedním z bodů jednání bylo prodloužení nájemní smlouvy lázeňské společnosti, která se týkala pronájmu železitých lázní „u kostelíčka“.⁴¹¹ J. Hájek ve svém projevu s politováním konstatoval, že „... *jest veřejnost zdejší rozčarována tím, že není kontaktu mezi obcí a lázněmi* ...“, načež se obrátil k Marii Komárkové se slovy, „... *že není dobře své osobní věci v lázních uplatňovati jménem městské rady, která by se jistě s náhledy takovými neztotožňovala, paní Komárková přišla z městské rady, aby se svolala schůze správní rady a když to v protokolu bylo čteno, popřela, že by toho byla žádala, podala žalobu na pana přednášejícího* [J. Hájka – pozn. VK] *na základě lži* ...“.⁴¹² Z citace vyplývá, že J. Hájek vnímal M. Komárkovou jako překážku v komunikaci mezi lázněmi a obcí a také, že měl velmi konkrétní informace z jednání městské rady. Poněkud zmatený protokol pomáhají rozklíčovat Komárkové poznámky. Ta si zapsala, že jí J. Hájek vytkl vystupování na půdě městské rady, kde řekla „*lži a klepy*“⁴¹³ a žádala schůzi městské rady a lázeňské rady, což jí nebylo uloženo. Nejvíce se jí dotkla poznámka, že pronesla v městské radě *lži a klepy*, za což se ho rozhodla žalovat.

Na návrh B. Malovce byl J. Hájek pozván na zasedání městské rady, kde byl vyzván, aby objasnil svou kritiku směřovanou na osobu radní Komárkové. Ta s tímto postupem nesouhlasila a trvala na řešení sporu soudní cestou,⁴¹⁴ ale i přes to byl J. Hájek pozván. Ve svém projevu v podstatě zopakoval slova, jež přednesl již na jednání zastupitelstva. Dále promluvil o chování

⁴¹⁰ Protokoly městské rady 1917-1922, 12. červen 1924, č. kn. 103, s. 329.

⁴¹¹ Lázně byly v blízkosti tzv. Havířského kostelíčka, tedy Kostel Nanebevzetí Panny Marie, ve 30. letech 20. století však byly zbořeny. Více srov. ŘEZNÍČEK Michal – *Železité lázně „u kostelíčka“ v Poděbradech*. In: Vlastivědný zpravodaj Polabí/ Poděbrady: Polabské muzeum v Poděbradech 42, (2011), s. 22-54.

⁴¹² Protokoly městského zastupitelstva 1922-1936, 24. září 1924, č. kn. 90, s. 132.

⁴¹³ Sešit – *Jest zapotřebí* ..., 24. VII. 1924.

⁴¹⁴ Protokoly městské rady 1922-1926, 31. červenec 1925, č. kn. 104., s. 355.

Marie Komárkové vůči jeho osobě, která po něm údajně žádala, aby referoval o usneseních městské rady před správní radou společnosti, což nemohl učinit, protože v této věci nebyl informován. Chování radní Komárkové popisuje slovy: „... *na to hned proti mně lidi pošťala, žalovala na mne v městské radě ...*“.⁴¹⁵ Na jeho vyjádření reagovala Komárková podrážděně a vyzvala jej, aby o lázních referoval sám. O jeho projevu si poznamenala: „*Byla to čistě komedie s člověkem nemyslicím o ničem ani trochu nápadu*“.⁴¹⁶

„*15/IX Ráno v devět hodin soud s Hájkem. ... Rada Fialka řekl, že prý jestli se to nesrovná bude muset z toho udělat přečin proti úřední osobě a tu aby Hájek si to rozmyslel jestli chce, neb nechce prohlášení udělat. Hájek mluvil z cesty jako vždy. Trvalo to půl druhé hodiny a na konec učinil prohlášení, že zastupitelstvu přednese nadiktovanou p. radou Fialkou omluvu. Zaplatí všechny útraty. Chtěl alespoň abych zaplatila 5 Kč. aby nebyl tak morálně a finančně zničen. Zasmála jsem se té chytrosti. Budu vidět jestli udělá co má nařízeno*“.⁴¹⁷ Celá banální kauza měla dohru na jednání zastupitelstva,⁴¹⁸ kde byl J. Hájek nucen veřejně odvolat své nařčení. I v této situaci byla Marie Komárková důsledná. Všimla si totiž, že jeho prohlášení neodpovídá tomu, co mu bylo uloženo soudem a dožadovala se přesného znění omluvy, načež J. Hájek „... *vytáhl opis rozsudku a přečetl to jak p. rada nařídil*“.⁴¹⁹ Doslovné znění je uvedeno i v protokolu ze schůze: „*Prohlašuji, že ve své řeči pronesené 24. července v obecním zastupitelstvu v Poděbradech, ve které jsem vyvracel výtky proti mně paní radní Komárkovou v městské radě pronesené nechtěl jsem ji uraziti a zejména jsem jí nevinil, že by vědomě a zúmyslně proti mně mluvila nepravdu*“.⁴²⁰ O výsledku jejich sporu informoval i místní tisk.⁴²¹ Je zřejmé, že se pro J. Hájka jednalo o velice ponižující akt, ve kterém mu Marie Komárková nic neodpustila. Tato zkušenost poznamenala jejich spolupráci i do budoucna.

Druhé volební období v samosprávě bylo pro radní Komárkovou poznamenáno vzrůstajícím počtem konfliktů s některými zástupci obce, především z nově zúčastněné komunistické strany. Ačkoliv měla i nadále na starosti důležitý odbor sociální péče, ke kterému přibyla také agenda odboru okrašlovacího, většinu své pozornosti věnovala v poznámkách záležitostem týkajícím se situace ve správní radě lázeňské společnosti. Oproti prvnímu období v samosprávě měla po roce 1923 nepoměrně více závazků, kromě agendy spojené s jednotlivými odbory byla také

⁴¹⁵ Protokoly městské rady 1922–1926, 7. srpen 1925, č. kn. 104., s. 356.

⁴¹⁶ Sešit – *Jest zapotřebí ...*, 7. VIII. 1924.

⁴¹⁷ Tamtéž, 15. IX. 1924.

⁴¹⁸ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 23. říjen 1924, č. kn. 90, s. 136.

⁴¹⁹ Sešit – *Jest zapotřebí ...*, 26. X. 1924.

⁴²⁰ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 23. říjen 1924, č. kn. 90, s. 136.

⁴²¹ An., *Vyřízení spor.*, PN, 1924 (10), č. 38, s. 6.

členkou ústředního komitétu dráhy českého severovýchodu, delegátkou obce ve správní radě lázeňské společnosti a také členkou Místní školní rady. Povinností, které byly se svěřenými funkcemi spojené, byla celá řada a bylo tedy i více prostoru pro případnou kritiku, kterou však Marie zcela neunesla.

8.2. „Kabaret hadr“.⁴²² Správní rada akciové společnosti Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech.

Vznik společnosti Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech sahá ještě do období první světové války. Válka finančně obec vyčerpávala a ta se jako majitel lázní a pramenů rozhodla lázně zakcionovat. K tomuto rozhodnutí došlo definitivně na zasedání obecního výboru v květnu 1918.⁴²³ Akciový kapitál byl 5 000 000 K rozdělených do 12 000 hotově splacených akcií po 400 K, a 500 akcií v nominální hodnotě 200 000 K,⁴²⁴ které získalo město Poděbrady jako část splátky za prodaný majetek.⁴²⁵ Zakládajících členů společnosti bylo 10, mezi nimi např. uznávaný poděbradský občan lékárník Jan Hellich, prof. inž. Jan Vladimír Hráský, MUDr. Rudolf Jedlička nebo továrník a okresní starosta Vojtěch Kerhart.⁴²⁶ Část z nich byla poté na ustavující valné hromadě zvolena členy správní rady, jejímž předsedou byl následně zvolen J. V. Hráský. Generálním ředitelem se stal dosavadní správce poděbradské elektrárny Karel Nováček.⁴²⁷

Nejvyšším správním orgánem společnosti byla devítičlenná správní rada, do které obecní zastupitelstvo města Poděbrad volilo dva zástupce. Součástí správní rady byli také tři náhradníci, z nichž jeden byl též volen obcí.⁴²⁸ Obecní zastupitelstvo volilo také jednoho ze tří členů dozorčí rady a jednoho ze tří náhradníků.⁴²⁹ Původně byli všichni členové správní rady voleni na dobu tří let.⁴³⁰ Ve stanovách z roku 1921 bylo členství ve správní radě upraveno tak, že členství delegátů obce bylo rovno délce jejich mandátu v obecním zastupitelstvu. Pokud z nějakého důvodu mandát zastupitele, který byl zároveň členem správní rady lázeňské společnosti, zanikl, byl nahrazen také ve správní radě.⁴³¹ Prvními delegáty obce byli v prosinci

⁴²² Sešit – *Jest zapotřebí ...*, 9. VIII. 1924, Lázeňská rada.

⁴²³ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 120.

⁴²⁴ SOKA Nymburk, Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech akciová společnost, Stanovy z roku 1919, s. 10.

⁴²⁵ Nakonec se jednalo o 210 000 K, srov. ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 131.

⁴²⁶ Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech a.s. roku 1919, s. 1.

⁴²⁷ ŠMILAUEROVÁ Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948)*, s. 131.

⁴²⁸ Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech a.s. z roku 1919, s. 12.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 16.

⁴³⁰ Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech a.s. z roku 1919, s. 12.

⁴³¹ Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech a.s. z roku 1921, s. 12.

roku 1918 do správní rady zvoleni J. Kvíčala a J. V. Hráský, za náhradníka pak V. Obereigner.⁴³² Po prvních republikových obecních volbách však byli zástupci obce ve správní radě novým zastupitelstvem vyzváni, aby se vzdali svého členství. Jediný, kdo se odmítl vzdát členství, byl V. Obereigner, který se mezitím stal z náhradníka řádným členem. Novým zastupitelstvem byl tedy odvolán,⁴³³ což bylo potvrzeno roku 1920 okresní správní komisí.⁴³⁴ I z tohoto důvodu došlo v nových stanovách z roku 1921 k úpravě trvání členství delegátů obce ve správní radě lázeňské společnosti.

Vztah obce a lázeňské společnosti byl od zvolení nového zastupitelstva ovlivněn především rozložením sil v samosprávných institucích, v nichž většinu tvořil tzv. socialistický blok. Především národní socialisté se již v debatách o koupi zámku lázeňskou společností z pohledu jejích představitelů projeví jako určitá překážka v rozvoji lázní. Nejlépe to vystihuje gesto předsedy správní rady a radního J. V. Hráského, který během jedné z těchto debat demonstrativně rezignoval na post radního. Dalším sporným bodem bylo odebírání elektrického proudu od obecní elektrárny, který považovali zástupci lázeňské společnosti za příliš drahý,⁴³⁵ což se nakonec vyřešilo tím, že si společnost postavila elektrárnu vlastní.⁴³⁶ Důležitým momentem byla přítomnost členů a předsedy správní rady lázeňské společnosti, kterým šlo primárně o zájem lázní. J. V. Hráský si zřejmě během svého mandátu uvědomil, že tento model spolupráce nemůže bezproblémově fungovat a v dalších obecních volbách již nekandidoval.

Přístup Marie Komárkové k představitelům lázeňské společnosti, respektive ke správní radě a řediteli, byl již od prvních let jejího působení v samosprávě problematický. Marie Komárková byla mezi zastupiteli, kteří hlasovali proti návrhu, aby zámek koupila lázeňská společnost. Národní socialisté, tedy i radní Komárková, byli vnímáni jako ta část zastupitelstva, která brání lázním v jejich rozvoji. Dále např. připomeňme incident, kdy si Marie Komárková jako referentka odboru sociální péče zjišťovala mezi nájemníky v zámku, jaké jsou jejich podmínky, a následnou reakci ředitele lázní Karla Nováčka nebo její kritiku o poměrech v lázeňské společnosti, kterou prezentovala ve textu *Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech* před druhými obecními volbami v Československu, tedy krátce předtím, než byla zvolena do správní rady.⁴³⁷

⁴³² Protokoly obecního výboru 1912–1922, 11. prosinec, 1918, č. kn. 89, s. 284.

⁴³³ Tamtéž, 10. října 1919, č. kn. 89, s. 320

⁴³⁴ Protokoly městské rady 1917–1922, 19. únor 1920, č. kn. 103, s. 324.

⁴³⁵ ĎURČANSKÝ M. – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkář (1927–1939): vztah města a místního profitujícího podniku.*, s. 45.

⁴³⁶ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 13.

⁴³⁷ *Pravda o obecním hospodářství v Poděbradech.*, proz. č. kart. 5.

Marie Komárková se ve svých vzpomínkách vyjadřovala k osobnosti ředitele lázní velice kriticky, až pohrdavě, a i v tomto případě se zdá, že její nazírání na K. Nováčka bylo ovlivněno osobní nesympatií vůči němu. Zcela explicitně vyjádřila povahu jejich vztahu slovy: „*My jsme s Nováčkem spolu byli pořád na válečné noze*“.⁴³⁸ Karel Nováček byl ještě předtím, než se v roce 1919 stal ředitelem lázní, správcem staré poděbradské elektrárny, která byla na sklonku druhého desetiletí a počátkem dvacátých let 20. století nevyhovující a Poděbrady byly často bez dodávky elektrického proudu.⁴³⁹ Radní Komárková se změnou jeho pozice příliš nesouhlasila, protože „... *měl jen nižší průmyslovku, nikde nebyl a najednou ředitel lázní*“.⁴⁴⁰ Neodpovídající vzdělání a Nováčkovy charakterové vlastnosti diskreditovaly ředitele lázní v jejích očích.

Z výše popsaného vyplývá, že spolupráce Marie Komárkové s představiteli lázeňské společnosti ve správní radě byla již od počátku poznamenána vzájemnými negativními zkušenostmi obou stran a z její strany i předsudky. Jak bylo již naznačeno, také spolupráce s druhým zástupcem obce J. Hájkem byla přinejmenším komplikovaná, protože oba přistupovali ke své funkci odlišně. V poznámkách Marie Komárkové je problematice lázní věnováno postupně čím dál tím více prostoru a nejednou v souvislosti s jednáním ve správní radě vyjádřila touhu ukončit své působení v lázních. Po jednom ze setkání s ředitelem lázní si poznamenala: „*Nejlépe by bylo s tím praštit, ale to nemohu, neb by to vypadalo jako slabost*“.⁴⁴¹ Podobně formulovaných zápisků, ve kterých vyjadřuje své přání „*s tím praštit*“, se v jejích textech objevuje celá řada, zmínka o důvodu, proč na pozici ve správní radě lázeňské společnosti nerezignovala, je však jen tato jediná.

Obava z toho, že bude považována za slabou však může poukazovat na charakterové vlastnosti Marie Komárkové, v tomto případě především na zodpovědnost nebo soutěživost, které ji nutily utvrzovat okolí o své způsobilosti. Její obavy z neúspěchu můžeme vnímat i tak, že se Marie v téměř výhradně mužské společnosti cítila méněcenná a kladla na sebe mnohem vyšší nároky, které jí nedovolovaly si připustit, že jsou určité závazky nad její síly. O tom, že by pohlaví znamenalo problém, se zmiňuje jen vzácně, lze však předpokládat, že se s podobnými narážkami, že je žena, setkávala každodenně a měla tak podvědomě potřebu dokazovat oprávněnost svého veřejného působení. Na druhou stranu nemusela kritice podléhat jen z toho

⁴³⁸ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 14.

⁴³⁹ Tuto skutečnost dosvědčují nejen poznámky Marie Komárkové a protokoly městské rady, ale i nesčetné příspěvky Poděbradských, např. příspěvek s titulkem: *Kdy budeme svítit ...*; An., *Kdy budeme svítit...*, PN, 1920 (6), č. 38, s. 5.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 13.

⁴⁴¹ Sešit – *Jest zapotřebí ...*, 2. VIII. 1924.

důvodu, že je žena, ale také svými kvůli svým aktivitám, které nebyly pochopeny vždy tak, jak je ona sama mínila.

Vzhledem k četnosti zápisků, týkajících se správní rady lázeňské společnosti a skutečnosti, že si Marie Komárková krátce po svém zvolení do této instituce začala poznámky psát, lze usuzovat, že hlavní komplikací pro ni představovalo právě členství ve správní radě. Z určitého hlediska se může zdát, že dokonce v tomto období začala trpět duševními problémy, se kterými se potýkala v pozdějších letech. Náznakem možných psychických potíží může být její přesvědčení o zlých úmyslech jejích oponentů. V zápiscích dokonce popisuje, že měla noční můry, ve kterých jí její odpůrci usilují o život: *„Docent Zahradnický⁴⁴² na mě zjednal v Brodě chlapa, aby mě a Karla zabil. Suchánek mě to přišel říci a já se se do skály schovala. To byl sen, velice pěkný. Né docent, ale ředitel [míní ředitele lázní K. Nováčka – pozn. VK], by to byl v pravdě schopen udělat“*.⁴⁴³ Z tohoto momentu vyplývá, že veřejné působení mělo dopad i na její osobní život a nedokázala konflikty jen tak přecházet.

V pozici delegátů obce v lázeňské radě se M. Komárková s J. Hájkem ocitli pod dvojím tlakem. Jejich hlavní úlohou bylo zajišťovat aktivní komunikaci mezi oběma institucemi, které spolu jinak komunikovaly písemně zasílanými přípisy. Problémem však bylo, že si každý z nich vykládal výsledky jednání v jednotlivých institucích odlišně a docházelo tak ke sporným situacím. Další okolností, která poněkud komplikovala jejich spolupráci, byla nepřítomnost J. Hájka v městské radě, kvůli které neměl možnost reagovat bezprostředně na Mariinu interpretaci jednotlivých problémů. Do budoucna byl zastupitel J. Hájek zván po schůzích správní rady lázeňské společnosti také do rady městské, aby měl možnost referovat o výsledcích jednání ze svého pohledu.⁴⁴⁴ Při jeho referování docházelo však k nedorozuměním mezi jím a radní Komárkovou, která do jeho projevů zasahovala a upravovala jeho interpretaci. Výsledkem podobných verbálních střetů bylo, že je na jedné ze schůzí městské rady náměstek radní B. Malovec požádal, „... aby osobní věci potlačili, což pan starosta prohlašuje žádaje, aby jen zájmy obce měli na mysli“.⁴⁴⁵ Nejednotný postup delegátů obce mohl negativně poznamenat i komunikaci mezi obcí a lázeňskou správní radou.

⁴⁴² MUDr. František Zahradnický byl jedním ze zakládajících členů Uhličité lázně a zřídla, a. s. v Poděbradech a místopředsdou správní rady.

⁴⁴³ Zatrženo v originále. Sešit – *Jest zapotřebí* ..., 22. II. 1925.

⁴⁴⁴ Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, 24. září 1924, č. kn. 90, s. 132.

⁴⁴⁵ Protokoly městské rady 1922–1926, 28. únor 1925, č. kn. 104., s. 465.

Kromě odběru elektrického proudu od obce vznikl spor také ohledně měření odběru vody. V roce 1924 reklamovala lázeňská společnost u obce čtvrtletní vyúčtování⁴⁴⁶ a odmítala zaplatit částku v plné výši 4000 K.⁴⁴⁷ Společnost argumentovala tím, že účet za vodu byl z důvodu nefunkčních vodoměrů vystaven špatně a požadovaná částka tedy neodpovídá skutečné spotřebě.⁴⁴⁸ Podle radní Komárkové stál za tímto nedorozuměním opět ředitel K. Nováček: „*V parku nám vyházel vodoměry a některé najednou nefungovali ze vzduchu se tam nadělal do nich písek*“.⁴⁴⁹ Lázeňská společnost tak byla podezřelá z odcizení vody z obecního vodovodu, což společnost oficiálně odmítla. Předseda správní rady J. V. Hraský chtěl v případě, že obec neupraví výši účtu, řešit spor soudní cestou, což také delegát obce J. Hájek městské radě tlumočil.⁴⁵⁰ Referent odboru vodárenského sociální demokrat F. Paroulek však trval na uhrazení celé částky, takže nakonec městská rada odhlasovala, že na lázeňskou společnost bude podána žaloba.⁴⁵¹ Zastupitelstvo však věc vrátilo k vyřízení městské radě a doporučilo, aby se věc vyřešila smírně.⁴⁵² Nakonec obec ustoupila a přijala kompromis, který jí lázeňská společnost nabídla, v podobě úhrady 2000 K.⁴⁵³

Hlavním tématem záznamů Marie Komárkové v době jejího působení ve správní radě lázeňské společnosti byla koupě a rekonstrukce hotelu U krále Jiřího.⁴⁵⁴ Vedle zámku byl hotel ve dvacátých letech 20. století další finančně nákladnou budovou, do které se správní rada rozhodla investovat. Záměrem bylo vytvořit z budovy moderní sanatorium pro léčbu srdečních chorob, která ve sledované době neměla v Československu obdoby.⁴⁵⁵ V pracovním komitétu zasedli předseda správní rady J. V. Hraský, místopředseda V. Zikmund,⁴⁵⁶ ředitel lázní K. Nováček, lékař a člen správní rady V. Libenský a lékař F. Zahradnický.⁴⁵⁷ Komárkové kritika směřovala především na realizaci stavby a s tím spojené hospodaření. Zakázky byly dle jejího pohledu zadávány uspěchaně a výše výdajů nebyla jakkoli regulována. Problémem také bylo, že těmi, jejichž nabídky byly upřednostňovány, byli členové správní rady a jejich příznivci.

⁴⁴⁶ Protokoly městské rady 1922-1926, 10. červen 1924, č. kn. 104., s. 345.

⁴⁴⁷ Tamtéž, 28. srpen 1924, č. kn. 104., s. 371.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 13.

⁴⁵⁰ Protokoly městské rady 1922-1926, 28. srpen 1924, č. kn. 104., s. 371.

⁴⁵¹ Tamtéž.

⁴⁵² Protokoly městského zastupitelstva 1922-1936, 23. říjen 1924, č. kn. 90, s. 141.

⁴⁵³ Protokoly městské rady 1922-1926, 20. listopad 1924, č. kn. 104., s. 416.

⁴⁵⁴ Dnes Hotel Libenský. Zakoupen byl lázeňskou společností na podzim roku 1924.

⁴⁵⁵ An., *Hotel „U krále Jiřího“*..., PN, 1924 (10), č. 43, s. 5.

⁴⁵⁶ Vojtěch Zikmund – továrník v Bubenči. Byl též jedním ze zakládajících členů lázeňské společnosti.

⁴⁵⁷ An., *Hotel „U krále Jiřího“*..., PN, 1924 (10), č. 43, s. 5.

Takto např. referuje o debatě týkající se vybavení sanatoria: „Zařízení ústavu, tedy jen sanatorium bez pokojů, stroje, elektrika a.t.d. bude stát 250 tisíc Kč. Nejspíše asi někdo již něco říkal, protože Libenský se omlouval, že nevybíral to nejdražší k vůli sobě, ale že to musí být. Ted' se rozpředla o tom debata a páni lékaři prohlásili, to co se zařizuje, že musí být, neb kolegové prý jim říkají, vždyť tam nic pozoruhodného nemáte. Tedy musí lázně kvůli tomu se zadlužit hned do milionu“.⁴⁵⁸ Výdaje na zařízení nebyly ničím regulovány, a tak se mohly vybírat ty nejdražší nabídky, které lázeňská společnost dostala. O některých krocích se dokonce v lázeňské radě ani nehlasovalo, jako např. o stavbě nové zadní části hotelu: „Pak přišla přestavba Jiřího. Spěchá prý to, vyzvou Kocha, Tyce a Kneře. Bude to stát ten zadek, půl milionu. Ani se neodhlasovalo, jestli se to má nechat dělat. Plány dělal Kerhart“.⁴⁵⁹

Celkovou investici před otevřením hotelu shrnuje Marie Komárková ve svých poznámkách: „Soupis investic. Ředitel Kratochvíl čte; jen zběžně co nejhlavnější z té komediantské kalkulace. Hotel Jiří kupní cena 900.000, inventář od Hůrta 393 tisíc. Týc 1.600.000. Výsledek, že v hotelu je 43 pokojů, v přístavbě 26 pokojů tedy při propočítání přijde v starém jeden pokoj na 22 tisíc, v novém o 32% výše. Staré pokoje doplněk stojí 24 tisíc, 10.000 koberce, 4.000 truhlářská práce, suma sumárum chlapy proseli 5.820.000 Kč“.⁴⁶⁰ Ačkoliv Marie Komárková vnímá výdaje na přestavbu hotelu jako zbytečně vysoké, nedokázala věc hodnotit z odborného hlediska. Jistě měla určité ponětí o tom, kolik stojí běžný stavební materiál, ale co se týče cen některých specifických materiálů, které byly při stavbě hotelu použity nebo např. zařízení sanatoria, tam mohla být její představa značně zkreslená. K slavnostnímu otevření léčebného ústavu došlo 25. dubna 1926 a v čele stanul V. Libenský.⁴⁶¹

Marie Komárková ve svých poznámkách jednání správní rady a výstupy jednotlivých členů často zesměšňovala. Je možné, že některé debaty o investicích spojených s provozem lázní a stavbou hotelu se jí mohly z pohledu člověka, který je v každodenním kontaktu s chudými členy poděbradské společnosti, jevit jako malicherné. Participace v lázeňské radě Komárkovou roztrpčovala a často své rozčilení ventilovala poznámkami typu: „bůh mě odpusť, ale hrom aby do toho bacil“⁴⁶² nebo „člověk by uhodil na stůl“,⁴⁶³ z čehož je zřejmé, že jí situace v lázeňské

⁴⁵⁸ Sešit – Jest zapotřebí ..., Lázeňská rada, 24. ledna 1925.

⁴⁵⁹ Tamtéž, Lázeňská rada, 21. III. 1925.

⁴⁶⁰ Tamtéž, 16. ledna 1926.

⁴⁶¹ ŠMILAUEROVÁ Eva – Poděbrady v proměnách staletí. 2. díl (1850–1948), s. 133.

⁴⁶² Sešit – Jest zapotřebí ..., Lázeňská rada, 27. III. 1926.

⁴⁶³ Tamtéž, Lázeňská rada, 19. II. 1926.

radě nebyla lhostejná. Jak bylo již naznačeno, hrdost Marii Komárkové nedovolila rezignovat, a tak zůstala členkou správní rady až do vyloučení, respektive odchodu z ČSS.

8.3. „Odcházím dobrovolně, nečekajíc na ukončení tohoto dramatu“.⁴⁶⁴ Vyloučení Marie Komárkové ze strany a konec veřejného působení

Působením v jakékoli zastupitelské pozici, která vyžaduje určitou míru odpovědnosti, se jedinec vystavuje riziku, že jeho jednání nebude vždy přijato vstřícně. Lidé v samosprávě na malém městě byli v podstatě pod dvojitým tlakem. Pod tlakem státní správy, která na ně dopadala shora, a tlakem příslušníků obce, jejichž zájem měli hájit. Pohled na to, co je vlastně v zájmu obce, a tedy i občanů v ní žijících, je však mnohdy subjektivní, podmíněn politickou příslušností, ale i individuální preferencí. Z toho mohou vznikat jak konflikty principiální, vyplývající z rozdílných stanovisek jednotlivých stran, tak i osobní, kdy povahové rysy osobností nedovolují najít společný konsenzus. Takové neshody se pak mohly odrážet v bezvýznamných osobních útocích na jednáních jednotlivých institucí, vést k verbálním útokům na stránkách místních periodik a v extrémním případě k fyzickým útokům či veřejnému lynči.

O konfliktech Marie Komárkové s některými zastupiteli nebo činiteli lázeňské společnosti bylo již pojednáno. Jednoduché podmínky však nebyly ani uvnitř místní organizace, avšak Marie se snažila o vysvětlení sporů: *„Kde jinde měli hádky ve schůzích a po městě se to povídalo, u nás hned vzápětí když dva se střetli, jsem s úsměvem to urovnala. Když někdo o druhém mě něco řekl, co nebylo „fér“, šla jsem k němu do dílny neb práce, věc urovnala a bylo vše dobře“*.⁴⁶⁵ Podle jejího názoru se atmosféra v organizaci proměnila krátce po volbách v roce 1923, kdy v Poděbradech nastoupil do kanceláře stavitele Opočenského „nějaký kreslíř“⁴⁶⁶ František Bílek,⁴⁶⁷ který se stal také členem místní organizace ČSS.⁴⁶⁸ Stále více se v organizaci i zastupitelstvu prosazoval i místní učitel Josef Caňkář, který se do obecního zastupitelstva dostal jako náhradník v prosinci roku 1923.⁴⁶⁹ Pozornost veřejnosti na sebe poutal svými příspěvky v Poděbradských novinách.⁴⁷⁰ Jeho vztah k městské radě byl v době mandátu Marie Komárkové poněkud rozporuplný, protože radním údajně přezdíval „papežové“ a jejich funkce

⁴⁶⁴ KOMÁRKOVÁ M., (Zasláno.) *Poděbradské veřejnosti!*, PN, 1927 (13), č. 36, s. 7.

⁴⁶⁵ Sešit – *První volby do obcí po převratu*, s. 44.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 45.

⁴⁶⁷ Povoláním architekt a stavitel.

⁴⁶⁸ Tamtéž.

⁴⁶⁹ ĐURČANSKÝ M. – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkář (1927-1939): vztah města a místního profitujícího podniku.*, s. 48.

⁴⁷⁰ Tamtéž.

označil za „koryta“.⁴⁷¹ Jeho poněkud negativní náhled mohl být ovlivněn napjatým vztahem mezi ním a tajemníkem O. Čihákem, o němž byl přesvědčený, že je de facto hlavou poděbradské samosprávy.⁴⁷² V době, kdy byla Marie stále důvěrníci strany, byli J. Caňkář i F. Bílek zvoleni do organizačního výboru.

Popis změny atmosféry v místní organizaci ČSS po příchodu F. Bílka a prosazení J. Caňkáře může být ve vyprávění Marie Komárkové ovlivněn pozdějšími negativními zkušenostmi s oběma muži. Nelze přesně určit, jak velký časový odstup události odděluje, ale je jisté, že shrnující text, týkající se jejího působení v samosprávě, sepsala až po svém odchodu. Všechny události tak mohou být líčeny perspektivou její zkušenosti s vyloučením, které může být vnímáno jako cíl, k němuž směřovaly kroky obou zmíněných osobností. Ze zápisků z období let 1924 až 1926 se o J. Caňkářovi příliš často nezmiňuje a pokud ano, tak spíše kladně. F. Bílka naproti tomu nezmiňuje vůbec. Z písemných pramenů vyplývá, že vnímání obou mužů bylo ovlivněno až událostmi kolem jejího vyloučení, které se rozhodl zaznamenávat i její manžel Karel Komárek, také člen místní organizace ČSS.

Na řádné schůzi místního výkonného výboru ČSS v Poděbradech, konané 8. listopadu 1926, byla Marie Komárková počtem 10 hlasů z 12 přítomných, zbavena členství ve straně.⁴⁷³ Oficiální důvody byly shrnuty v dopise oznamujícím její vyloučení: 1. „*pro hrubé porušení stranické kázně: delegování členů do lázeňské rady*“; 2. „*pro příkrý rozpor se zásadami strany nebo pro nečestné jednání*“.⁴⁷⁴ Po tomto rozhodnutí byla v tisku otištěna řada příspěvků, které pomáhají rozklíčovat, co vedlo k vyloučení Marie Komárkové ze strany. Jako první o události informovaly Poděbradské noviny. Zpráva o dění v poděbradské odbočce národních socialistů překročila hranice Poděbrad, a tak 3. prosince 1926 informovali o jejím vyloučení Národní listy, respektive Večerník – Národ, kde je radní Komárková charakterizována jako „... *dosud nejvýznamnější a nejhorlivější členka strany, těšící se značné oblibě. Straně nár. soc. vykonala služby veliké, dostalo se jí však promálo* [chyba v originále – pozn. VK] *vděku*“.⁴⁷⁵

Bezprostředně reagovala na příspěvek z Poděbradských novinách na stránkách stejného periodika sama Marie v tom smyslu, že když byla veřejnosti představena vyloučená, je nutné,

⁴⁷¹ KOMÁRKOVÁ M., (Zasláno.) *Poděbradské veřejnosti!*, PN, 1927 (13), č. 36, s. 7.

⁴⁷² ĎURČANSKÝ M. – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkář (1927-1939): vztah města a místního profitujícího podniku.*, s. 48.

⁴⁷³ An., *Ze strany nár. socialistické ...*, PN, 1926 (12), č. 46, s. 6.

⁴⁷⁴ OF Karel Komárek, *Dopis Místní organizace československé strany socialistické v Poděbradech (č.366) z 9. listopadu 1926 adresovaný Marii Komárkové*, kart. Proz. č. 5.

⁴⁷⁵ An., *Rozpory ve straně nár. soc. v Lázních Poděbradech.*, Národní listy, Večerník – Národ, 1926 (66), č. 331, s. 2.

aby byla odhalena také jména těch, kteří její vyloučení odhlasovali, a všech 10 jmen, mezi nimi i J. Caňkáře a F. Bílka, vypsala. Svě krátké vysvětlení zakončila slovy: „*Přebolelo to bezpráví, které se stalo mně jako ženě, která hájila vždy prospěch celku a ne jednotlivce!*“⁴⁷⁶ Svou situaci označila jako chvíli, kdy se stala „*obětí lidské nenávisti*“.⁴⁷⁷ Vysvětlení důvodů, proč byla zbavena členství však stále chybělo. Následovalo množství kratších textů zveřejněných v Poděbradských listech, které spíše než vysvětlení dané situace obsahovaly osobní útoky a urážky z obou stran.⁴⁷⁸ Manžel Karel Komárek si poznamenal: „*Mařka plakala, když četla noviny*“.⁴⁷⁹ Důvody vyloučení však do konce roku 1926 objasněny nebyly. Jak se později ukázalo, jednalo se o zdánlivě banální shody okolností, které nakonec vedly k tomu, že Marie Komárková ztratila důvěru některých členů místní organizace.

Ve stejném roce, kdy byla ukončena spolupráce Marie Komárkové s ČSS, došlo ve straně ke změnám také na celostátní úrovni. V listopadu se totiž svého poslaneckého mandátu vzdal Rudolf Laube, se kterým Marie udržovala kontakt. Důvodem jeho odstoupení bylo naléhání převážně mladšího členstva strany, aby se svého mandátu vzdal.⁴⁸⁰ V jeho odstoupení a jejím vyloučení se tak mohla odrážet proměna členstva strany, které si přálo změnu. V dopise z roku 1925 Laube Komárkové napsal: „*Vážená sestro, přečetl jsem poslední Tvůj dopis dvakrát nechtěje nijak uvěřiti tomu, co mi píšeš o jednání br. B. Je to v pravdě víc než zlomyslnost protože kdo zná Tebe a Tvou nenáročnou práci pro malého českého člověka, pochopí bolest Tvou a rozhořčení nad podobnou klevetou. ... je v tom právě ona dávka jedovatosti a zlomyslnosti, jestliže Tobě [br. B. – pozn. VK] sugeruje jakobys usilovala o nějaké výhody společenské nebo přednosti. Na kolik dnes musí mít člověk mravní odvahy a kuráže, aby šel za cílem lepšího člověka, přes všechnu zlobu a klevetnictví je nejvíce vidět na Tvém příkladu. Nezlob se proto, a jdi svou cestou dál. Zlí lidé zůstanou patrně na světě, třeba by vyznávali socialism*“.⁴⁸¹ Z dopisu vyplývá, že se Rudolf Laube znal s Marií Komárkovou dobře a že mu bylo známo její působení v rámci místní organizace i poděbradské společnosti. Z textu nevyplývá, kdo je „*br. B.*“⁴⁸² důležité však je, že Marie Komárková zřejmě informovala o dění

⁴⁷⁶ KOMÁRKOVÁ M., (Zasláno.) *K vysvětlení*, PN, 1926 (12), č. 47, s. 6.

⁴⁷⁷ Tamtéž.

⁴⁷⁸ PN, 1926 (12), č. 48, 49, 50.

⁴⁷⁹ OF Karel Komárek, Poznámky Karla Komárka z roku 1926, kart. proz. č. 5.

⁴⁸⁰ An., *Vzdal se mandátu*, PN, 1925 (12), č. 49, s. 4.

⁴⁸¹ OF Karel Komárek, Dopis Rudolfa Laubeho (č. j. 161) z 22. ledna 1925 adresovaný Marii Komárkové, kart. proz. č. 5.

⁴⁸² Pokud budeme vycházet z toho, o kom se Marie ve svých textech v souvislosti s místní organizací nejvíce zmiňuje, pak se mohlo jednat buď o již zmíněného F. Bílka nebo o V. Bláhu.

v místní organizaci a jednání jednotlivých členů příslušníky na vyšších místech stranické hierarchie, což bylo pro členy místní organizace nežádoucí.

Počátkem následujícího roku zveřejnil na stránkách Poděbradských novin svůj příspěvek blízký známý Marie Komárkové a bývalý člen ČSS, který byl straníkem již od roku 1897, Václav Bláha. Také on byl již v roce 1923, tedy v roce obecních voleb, nucen opustit místní organizaci, ale teprve po jejím vyloučení se rozhodl své zkušenosti zveřejnit v tisku. V příspěvku nazvaném *Nemohu mlčeti!* objasňuje Václav Bláha okolnosti svého vyloučení, ke kterému mělo dojít na základě nepravdivé informace o jeho úmyslu přejít ke straně samostatných živnostníků. O této, z jeho pohledu, pomluvě, se dozvěděl při návštěvě Františky Zemínové, která se V. Bláhy kvůli této okolnosti stranila. Tím, kdo ústřední výkonný výbor strany písemně informoval o Bláhových úmyslech, byl tehdejší důvěrník strany, tedy Marie Komárková. V. Bláha však vysvětluje, že tak neučinila z vlastní iniciativy a konstatuje: „*Dnes vím již, že nebyla to jen paní Komárková, na kterou se to svádělo a která prý musela i za to moje pykat vyloučením ze strany*“.⁴⁸³ V dochovaném konceptu dopisu, který byl adresován V. Bláhovi, Komárková vysvětluje, že ústřední výkonný výbor v Praze informovala pouze v případě, že jí to bylo uloženo organizačním výborem nebo předsednictvem.⁴⁸⁴ Členové místní organizace však za tuto pomluvu činili odpovědnou pouze ji.⁴⁸⁵

O dalším nedorozumění informuje text jejího manžela K. Komárka. V květnu roku 1926 navštívila žena národně socialistického senátora A. Šolce tajně Poděbrady. K Marii se dostala informace o její návštěvě a předala ji místodůvěrníkovi J. Horáčkovi a J. Caňkářovi. 22. května přijel do Poděbrad senátor A. Šolc osobně a zúčastnil se schůze místního organizačního výboru ČSS. Zde mu údajně J. Horáček s J. Caňkářem sdělili, o čem byli informováni, včetně jména informátorky. Senátor Šolc v reakci na to řekl ve schůzi o Marii, že „*klepařila*“,“⁴⁸⁶ načež se Marie zvedla, „... *řekla, že jim to skládá* (rezignovala na post důvěrníka místní organizace – pozn. VK) *a šla*“.⁴⁸⁷ Popis tohoto momentu se může jevit jako přehnaný a nepravděpodobný. Jak se však ukázalo na příkladu sporu s komunistou J. Hájkem, Marie byla citlivá na výtky tohoto typu a reagovala v těchto situacích emotivně a rozhodně. Místo ní vedl prozatím schůze místodůvěrník místní organizace ČSS J. Horáček.

⁴⁸³ BLÁHA Václav, *Nemohu mlčeti!*, PN, 1927 (13), č. 5, s. 1.

⁴⁸⁴ OF Karel Komárek, Koncept dopisu V. Bláhovi, nedatováno, proz. č. kart. 5.

⁴⁸⁵ BLÁHA V., *Nemohu mlčeti!*, PN, 1927 (13), č. 5, s. 1.

⁴⁸⁶ OF Karel Komárek, Poznámky Karla Komárka z roku 1926, kart. proz. č. 5.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

Komplikovanou situaci uvnitř místní organizace ČSS byl nucen řešit i župní výkonný výbor ČSS v Mladé Boleslavi, který byl údajně kontaktován F. Bílkem s žádostí, aby jeho členové přijeli „... *odkráglivat* *Komárkovou za každou cenu* ...“.⁴⁸⁸ Pokud F. Bílek takový obrat vůbec použil, zřejmě byl myšlen ve smyslu politickém, nikoli ohrožení života. Marie Komárková byla na 3. listopadu, tedy krátce před svým vyloučením, pozvána do Mladé Boleslavi, aby vysvětlila dosavadní dění v místní organizaci v Poděbradech. Tam si vymohla, aby župní výbor nařídil svolání plenární schůze, aby se spory mohly vyřešit na úrovni místní organizace. Plenární schůze byla stanovena na 9. listopad.⁴⁸⁹ Když se plenární schůze konala, situace se změnila a Marie Komárková již nebyla členkou místní organizace ČSS. Poděbradské noviny informovaly o tom, že na schůzi byla některými členy „... *bouřlivě žádána rehabilitace vyloučení pí M. Komárkové. Žádosti však nevyhověno, jelikož právoplatnost dalšího rozhodnutí jest v kompetenci župního výboru*“.⁴⁹⁰ Župní výbor v dubnu 1927 rozhodl o potvrzení vyloučení Marie Komárkové, které odůvodnila hrubým porušením organizační kázně tím, že jako důvěrnice strany navrhovala zastupitelstvu při rozhodování o delegátech do lázeňské rady jména, k čemuž nebyla zmocněna organizačním výborem, dále nepravdivě informovala ústřední výbor strany o rozvratu v místní organizaci a nakonec za uveřejnění článku⁴⁹¹ „... *v nepřátelských straně* ...“.⁴⁹² Poděbradských novinách.

Komárková byla také vyzvána, aby se vzdala všech funkcí, které jí strana svěřila, což neudělala, a tak ji následující měsíc tatáž instituce urgovala, aby tak na základě reversu, který podepsala před svým zvolením, neprodleně učinila.⁴⁹³ Marie Komárková se funkcí nevzdala a odvolala se k ústřednímu výboru strany. Ústřední výbor však ani v létě roku 1927 nedokázal její odvolání vyřídit, proto se rozhodla situaci vyřešit sama. V srpnu poslala do Poděbradských novin následující prohlášení: „*Prohlašuji tímto, že sama, nečekajíc na rozhodnutí poslední instance, ze strany jsem vystoupila. Nechtěla jsem nic než satisfakci od strany. Čekala jsem, že strana, která odsuzovala tolik jednání strany komunistické oproti Dr. Skalovi, v mé záležitosti také dle toho se zachová. Marně! Naopak nedovede se ani zabránit tomu, aby ti, kteří mne bez souhlasu organizace vyloučili, alespoň nyní mi dali pokoj*“.⁴⁹⁴ Zdá se, že tlak na Marii a její rodinu byl

⁴⁸⁸ Tamtéž.

⁴⁸⁹ OF Karel Komárek, Poznámky Karla Komárka z roku 1926, kart. proz. č. 5.

⁴⁹⁰ An., *Z politického zákulisí*, PN (12), č. 48, s. 6.

⁴⁹¹ KOMÁRKOVÁ M., (Zasláno.) *K vysvětlení*, PN, 1926 (12), č. 47, s. 6.

⁴⁹² OF Karel Komárek, Dopis Výkonného výboru IV. župy čsl. strany soc. se sídlem v Ml. Boleslavi z 20. dubna 1927, č.j. 774, kart. proz. č. 5.

⁴⁹³ Dopis Výkonného výboru IV. župy čsl. strany soc. se sídlem v Ml. Boleslavi z 12. května 1927, č.j. 886, kart. proz. č. 5.

⁴⁹⁴ KOMÁRKOVÁ M., (Zasláno.) *Poděbradské veřejnosti!*, PN, 1927 (13), č. 36, s. 7.

značný. Její muž si k informaci o jejím vystoupení ze strany poznamenal: „*Bohu díky!*“⁴⁹⁵ Ani po svém odstoupení neměla Marie Komárková *pokoj* a ještě v následujících letech se občas na stránkách Poděbradských novin objevily příspěvky, kritizující její chování vůči V. Bláhovi. V říjnu roku 1927 se konaly obecní volby, ve kterých ČSS zvítězila a novým starostou se na více než 11 let stal Josef Caňkář.⁴⁹⁶

Karel Komárek nesl situaci kolem své ženy i s určitým nadhledem a poznamenal si: „*Koho potkám, každý se diví a nadává. Říkám, že žena zabila 20 členů organisace, ukradla 2 miliony a 2.000 že jich bylo potlučených*“.⁴⁹⁷ Ačkoliv Marie vystoupila ze strany a vzdala se i všech funkcí obecních, události z posledních měsíců, které strávila v samosprávě, ji dlouhodobě poznamenaly. Již během svého působení v lázeňské radě působí ve svých poznámkách občas poněkud podezíravě. Vše vyvrcholilo v listopadu 1933, tedy až 6 let poté, co se vzdala všech veřejných funkcí. Marie se nervově zhroutila tak, že špatně chodila, mluvila, nedokázala ani psát, a dokonce ji musel manžel krmit, protože nebyla schopna se sama najíst.⁴⁹⁸ Také začala slyšet hlasy, které jí něco našeptávaly.⁴⁹⁹ Ačkoliv se Marie snažila ve svých textech působit vyrovnaně a občas prezentovala některé situace i s určitým humorem, zřejmě se jí některé momenty dotýkaly více, než si sama byla ochotna připustit. Neustála své veřejné působení a nedokázala se vyrovnat s kritikou, které se jako osoba veřejně činná vystavovala.

Až do konce svého života měla zdravotní problémy a největší oporou jí byl manžel Karel Komárek. Kvůli jejímu zdravotnímu stavu sehnal nový byt, protože doufal, že jí změna prostředí pomůže v rekonvalescenci. Aby se o svou ženu mohl starat, požádal o přeložení do penze, ačkoliv byl sám ještě zdravý a svou práci měl velmi rád.⁵⁰⁰ Marie také těžce nesla pracovní pobyt svého syna na Slovensku v Kežmaroku.⁵⁰¹ Ačkoliv si pravidelně dopisovali, synova přítomnost Marii chyběla. Kromě manžela se o ni starala také pomocnice v domácnosti. Kromě psychických problémů jí byla též diagnostikována tuberkulóza,⁵⁰² takže měla ke konci život

⁴⁹⁵ OF Karel Komárek, Poznámky Karla Komárka z roku 1926, kart. proz. č. 5.

⁴⁹⁶ V roce 1939 byl J. Caňkář zatčen a odvezen do koncentračního tábora Sachsenhausen. Přežil a po návratu se opět zapojil do veřejného života. Konec jeho působení nastal v únoru 1948 kdy byl z funkce starosty odvolán. Srov. ĐURČANSKÝ M. – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkář (1927-1939): vztah města a místního profitujícího podniku.*, s. 53.

⁴⁹⁷ Poznámky Karla Komárka z roku 1926, kart. proz. č. 5.

⁴⁹⁸ OF Karel Komárek, Naše máti povolána jest, proz. č. kart. 6, s. 1.

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 2.

⁵⁰¹ V Kežmaroku učil Karel Komárek ml. na místním gymnáziu, a kromě toho se zde také věnoval své vědecké činnosti, výzkumu blat atp.

⁵⁰² OF Karel Komárek, Lékařská zpráva 24. 10. 1936, MUDr. S. Basar, kart. proz. č. 6.

problém s dýcháním a také větší pohyb jí dělal problémy. Zemřela 12. listopadu 1936, pár dní před svými 64. narozeninami.⁵⁰³

Ještě před svou smrtí však stihla sepsat výše citované vzpomínky na své samosprávné působení a zanechat tak svůj pohled na vzpomínané události. Kromě toho však sepsala jeden nedatovaný v podstatě filozofický text, který nazvala *Naše doba a její duch*, ve kterém vyjádřila svůj vztah k vlastní současnosti a vlastní pohled na úlohu jedince ve společnosti a jeho konání. Spisek působí velmi smířlivě a zdá se, že se Marie snažila najít útěchu pro své zklamání:

„Naše doba a její duch.

Přítomnost! – Jaký to mizivý dojem – Všechny naše práce, veškeré naše snažení patří vlastně budoucnosti.

Je-li však mizivou přítomnost, jest jí s hlediska věčnosti a se vzhledem k lidskému chápání i minulost; jen několik málo tisíc let minulosti, vše ostatní se noří v neproniknutelné mlhy.

A budoucno? – Kdo je zná, kdo smí je předvídati?

Zde je zřejmo měřítko lidského ducha, lidského vědění. A přece tento duch, jenž ví tak málo, domnívá se, že vládne životu na této planetě, jejím živlům a silám, že jest svým vlastním, svrchovaným pánem, pánem mocným a nezodpovědným, tento duch pyšný a samolibý nemá dnes času na rozjímání o minulosti a budoucnosti, on žije jen oné vteřině, kterou, chceme-li, můžeme nazvat „Naše doba“, „Náš věk“, jinými slovy: doba od narození člověka dnes žijícího do jeho odchodu z fyzického života.

Však on nemluví rád ani o přítomnosti, za to ale tím raději o „tempu“ o „duchu času“, - nepozoruje však, že toto tempo života jest chvatem bez cíle a smyslu, že tento dech není dechem zdravého organismu, nýbrž organismu chorého, zachváceného horečkou....

Jest značkou naší doby tento chvat, tato horečka, která nedopřává již člověku volné chvíle, která ruší jeho spánek a ničí jeho nervy.

Vysoko vztyčila tato naše doba svůj prapor, a na něm stojí plamenným písmem vepsáno její heslo: „Hmota“!

Ovládnutí hmoty se jí podařilo v posledním století více, než v celé ostatní době trvání lidstva, a tento úspěch, jenž vrcholí ve využití síly vodní páry, elektřiny, magnetismu, benzinových par, radiových vln, a v opanování vzduchu, dal člověku sebevědomí, které hraničí na opojení.

Zapoměť na všechny ostatní své zájmy, hmota vyplnila všechny oblasti je myšlení a dala tvářnost jeho době i jemu samému.

⁵⁰³ Naše máti povolána jest, proz. č. kart. 6, s. 9.

Jest otázkou kvality každého jedince, zda tento způsob, jakým lidstvo si zařídilo život na této planetě, jest mu blízkým, jeho duchu příbuzným, a tudíž drahým, či, zda mu jest nepochopitelným, aneb i odporným.

Věk člověka, to jest stáří, zde hraje úlohu podřízenější.

Rozhodující jest, jaký jest jeho duch, ne, jak staré jest jeho tělo.

Rozhodující jest, k jakému stupni osvětlení duch jeho dospěl, zda jest zralým pro poznání Pravdy, či, zda chodí v pološeru, či tápe ve tmách. Všem národům, ať jest stupeň jejich vývinu jakýkoliv, ať jich Osud jest lehčí či těžší, vyvstávají občasné vůdci, kteří mají úkol úměrný potřebě doby kterou dotyčný národ právě prožívá. To platí o nejvyspělejších národech Evropy právě tak, jako o nejzaostalejším kmenu divochů.

Jsme opravdu všichni bratry? – Ano, lišíme se však stupněm svého vývinu.

Pojátkem má a musí býti jediné: Milosrdenství.

Co jest milosrdenství?

Ono jest citem vyvěrajícím z lidského srdce k slabšímu, utisknutému, ubohému stvoření, ve spojení s touhou pomoci.

V životě národů se tento cit vybíjí humanitou a sociálním citěním.

Národ jemuž jsou dáni vůdci, hlásající tyto zásady, jde cestou pravou, cestou osvětlenou.

Pojem milosrdenství se přirozeně nesnáší s pojmem násilí a útoku.

Zlu, meč útočný naproti tomu jest nástrojem Zla.

To platí stejně o všech nástrojích techniky, o všech vymoženostech naší doby.

Slouží vždy buď Dobru, neb Zlu.

Záleží tudíž jak na jedinci, tak i na celém národě, jaké stanovisko zaujme ke své době a jejím úkazům, jejím směrům, a jak všech jejích vymožeností využije.

Co se jednomu bude jevit jako krásné, okouzlující, blaživé, bude druhému odporným, zvrhlým, hříšným. Zase to jest hodnota ducha, která určuje způsob citění. U celého národa pak to bude souhrn vlastností jednotlivců, který mu dá směr a ráz.

Neboť osudy národů jsou viditelně řízeny skupinami jednotlivců, platí tudíž o milionové jednotce totéž, co o jedinci.

Oba musí voliti a přikloniti se k určitému směru.

K oněm temným postavám, jež milují Zlo, mluvití nebudeme; majíť své vůdce a rádce.

Člověk dobrý však s námi bude za jedno, řekneme-li: Smíš si z darů kultury vzítí ode všeho, co lidský duch vyšším vnuknutím vymyslel, ale nepovažuj tyto úkazy své doby za vyplnění, neb smysl života – jsou jen jeho doprovodem. – Tvůj duch Ti sám poví, co pro Tebe jest nutným a co postrádatelným.

Nelze Ti zajisté žiti mimo své doby.

Nemůžeš si dnes ani představit, jak by bylo možno žít bez elektriny, telegrafu, telefonu, železnice, parníku, létadla, filmu radia, a jiných mnoha vynálezů.

Jsou lidstvu, jsou Tobě dány dle určitých vyšších zákonů týkajících se pokroku lidstva. -Užívej těchto darů vděčně a rozumně, ale nezbožňuj jich!

Nemůžeš se bez nich obejít, neboť Tvůj krok by byl pomalejší, než kroky ostatních, zůstal bys v osamělosti, odstrčen...

Ty pochopíš sám, že největším štěstím pro Tebe není ani rekord rychlosti nějakého stroje ani shon po zábavě a vzrušení nervů, po sensaci, nýbrž, že jím jest klid a mír Tvého srdce, a ten Ti nedá žádný, ani nejdůmyslnější lidský vynález, nýbrž jediné čistota tvého života a hodnota Tvého ducha.

Kterým směrem půjdeš, s jakým proudem?

Jest Ti třeba uvážiti, že jest zcela přirozeno, jest více lidí zlých a neosvětlených, tonoucích ve vášních a neřestech, než lidí čistých a dobrých.

Ty nepůjdeš s onou většinou, s davem, Ty půjdeš s menšinou po cestě sice méně pohodlné, ale, bude to cesta, na které Tě Tvá životní pouť povede k očistě, k výšinám!

Neuspokojí Tě naše doba a její duch – avšak: neklň jí-. Představ si, že tvorové ubozí, tonoucí ve špíně a pachtící se za ziskem nevědí, že tj. špína, která lpí na jich duchu, že nevědí, že nezískávají ničeho, hromadí-li bohatství.

Jsouť ubozí a chudí i kdyby tonuli ve zlatě.

Neopovrhuj jimi, lituj jich!

Ty sám pak vezmi svoji hůl a odhodlaně, rád kráčeš po cestě své, a, byť by i byla úzká, strmá a kamenitá, věz že nejsi opuštěn, že nezabloudíš, že jdeš cestou pravou a jasnou, na jejímž konci Tě čeká sladká odměna: domov, a měká náruč laskavého Otce“.⁵⁰⁴

⁵⁰⁴ OF Karel Komárek, Početník, Šk. rok 1928/1929, *Naše doba a její duch.*, kart. proz. č. 6.

Závěr

Příklad životních zkušeností Marie Komárkové nabízí řadu podnětů ke studiu dějin každodennosti, kulturních dějin, dobové mentality, politické praxe na obecní úrovni, emancipace žen či možnostem sociální péče ve sledované době. Důležité je nejen zohlednění jejího osobního pohledu na prožívané události, ale především zasazení její osobnosti do kontextu společností, ve kterých působila a do dobového společensko-kulturního a politického rámce. Tím se postupně vytváří jakási mapa vazeb k jednotlivým osobnostem a institucím, s jejíž pomocí lze sledovat působení jedince ve společnosti, jeho vliv na danou společnost, a také vliv společnosti na jedince. Na příkladu Marie Komárkové lze ilustrovat, do jaké míry je osobnost utvářena nutností přizpůsobit se objektivním okolnostem a do jaké míry má možnost svůj život sám ovlivnit a směřovat vlastní aktivitou.

Ačkoliv je hlavním tématem předkládané práce proměna samosprávy po roce 1919 z pohledu očité svědkyně, respektive její zapojení do veřejného života, je pro pochopení těchto momentů důležité i období starší, ať již z pohledu faktů, tak perspektivou její sebe prezentace a jejího vnímání prožitých události. Paměti Marie Komárkové vznikaly v době, kdy působila v poděbradské samosprávě, tudíž na jejich obsah měly vliv i bezprostřední události z jejího života. Na některých místech se také, kromě událostí, které se staly před desítkami let, můžeme setkat s odkazy na aktuální dění, jako např. negativní pohled na šlechtu. Zásadní jsou ale i momenty, které ovlivnily dětství a dospívání Marie Komárkové. Do rodinného života zasáhla zásadním způsobem smrt Mariina otce a umožnila tak Mariině matce, aby se stala nejen hlavou rodiny, ale i poštovního úřadu. Svou roli také sehrála přítomnost nevlastního otce, na kterého si Marie, soudě dle prezentace v pamětech, nikdy nezvykla a znepríjemňoval jí pobyt na rodné Loučeni.

Dalším momentem, který formoval její osobnost, bylo absolvování vzdělávací instituce, ať už se jednalo o její zaměření či o nutnost pobytu mimo rodinné prostředí. Důležitá byla změna prostředí a zkušenost s komunitním způsobem života, který má jasně vymezená pravidla. Život v klášteře tak od mladých dívek vyžadoval bezpodmínečnou disciplínu a za její porušení následoval difamační trest. Jak se později ukázalo, víra sama o sobě byla pro Marii Komárkovou důležitá, její institucionální ukotvení a rituály spojené s veřejnou demonstrací vyznání však zřejmě ne. Z toho důvodu neměla problém se změnou konfese a zachovala se v dané situaci spíše pragmaticky. Důležitá pro ni byla víra a stačilo jí modlit se v soukromí.

Zaměstnání Marie Komárkové působí v kontextu vzdělání, které její matka zvolila, nelogicky. Na jednu stranu nechá dceru vychovávat a vzdělávat v klášterní škole, která je sice v 19. století znakem exkluzivity, ale zároveň se v 80. letech 19. století jedná o konzervativní typ institucionálního vzdělání, ve srovnání s rodícími se odbornými ženskými vzdělávacími instituty, které mají ženu připravit na možnost osamostatnit se. Na druhou stranu matka svým rozhodnutím, dosadit dceru do poštovní kanceláře a tím jí dát možnost pracovně se uplatnit, v podstatě emancipuje. Chtěla dceru lépe připravit k uplatnění na sňatkovém trhu nebo na osamostatnění? Existuje však ještě jedna možnost.

Dávat do souvislosti její vzdělání a následnou praxi může být jen umělým konstruktem, který nám sama pamětnice sugeruje. Matka Anna Dragounová nemusela takto vůbec přemýšlet a její kroky spíše než promyšlený plán, mohla řídit náhoda. Jak přiznala sama Marie Komárková, nechala se její matka inspirovat svou známou paní Jindřichovou, na jejíž doporučení zvolila vzdělávací instituci pro svou dceru. Zapůsobit mohly sympatie, úcta, přátelství, prestiž atd., které nakonec její matku přesvědčily. Zapojení dcery do pracovního procesu v poštovní kanceláři pak bylo výsledkem řady zásadních změn, které v průběhu jejího pobytu v klášteře, v matčině životě nastaly. V osobě tchána a prvního loučeňského poštmistra Jana F. Dragouna přišla jeho smrtí také o jednu pracovní sílu na poštovním úřadu a musela za něj hledat náhradu. Vnučka prvního poštmistra a dcera druhého poštmistra a první poštmistryně, která se v poštovním prostředí pohybovala od dětství, byla logickou a pragmatickou volbou.

Okolnosti poštovní služby v rodině Marie Komárkové pomáhaly formovat její vztah ke státním institucím, respektive úřadům, což se projevovalo především její sebedisciplinací, loajalitou k zastávané úřední funkci a odpovědností vůči společnosti, ve které žije. Rodinným prostředím byla inspirována i ve svém zájmu o sociální péči a pomoc potřebným, což bylo v rámci samosprávy její hlavní pracovní náplní a sama ve svých vzpomínkách vnímá tyto otázky jako velice důležité. Nepopíratelný vliv měly na její život také letní hosté, kterými byli především členové významných pražských rodin, ale i literáti a jiní umělci.

Důležitým momentem tohoto tematického okruhu je především její pohled na emancipované, či emancipující se ženy, se kterými se setkala. Jako zástupné jsou využity příklady osobností Elišky Krásnohorské a Růženy Svobodové, na něž měla Marie Komárková naprosto odlišné pohledy. Elišku Krásnohorskou obdivovala jako literátku a vůbec se nezmiňuje o jejím působení v ženském emancipačním hnutí. Růženu Svobodovou však v důsledku jejích veřejných aktivit vnímá v podstatě negativně. Kromě pozdějších událostí, které zřejmě zásadně ovlivnily její názor na Růženu Svobodovou, může být důvodem rozdílného přístupu také

rodinný stav obou literátek. Zatímco Eliška Krásnohorská zůstala ze zdravotních důvodů celý život svobodná a dalo se u ní nějaké samostatné vystupování ve společnosti přinejmenším tolerovat, Růžena Svobodová žila ve svazku manželském a její samostatné aktivity byly Marií Komárkovou vnímány jako porušování konvencí, které Svobodové „procházely“ jen díky manželově benevolenci. Její náhled na tyto události se ukázal jako velice konzervativní, na což mohlo mít vliv především venkovské prostředí, ve kterém vyrůstala.

Z této perspektivy může tedy její rozhodnutí, podílet se na samosprávě v Poděbradech, působit překvapivě. Vysvětlení můžeme opět hledat v dobovém kontextu, a především v událostech, které tomuto kroku předcházely. Především se jednalo o zkušenost s životem za války, který do určité míry radikalizoval především nižší vrstvy společnosti, respektive dělnictvo, ale bezprostředně zasáhl komfort i střední a vyšší třídy, která za války poznala, jak se žije v nedostatku. Válka podnítila u neprivilegovaných vrstev zájem o veřejný život a možnost účastnit se rozhodování o tom, co se stane s místem, ve kterém žili. Zapojení neprivilegovaných (méně majetných, nevzdělaných, žen) do komunální politiky se tak formovalo pod dojmem bezprostředně prožitých událostí. V případě Marie Komárkové v tom svou roli mohl sehrát i prostý fakt, že jí poprvé v životě bylo umožněno účastnit se voleb aktivním i pasivním volebním právem.

Do zastupitelských funkcí se tedy dostaly do té doby neprivilegované vrstvy společnosti, mezi něž patřily i ženy, které do této doby měly znemožněno vyjádřit svůj názor ve volbách. Oproti původnímu zastupitelstvu došlo tedy k zásadní obměně, co se týče zastoupení společenských tříd. Zatímco před rokem 1919 zasedali v obecní samosprávě především muži, které bychom mohli zařadit k místní elitě (architekti, právníci, podnikatelé) po prvních republikových volbách bylo složení daleko pestřejší a do obecního zastupitelstva se tak dostali dělníci, učitelé, živnostníci, ale zůstala zde i nepatrná část zastupitelů z předchozího období. Specifickou skupinu tvořily ženy, jejichž příslušnost ke společenské vrstvě byla (v případě, že nebyly nikde zaměstnány) určována společenským postavením jejich muže (jako tomu bylo u Marie Komárkové).

Jedním z témat předkládané práce je tedy proměna místní samosprávy, do níž se dostala řada lidí postrádajících jakékoli vyšší vzdělání. Centrem zájmu byla v tomto případě jejich schopnost přizpůsobit se zastávanému úřadu, jejich schopnost vyjednávat a rozhodovat o důležitých záležitostech, přiblížit, z jakých pozic tyto lidé vystupovali (z jaké společenské třídy pocházeli, jaké byly politické preference) a jakým způsobem argumentovali. Tyto momenty jsem se pokusila demonstrovat na primárně třech zástupných příkladech, ve kterých se věnuji

procesu rozhodování o některých místně důležitých záležitostech (koupě zámku, výstavba železnice, radiostanice). Z tohoto důvodu jsou zde citovány argumenty jednotlivých zastupitelů i radních, které dle mého názoru přibližují povahu samosprávy v Poděbradech po roce 1919 lépe než pouhé konstatování faktu, že byla konkrétní věc odsouhlasena.

Dalším důležitým momentem bylo „lobbování“ poděbradských zastupitelů ve prospěch Poděbrad na místech, které mohly v příslušných záležitostech ovlivnit výsledné rozhodnutí. V tomto případě se ukázalo, že určitou výhodu představoval pro obec fakt, že byl členem místní samosprávy bývalý poslanec Říšské rady J. V. Hráský, který díky svým zkušenostem věděl velmi dobře, na kterých místech má ve prospěch Poděbrad intervenovat. Svou důležitost však měly i osobní vazby některých zastupitelů na stranické poslance, o nichž měli možnost získávat potřebné informace o vývoji jednotlivých záležitostí, a na základě těchto informací volit další postup.

Podstatnou problematikou, v níž se osobně angažovala Marie Komárková, byla sociální péče. Ve sledované době byla sociální opatření možnosti místních samospráv v této oblasti nedostatečné, z toho důvodu byla řešení těchto záležitostí mnohdy improvizovaná a vyžadovala od zastupitelů určitou míru improvizace. Ačkoliv existovaly různé druhy příspěvků chudým, nezaměstnaným, potřebným, ne každý na takovou finanční pomoc dosáhl a prioritou tak stále zůstávalo zajištění zaměstnání, které však nebylo v důsledku válečných událostí dostupné pro všechny. Marie Komárková se tuto situaci snažila řešit osobní aktivitou a snahou dojednat pro část nezaměstnaných práci alespoň „nárazově“, aby ulehčila jejich finanční situaci. Za pozornost stojí i způsob vyřizování žádostí o přidělení jednotlivých dávek, který byl vždy individuální a dbalo se na to, aby příspěvek dostávali zásadně ti potřební.

Dílčím, ne však méně důležitým tématem práce, je vztah obce s místní akciovou společností Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech. Jak vyplývá z pramenů, vztah těchto dvou institucí byl do určité míry ovlivněn spíše politickou příslušností jejich předních představitelů. Zástupci obce měli poněkud ambivalentní vztah k lázeňské společnosti. Část si uvědomovala, že rozvoj lázní je také v zájmu obce, která může mít z návštěvnosti lázní zisk. Druhá menšinová část, především tedy zastupitelé z Československé strany socialistické, se na aktivity představitelů lázeňské společnosti dívala s určitým podezřením a v některých momentech se dokonce veřejně stavěla proti nim. Tento trend můžeme sledovat i v poznámkách Marie Komárkové, jejíž osobní spory s druhým delegátem obce ve správní radě lázeňské společnosti Jaroslavem Hájkem a rozdílné vystupování na jednáních, nepřispívaly k udržení korektních vztahů mezi oběma institucemi.

V neposlední řadě je předmětem mého výzkumu Marie Komárková, její prožitky, které mohou být v poznámkách do určité míry autentické, její mentalita, kterou jsem se pokusila za pomoci dostupných pramenů přiblížit, případně formování její osobnosti a jejích názorů. Konfrontací pramenů osobní povahy, s úředními dokumenty a faktografií, jsem se pokusila vytvořit profil osobnosti, která zanechala svědectví k osobně prožitým událostem, aby bylo možné lépe interpretovat některé momenty, o nichž píše. Myslím si, že v některých situacích není pro tolik důležité, zda se staly skutečně tak, jak je pamětnice popisuje, ale podstatné je, jak je sama vnímala, protože její prožitek a pocit, který si sebou nesla, byl mnohem důležitější pro formování její osobnosti než skutečnost. Jinými slovy, není důležité, zda jí někdo reálně ublížil, potěšil, urazil, měl/neměl rád, ale důležité je, že ona sama to takto vnímala. Z těchto pozic potom vystupovala vůči svému okolí a tento osobní náhled také ovlivňoval její chování vůči ostatním (ať se již jednalo o rodinu, zaměstnance u poštovního úřadu, letní hosty či členy městské samosprávy).

Samostatnou kapitolu pak tvoří dopad veřejného působení na psychiku jedince, který můžeme v tomto konkrétním příkladu sledovat. Marie Komárková se jeví jako poněkud naivní člověk, s ne vždy zcela realistickými ideály. Sama byla disciplinovaná, důsledná a měla určitý smysl pro zodpovědnost vůči občanům a vůči úřadu, který zastávala. To samé však očekávala a vyžadovala od ostatních, které se na jejich nedostatky nezdráhala upozornit. Střet s realitou pro ni byl do určité míry šokem, který reflektuje ve svých poznámkách kritikou politické praxe či explicitními povzdechy nad určitými situacemi. Její nervové zhroucení, které po odchodu ze samosprávy prodělala, může být příkladem toho, jak náročné může být pro jedince zapojení do veřejného života a přijetí určité zodpovědnosti, nejen za vlastní konání, ale i za skupinu lidí (elektorát nejen vlastní, ale i opoziční), kterou ve svěřené funkci zastupuje.

Prameny a literatura

Prameny:

Státní okresní archiv Nymburk:

Archiv města Poděbrady; i. č. 116, Protokoly obecního výboru 1912–1922, č. kn. 89.

Archiv města Poděbrady; i. č. 117, Protokoly městského zastupitelstva 1922–1936, č. kn. 90.

Archiv města Poděbrady; i. č. 130, Protokoly městské rady, 1917–1922, č. kn. 103.

Archiv města Poděbrady; i. č. 131, Protokoly městské rady, 1922–1926, č. kn. 104.

Archiv města Poděbrady; i. č. 132, Protokoly městské rady, 1926–1932, č. kn. 105.

Archiv města Poděbrady; i. č. 164, Protokoly odboru sociální péče a aprovizční komise (26. 9. 1917 – 23. 7. 1929) 1917–1929, č. k. 137.

Archiv obce Loučeň, Protokoly obecního výboru 1880–1901, ozn. k. 39.

Česká pošta, s.p., Poštovní muzeum, Sbírka Poštovního muzea, podsbírka Drobné pozůstalosti a sbírky, sg. D3 Johann Dragon – poštovník v Loučeni i s jeho potomky

Československé státní lázně Poděbrady, Protokoly správní rady 1921, 6 (P).

Československé státní lázně Poděbrady, Protokoly správní rady 1927–1928, 7 (P).

Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech akciová společnost, Stanovy z roku 1919.

Československé státní lázně Poděbrady, Stanovy Uhličité lázně a zřídla v Poděbradech akciová společnost, Stanovy z roku 1921.

Farní úřad Loučeň, Farní kronika 1882–1900, proz. č. knihy 2.

Osobní fond Karel Komárek.

Elektronické zdroje:

Archiv hlavního města Prahy, Římskokatolický farní úřad Kostel Panny Marie Vítězné, Matrika oddaných (1879–1891), kniha č. 6. Dostupné též z:

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=672158FC290747A3B5E69AAFFAA18AEE>.

Státní oblastní archiv v Praze:

Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Poděbrady, Matrika zemřelých od r. 1893, č. svazku matriky IX. Dostupné též z:

<https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/SearchMatrikaPage?3>

Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1867–1883), kniha č. 8. Dostupné z:

<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8087/167#.15.12.2019>.

Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Mukařov, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1824–1875), kniha č. 8. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/d/9047/8>.

Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých (1850–1866), kniha č. 6. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/d/9047/8>.

Sbírka matrik a původní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolický farní úřad Loučeň, Matrika narozených, oddaných a zemřelých Loučeň (1867–1883), kniha č. 8. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/d/8087/70>.

Státní okresní archiv Nymburk:

Archiv města Poděbrady, *Poděbrady: Kronika 1918–1921*. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/838/1>

Archiv města Poděbrady, *Poděbrady: Kronika 1921–1925*. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/839/1>

Archiv města Poděbrady, *Poděbrady: Kronika 1925–1929*. Dostupné též z: <https://ebadatelnasopraha.cz/a/840/1>

Archiv obce Křinec, *Pamětní kniha městečka Křince, založena roku 1880*, 1880–1949. Dostupné též z <https://ebadatelnasopraha.cz/a/431/1>.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Digitální knihovna, Národní shromáždění československé 1918–1920, Tisky. Dostupné též z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/index01.htm>.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Digitální knihovna, Národní shromáždění československé/Poslanecká sněmovna 1920–1925, Tisky. Dostupné též z: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/index01.htm>.

Periodika:

Národní listy, 1917 (57), 1918 (58).

Národní listy, Večerník – Národ, 1926 (66).

Poděbradské noviny: týdeník pro zájmy kulturní, politické a hospodářské, 1919 (5), 1920 (6), 1921 (7), 1922 (8), 1923 (9), 1924 (10), 1925 (11), 1926 (12), 1927 (13), 1928 (14).

Venkov: orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 17 (36). Dostupné též z: <https://kramerus-vs.nkp.cz/uuid/uuid:2d4d2730-20c4-11e8-8485-5ef3fc9ae867>.

Vydané prameny:

FEHRINGER, Michael von – *Topographisches Post-Lexicon des Königreiches Böhmen*. Wien: Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1877.

HOUDEK, Vítězslav – *O správě záležitostí školských soustavné vypsání nejdůležitějších ustanovení zákonných a nařízení úředních o školství obecném na Moravě*, Brno: K. Winiker, 1883.

PALACKÝ, František – *Popis králowstwí Českého: čili, Podrobné poznamenání všech dosawadních krajůw, panstwí, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII wykonaného*. Praha: J. G. Kalve, 1848.

RUTH, František – KÖRBER, Pavel – *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. II. svazek. sebral a vypravuje František Ruth; obrazem doprovází Pavel Körber. V Praze: Pavel Körber, 1903-1904.

SCHULZ, Josef – *O obchodě, vandrování, loučenských adamitech a jiných věcech*, in: Židovská ročenka, Praha: Židovská obec v Praze (5757/1996-1997 [vyd. 1996]).

TUMPACH, Josef – PODLAHA, Antonín – KOTRBA Václav – *Český slovník bohovědný*. díl 1, A-Bascape. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1912.

Literatura:

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana – *O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, ISBN:978-80-87782-34-7.

BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (edd.) – *Ženy a politika: (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, ISBN:978-80-87782-24-8.

BOURDIEU Pierre – *Biografická iluze*, In: *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, s. 56-62, ISBN 80-7184-518-3.

ČECHURA, Jaroslav – *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. Praha: Argo, 2008, ISBN:978-80-257-0049-5.

ČTVRTNÍK, Pavel – GALUŠKA, Jan – TOŠNEROVÁ, Patricia – *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Kniha 555, 2008, ISBN:978-80-86660-23-3.

DUDEK, František – *Loučeň a Thurn-Taxisové. Průvodce k expozici o panství, zámku, obci Loučeň a jejich majitelích, zejména o příslušnících české větve knížecího rodu Thurn-Taxisů*. Praha: Vega-L, 2006. 47 s.

DUDEK, František – *Příběh obce a zámku Mcely: 1252-2012: 1652-2012: kniha o krajině a lidských osudech v regionu Svatojiřský les na severu Nymburska*, 1. vyd., Praha: Otto Smrček, 2012, ["Vydáno k 760. výročí obce a 360. výročí zámku Mcely"; Obsahuje bibliografii] ISBN:978-80-904797-1-5.

DÜLMEN, Richard van – *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. [Přeložil: Boček, Josef], Praha: Dokořán, 2003, ISBN:80-86569-43-8.

ŘURČANSKÝ, Marek – *Lázně Poděbrady a starosta Josef Caňkár (1927-1939): vztah města a místního profitujícího podniku*. In: *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* / Hradec Králové: ČR-Státní oblastní archiv v Zámrsku et al. 7, (2010), s. 43-58.

FARKOVÁ, Eva – *Růžena Svobodová: Žena v české společnosti na přelomu 19. a 20. století. Kapitoly ze života a působení Růženy Svobodové*. ÚČD, FFUK, obhájeno 15. 9. 2011. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/49380>.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří [Eds.] - *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. [Sborník z mezinárodní konference: "Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948. Stav, metody a perspektivy bádání." Brno, 1.-2, ISBN:80-7325-091-8.

FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena – *Rod v memoárech: případ Hradec Králové*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, ISBN:978-80-87378-11-3.

HLAVAČKA, Milan – CIBULKA, Pavel et alii. – *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*. Praha: Historický ústav, 2013, Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragae. Řada A, Monographia ; 46, ISBN:978-80-7286-225-2.

HLAVAČKA, Milan – *Postřk*. In: *Útisk, charita, vyloučení: sociální 19. století: sborník příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 27.2.-1.3.2014*. [Uspořádali: Hojda, Zdeněk, Ottlová, Marta a Prah, Roman]. Praha: Academia, 2015, s. 330-341, ISBN:978-80-200-2460-2.

HLAVAČKA, Milan – *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN:80-7277-297-X.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan – *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. 2. vyd.], Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, ISBN:978-80-7106-906-5.

HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL, Roman a kol. – *Útisk, charita, vyloučení: sociální 19. století: sborník příspěvků z 34. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 27.2.-1.3.2014*. 1. Praha: Academia, 2015, [Pořadatel symposia: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Západočeském muzeu v Plzni] ISBN:978-80-200-2460-2.

HOUDEK, Vítězslav – *O správě záležitostí školských: soustavné vypsání nejdůležitějších ustanovení zákonných a nařízení úředních o školství obecném na Moravě*. Brno: K. Winiker, 1883. Dostupné též z: <https://kramerus-vs.nkp.cz/uuid/uuid:7c214890-9c7c-11e2-a4fe-001018b5eb5c>.

JIRÁSEK, Alois – *Maloměstské historie*. 2. vyd. souboru Jiráskova díla v SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1955, Jirásek, Alois: Odkaz národu; sv. 30.

KRAMÁŘ, Jan – *Monografie československých a českých známek a poštovní historie*. 25. díl, svazek II, *Poštovní odívání v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: POFIS ve spolupráci s Českou poštou, Poštovním muzeem, 2012, ISBN:978-80-86405-33-9.

KRŠKOVÁ, Veronika – *Sociálně-kulturní napětí na Loučení v poslední třetině 19. století, (Konflikty vyplývající z aktivity Josefa Schulze v místní Čtenářské besedě)*, ÚČD FFUK, obhájeno 20. 6. 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/100697>.

KUČERA Rudolf – *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. (Knihnice Dějin a současnosti, 49), ISBN:978-80-7422-232-0.

LENDEROVÁ, Milena – *Dívčí vzdělání v Čechách 19. století*. In: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 4.-6. března 2004: věnováno památce prof. Jana Havránka*. Praha: ÚČL AV ČR, 2004, ISBN:80-85778-43-2.

LENDEROVÁ, Milena – HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš – *Vše pro dítě: válečné dětství 1914-1918*. Vyd. 1. Praha; Litomyšl: Paseka, 2015, ISBN:978-80-7432-499-4.

LENDEROVÁ, Milena – *Zdenka Braunerová*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, ISBN:80-204-0868-1.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří – *Rodina a vzory rodinného chování (české země 19.-20. století)*. In: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. října ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2003, ISBN:80-86224-44-9.

MALÍNSKÁ, Jana – *Česká žena 1860-1914*. In: *Ženy ve spektru civilizací. (K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 47-52, ISBN:978-80-7419-009-4.

MALÍNSKÁ, Jana – „*My byly, jsme a budeme!*“: *české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, (Knihnice Dějin a současnosti; sv. 48) ISBN:978-80-7422-219-1.

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. – *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. 1. díl. Období 1861-1938. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, ISBN:80-7239-178-X.

MAREČEK, Zdeněk – *Na loučeňské poště v zámku a podzámčí*. Loučeň: obec Loučeň, 2001.

MUSILOVÁ, Dana – *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Veduta, 2007, il. ISBN:978-80-8682-931-9.

PLECHANOV, Georgij Valentinovič – *O úloze osobnosti v dějinách*. 3. autoris. vyd., v SNPL 1. vyd. Praha: SNPL, 1954.

PLEVA, František – *Ledečská pošta*. In: *Havlíčkobrodsko: vlastivědný sborník Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny et. al.* 20, 2006, s. 179-189, ISBN:80-86931-16-1.

PTÁČKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) – *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s., [V prelimináriích: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická; Sborník je vydán v rámci projektu Žena v českých dějinách od středověku do poloviny 20. století; Obálkový název: Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie] ISBN:80-7194-920-5.

RÁKOSNÍK, Jakub – *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, ISBN:978-80-246-1429-8.

RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie – *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží: diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2009. 821 s. (Gender v českých preskriptivních diskurzech raného novověku.), ISBN:978-80-87271-08-7.

RATAJOVÁ, Jana - *Existují "ženské" dějiny?*. In: *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*. 3, č. 1, 2001, [České Budějovice: 8.-9.11.2000], ISSN:1211-8109.

RUTH, František, KÖRBER, Pavel – *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*. II. svazek. V Praze: Pavel Körber, 1903-1904.

ŘEZNÍČEK, Michal – *Železité lázně "u kostelíčka" v Poděbradech*. In: *Vlastivědný zpravodaj Polabí*. Poděbrady: Polabské muzeum v Poděbradech 42, 2011, s. 22-54, ISBN:978-80-86772-63-9 ISSN:0231-5769.

ŘEZNÍKOVÁ, Lenka – *Biografie jako textová a sociální praxe: ke konjunkturu žánru na prahu moderny*. In: *Dějiny – teorie – kritika*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Fakulta humanitních studií UK, roč. 12, č. 1, 2015, s. 93-117, ISSN:1214-7249.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka – *Postrk jako nástroj chudinské péče*. In: *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*. [Milan Hlavačka, Pavel Cibulka et alii]. Praha: Historický ústav, 2013 s. 293-318, (Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragae. Řada A, Monographia ; 46) ISBN:978-80-7286-225-2.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka – *Stát namísto rodiny. Státní sirotčí péče a dobročinnost*. In: *Historická demografie*. Praha: Etnologický ústav AV ČR Roč. 43, č. 1, 2019, s. 101-123, ISSN:0323-0937.

ŠMILAUEROVÁ, Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. Díl 1. (Do roku 1850)*. Praha: Scriptorium, 2001, ISBN:80-86197-30-1.

ŠMILAUEROVÁ, Eva – *Poděbrady v proměnách staletí. Díl 2. (1850-1948)*. Praha: Scriptorium, 2005, ISBN:80-86197-62-X.

ŠPIRITOVÁ, Alexandra – *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha: Národní archiv, 2007, ISBN:978-80-86712-46-8.

ŠTAIF, Jiří – *Psaní biografie a autorská sebereflexe*. In: *Dějiny – teorie – kritika*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Fakulta humanitních studií UK, roč. 12, č. 1, 2015, s. 118-123, ISSN:1214-7249.

TINKOVÁ, Daniela – *Věčně nemocná žena. Žena a mateřství v lékařském myšlení na prahu moderní doby*. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 26, č. 1, 2004, s. 7-11, ISSN:0418-5129.

TUMPACH, Josef – PODLAHA, Antonín – KOTRBA, Václav – *Český slovník bohovědný. díl I, A-Bascape*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1912.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. - *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010, ISBN:978-80-7286-164-4.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – *Místo biografie v sociálních dějinách*. In: *Studie k sociálním dějinám. = Studien zur Sozialgeschichte. Konference K metodologii sociální historiografie. Praha, 20. a 21. 9. 2001*. Opava: Slezské muzeum v Opavě, roč. 8, 2001, s. 53-57, ISBN:80-86224-25-2.

ŽÁK, Petr – *T. G. Masaryk a politický katolicismus v období první ČSR (1918–1935)*.

In: *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století = Modern History. Journal for the History of the 19th and 20th Century*. Praha: Historický ústav AV ČR 20, č. 1, 2012, s. 97-130, ISSN:1210-6860.

Seznam obrazové přílohy

Obrazová příloha č. 1:

Fotografie Marie Komárkové. Konec 19. století. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha č. 2:

Fotografie Jana Dragouna, otce Marie Komárkové. Nedatováno. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha č. 3:

Fotografie Marie Komárkové na dvoře před budovou poštovního úřad Loučeň. Konec 19. století. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha č. 4:

Fotografie Marie Komárkové v uniformě poštovní úřednice. Konec 19. století. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 1.

Obrazová příloha č. 5:

Fotografie Karla Komárka, manžela Marie Komárkové. Nedatováno. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 3.

Obrazová příloha č. 6:

Fotografie Marie Komárkové z doby, kdy působila v samosprávě. Nedatováno. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha č. 7:

Fotografie Karla Komárka v době, kdy byl ředitelem měšťanské školy. 1931. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 3.

Obrazová příloha č. 8:

Fotografie členů místní organizace Československé strany socialistické v Poděbradech, uprostřed důvěrnice Marie Komárková. Nedatováno. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha č. 9:

Originál textu Naše doba a její duch. SOkA Nymburk, OF Karel Komárek, proz. č. kart. 5.

Obrazová příloha

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4

Obr. č. 5

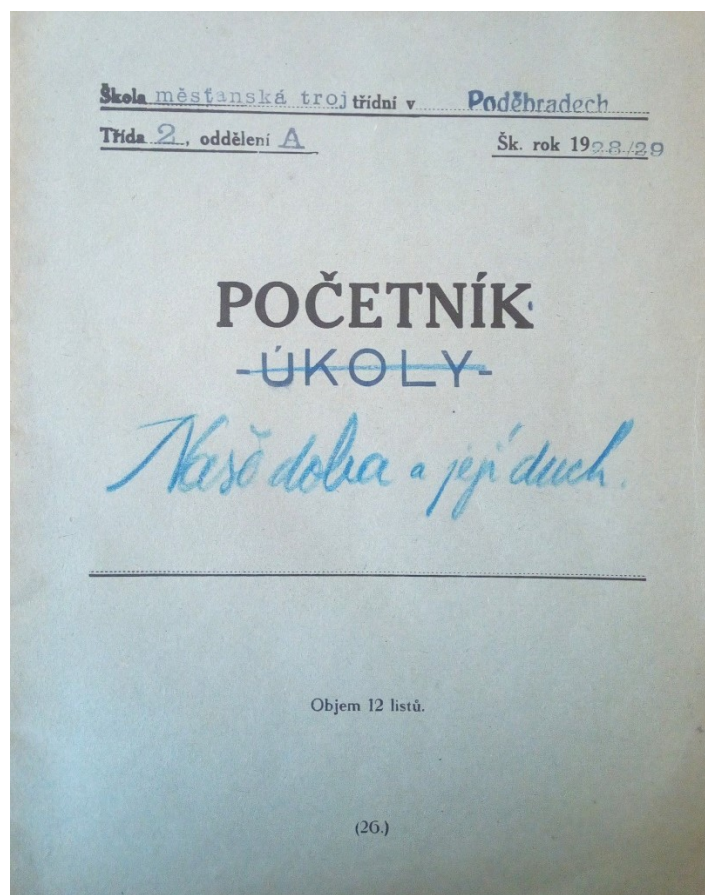
Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

Obr. č. 9